

สัมมนาวิชาการประจำปี 2563
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สังคมหลังโควิด-19

ผลกระทบและการฟื้นฟูอย่างยั่งยืน

เรื่อง “สังคมหลังโควิด-19 ผลกระทบและการฟื้นฟูอย่างยั่งยืน”

หลักการและเหตุผล

นับจากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (COVID-19 – โควิด-19) จากเมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ ประเทศจีน ในเดือนธันวาคม 2562 มีผู้ติดเชื้อและเสียชีวิตจำนวนมากและส่งผลกระทบต่อทั่วโลก องค์การอนามัยโลกยืนยันถึงการแพร่ระบาดระดับโลก เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2563 (BBC NEWS, 2020) สำหรับในประเทศไทยมีรายงานการตรวจพบผู้ป่วยรวม 3,321 ราย เสียชีวิต 58 ราย (กรมควบคุมโรค, 2563) อัตราการติดเชื้อเท่ากับ 48 คนต่อประชากรล้านคน ส่วนอัตราการตายเท่ากับ 0.8 คนต่อประชากรล้านคน ด้วยมาตรการป้องกัน/ลดการแพร่ระบาดของโรคดังกล่าวคือการเพิ่มระยะห่างทางสังคม (social distancing) การประกาศปิดพื้นที่ชั่วคราวในจังหวัดต่างๆ อีกทั้งการประกาศพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม 2563 ซึ่งมีข้อกำหนดหลายประการ ที่สำคัญคือ การปิดราชอาณาจักร การปิดพื้นที่ต่างๆ การห้ามเดินทาง การห้ามออกนอกพื้นที่ในยามวิกาล

แม้ว่ามาตรการที่เข้มงวดทางด้านการแพทย์จะทำให้ประเทศไทยสามารถควบคุมอัตราการติดเชื้อและอัตราการตายได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่กลับส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง ในทางเศรษฐกิจ สำนักงานเศรษฐกิจการคลังคาดการณ์ว่า เศรษฐกิจไทยปี 2563 หดตัวที่ร้อยละ -.85 ต่อปี เนื่องมาจากนักท่องเที่ยวต่างชาติและเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้าหลักหดตัวลง (กลุ่มสารนิเทศการคลัง สำนักงานปลัดกระทรวงการคลัง, 2563) ทั้งนี้ธนาคารโลกประเมินว่า การระบาดของโรคและมาตรการการป้องกันโรค ส่งผลกระทบต่อตลาดแรงงานอย่างรุนแรง ทั้งในการลดชั่วโมงทำงาน และแรงงานตกงานมากกว่า 170,000 คน โดยอ้างอิงจากข้อมูลการขอรับสิทธิประโยชน์กรณีว่างงานจากสำนักงานประกันสังคม ไนโตรมาสแรก นอกจากนี้ ผลกระทบในตลาดแรงงานยังส่งผลสะท้อนต่อสวัสดิการของครัวเรือน โดยเฉพาะครัวเรือนที่ไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และต้องพึ่งพิงรายได้จากแรง

งานในภาคการผลิตและภาคบริการที่ลดลง (World Bank Group, 2563)

รัฐบาลไทยมีมาตรการเพื่อบรรเทาผลกระทบที่สำคัญหลายมาตรการ ที่สำคัญคือ การออกพระราชกำหนดให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อแก้ไขปัญหา เยียวยาและฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมที่ได้รับผลกระทบจากระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 รวม 3 ฉบับ โดยมีกรอบวงเงินกู้ 1.9 ล้านล้านบาท ภายใต้วงเงินกู้ดังกล่าว ประกอบด้วยเงินกู้เพื่อมีวัตถุประสงค์ในการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม และเงินกู้เพื่อเสถียรภาพทางการเงินการคลัง สำหรับเงินกู้เพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม 1 ล้านล้านบาท แบ่งเป็น 3 แผนงาน คือ

แผนงานที่ 1 มีวัตถุประสงค์ทางการแพทย์และสาธารณสุข 45,000 บาท (ปัจจุบันยังไม่มีเบิกจ่าย)

แผนงานที่ 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือเยียวยา ชดเชยให้กับภาคประชาชน เกษตรกรและผู้ประกอบการซึ่งได้รับผลกระทบ วงเงิน 555,000 ล้านบาท จ่ายให้แรงงานนอกระบบที่ได้รับผลกระทบ รายละ 5,000 บาท จำนวน 3 เดือน และจ่ายให้เกษตรกรครัวเรือนละ 5,000 บาท ระยะเวลา 3 เดือน ปัจจุบันอนุมัติวงเงินไปแล้ว 343,838 ล้านบาท จ่ายไปแล้วร้อยละ 38.46

แผนงานที่ 3 คือแผนงานที่มีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรค กรอบวงเงิน 400,000 ล้านบาท ปัจจุบัน หน่วยงานต่างๆ เสนอโครงการมาจำนวน 46,411 โครงการ วงเงิน 1.4 ล้านล้านบาท แต่มีการอนุมัติไปแล้ว 7 โครงการ วงเงิน 37,920 ล้านบาท (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) โดยยังไม่มีเบิกจ่ายงบประมาณ

ทั้งนี้ แผนงานภายใต้ พ.ร.ก.เงินกู้ มีข้อจำกัดที่สำคัญคือให้เฉพาะหน่วยงานราชการเป็นผู้เสนอโครงการในเวลาเร่งด่วนเท่านั้น หากองค์กรภาคประชาสังคมจะเสนอโครงการ จะต้องเสนอผ่านสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 มิถุนายนเท่านั้น แต่ ณ วันที่ 14 กรกฎาคม ก็ยังไม่มีความคืบหน้าของกลไกดังกล่าว

หากจะสรุปความก้าวหน้าของมาตรการเยียวยาในปัจจุบัน ภาพที่เป็นรูปธรรมที่สุดคือ การจ่ายเงินชดเชยให้แรงงานนอกระบบและเกษตรกรในแผนงานที่ 2 ในขณะที่แผนงานที่ 3 (4 แสนล้านบาท) โครงการที่ได้รับอนุมัติรอบแรกที่สำคัญได้แก่โครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยว 2 โครงการ วงเงิน 22,400 ล้านบาท และโครงการที่เน้นการฟื้นฟูภาคเกษตรโดยอาศัยหลักทฤษฎีใหม่ วงเงิน 14,592

ล้านบาท ที่เสนอโดยกรมการพัฒนาชุมชนและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งทุกโครงการล้วนแต่มาจากภาครัฐด้วยกันทั้งสิ้น คำถามที่สำคัญคือ มาตรการการฟื้นฟูที่ขาดการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนอื่นๆ จะสามารถฟื้นฟูสังคมหลังโควิดได้หรือไม่ จะมีความยั่งยืนเพียงใด และจะสร้างหุ้นส่วนในการฟื้นฟูสังคมร่วมกันได้อย่างไร คำถามนี้จะ เป็นโจทย์สำคัญในการจัดสัมมนาวิชาการสถาบันวิจัยสังคมประจำปี 2563

ในฐานะสถาบันวิชาการ สถาบันวิจัยสังคม มีพันธกิจสำคัญในการรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้จากการวิจัยทางสังคม ในปีงบประมาณ 2563 สถาบันได้อนุมัติงบประมาณรายได้ให้สถาบันให้มีการทำวิจัยภายใต้แผนงาน ผลกระทบ การปรับตัวและโอกาสทางสังคมอันเนื่องมาจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และได้รับงบประมาณจากมหาวิทยาลัยในการจัดเวทีดังกล่าว ดังนั้น การสัมมนาวิชาการประจำปีครั้งนี้ จึงเป็นโอกาสในการเสนอองค์ความรู้ดังกล่าว อีกทั้งรวบรวมองค์ความรู้จากภาคส่วนต่างๆ ในสังคม ตลอดจนเสนอแนะมาตรการหรือนโยบายในการฟื้นฟูสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อรวบรวมและนำเสนอองค์ความรู้เพื่อผลกระทบของโรคโควิด-19 ต่อสาธารณะ
- 2) เพื่อให้ข้อเสนอแนะมาตรการการฟื้นฟูสังคมอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

รูปแบบการจัดงาน

ชุดงานสัมมนาออนไลน์ 5 ครั้ง โดยถ่ายทอดสดผ่านช่องทาง Facebook และ YouTube ของสถาบันวิจัยสังคม และเครือข่าย

กำหนดการจัดงาน

ครั้งที่	วันที่	หัวข้อ
1	3 กันยายน 2563 13.00 – 15.00 น.	<p>บรรยายพิเศษ เรื่อง “สังคมหลังโควิด-19: ผลกระทบ นัยยะ และการปรับตัวสู่อนาคต” (Future and transformative leadership) โดย ศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์</p> <p>ร่วมสนทนาโดย ศ.สุริชัย หวันแก้ว และ รศ.ดร.อภิวัฒน์ รัตนวราหะ</p> <p>ผู้ดำเนินรายการ: ดร.สุรางค์รัตน์ จำเริญรพล</p>
2	10 กันยายน 2563 13.00 – 15.00 น.	<p>สัมมนาวิชาการ เรื่อง “ทุกซ์เก่าในวิถีใหม่ : ชีวิตและอนาคตคนทำงาน หลังท่าลงเมือง” นำเสนอโดย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ดร. บวร ทรัพย์สิงห์ เรื่อง “แรงงานนอกระบบ แนวหน้าเคลื่อนเมืองในโควิด-19” 2. ดร. ศยามล เจริญรัตน์ เรื่อง “คนทำงานในระบบอาหารกับความมั่นคงทางอาหารในภาวะวิกฤต” 3.ดร. มณฑกานต์ ฉิมมณี เรื่อง “โควิด-19 ชัดตาวัน: ความเชื่อมโยงจากครัวเรือนเกษตรกร รายย่อยถึงแรงงานในเมือง” 4. ดร. ธนานนท์ บัวทอง เรื่อง “งานรายได้ และความเสี่ยงต่อโรคระบาดใหม่ของคนทำงานสูงอายุ”

ครั้งที่	วันที่	หัวข้อ
		<p>ร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนโดย รศ.ดร.นवलน้อย ตริรัตน์ และ ผศ.ดร.ธร ปิติติด ผู้ดำเนินรายการ: คุณชลนภา อนุกุล</p>
3	17 กันยายน 2563 13.30 – 15.30 น.	<p>Seminar: “What is the sustainable social recovery after COVID-19 : Learning from International Experiences”</p> <p>Speakers:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Dr. Pornpod Sridan, Social Research Institute, Chulalongkorn University: “The study of policies and measure to reduce economic and social impacts in response to the COVID-19 crisis: Preliminary findings from 6 countries” 2. Leonie Pearson, SEI Asia: “Pathways forward: Opening up for jobs and SDGs.” 3. Dr. Walden Bello, Focus on the Global South: “COVID-19 as crisis and opportunity: Global Supply Chains, Distorted Development, and De-growth (3)” 4. Paulus Wirutomo: “Indonesia facing new normal: Sociological perspectives” <p>Discussant: Professor Dr. Chantana Banpasirichote</p>

ครั้งที่	วันที่	หัวข้อ
4	18 กันยายน 2563 13.00 – 15.00 น.	<p>สัมมนาวิชาการ เรื่อง “นัยยะของสังคมหลังโควิด-19 สู่อนาคต” นำเสนอโดย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. รศ.ดร.นฤมล อรุโณทัย เรื่อง “ผันผวน หวนคิด พินิจ พัฒนา” 2. คุณปกรณ์ เลิศเสถียรชัย เรื่อง “แนวโน้มและ ภาพอนาคตของสังคมไทยที่เป็นไปได้” 3. ผศ.ดร.นิธิ เนื่องจำนงค์ เรื่อง “ภาพอนาคตของ สังคมโลกหลังโควิด-19 บทสำรวจเบื้องต้น Transformative scenario planning <p>ร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนโดย รศ.ดร. อภิวัฒน์ รัตนวรหะ ผู้ดำเนินรายการ: คุณวิชญา โกมินทร์</p>
5	24 กันยายน 2563 13.00 – 16.00 น.	<p>สัมมนาโต๊ะกลม เรื่อง “นโยบายและ มาตรการลดผลกระทบจากโรคโควิด-19: ทางเลือกและข้อเสนอสู่อนาคต” ร่วมสนทนาโดย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. คุณไมตรี จงไกรจักร เครือข่ายชุมชนบ้านน้ำเค็ม 2. คุณเนื่องนิจ ชิดนอก ประธานเครือข่ายสลัมสี่ภาค 3. คุณวรรณณา แก้วชาติ มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย

ครั้งที่	วันที่	หัวข้อ
		<p>4. คุณชาติชาย เหลืองเจริญ ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลเนินซ้อ</p> <p>5. คุณสุนทรี หัตถ์ แข่งกิ่ง กรรมการประสานงาน องค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพช.)</p> <p>6. รศ.ดร.นวลน้อย ตริรัตน์ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p> <p>7. ผศ.ดร.ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยสารคาม</p> <p>8. ศ.สุริชัย หวันแก้ว ศูนย์ศึกษาสันติภาพและ ความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p> <p>9. รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p> <p>ผู้ดำเนินรายการ: ดร.สุรางรัตน์ จำเนียรพล</p>

สารบัญ

1

สังคมหลังโควิด-19: ผลกระทบ นัยยะ
และการปรับตัวสู่อนาคต
(Future and transformative leadership)

15

ทุกข์เก่าในวิถีใหม่ : ชีวิตและอนาคตคนทำงาน
หลังท่าลงเมือง

35

What is the sustainable social recovery
after COVID-19 : Learning from
International Experiences

71

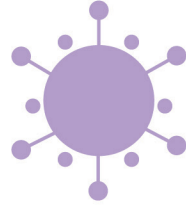
นัยยะของสังคมหลังโควิด-19 สู่อนาคต

85

นโยบายและมาตรการลดผลกระทบจาก
โรคโควิด-19 : ทางเลือกและข้อเสนอสู่อนาคต

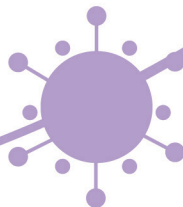

1

สังคมหลังโควิด-19 : ผลกระทบ นัยยะ และการปรับตัวสู่อนาคต

Future and transformative leadership

สรุปงานสัมมนาวิชาการฯ ตอนที่ 1
บรรยายพิเศษ เรื่อง

“สังคมหลังโควิด-19: ผลกระทบ นัยยะ และการปรับตัวสู่อนาคต”

วันพฤหัสบดีที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2563 ณ ห้องประชุมสถาบันวิจัยสังคม
บรรยายพิเศษ โดย ศ.ดร. ชัยวัฒน์ สภาอานันท์
ร่วมสนทนาโดย ศ. สุริชัย หวันแก้ว และ ศศ.ดร. อภิวัฒน์ รัตนวราหะ
ผู้ดำเนินรายการ: ดร. สุรางค์รัตน์ จำเนียรสวา

หากโควิด-19 ไม่หายไปจากสังคมได้โดยง่าย แล้วสังคมหลังโควิด-19 จะสามารถเกิดขึ้นได้จริงหรือไม่ และหากต้องอยู่ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อไป จะมีวิธีการรับมือปรับตัวในหลาย ๆ ด้านอย่างไร

1. บรรยายพิเศษ เรื่อง “สังคมหลังโควิด-19: ผลกระทบ นัยยะ และการปรับตัวสู่อนาคต” โดย ศ.ดร. ชัยวัฒน์ สภาอานันท์

หลังจากการเริ่มระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้เกิดคำถามว่า โรคโควิด-19 ได้ทำอะไรไว้กับโลกและส่งผลกระทบต่อโลกอย่างไร ทั้งในเชิงความมั่นคง ความสัมพันธ์ โควิด-19 ทำให้เห็นความสัมพันธ์ 2 ชุด ที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการทำให้เสาหลักอารยธรรมของมนุษย์ชัดเจนขึ้นคือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มีข้อถกเถียงสำคัญในโลก ณ ขณะนี้คือ โควิด-19 ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติอย่างไรแน่นอนว่าโควิด-19 ส่งผลให้การขับเคลื่อนออกสู่ชั้นบรรยากาศลดลง ธรรมชาติหวนคืนมา โดยมีข้อพิสูจน์ด้วยการพบเห็นการเข้ามาของโลมา เห็นท้องฟ้าสีคราม เห็นนกกระจงเดลี เห็นสัตว์ป่าน้อยใหญ่กลับเข้ามาในเมืองซึ่งกลายเป็นที่ลี้ภัยความวุ่นวายไปแล้ว อย่างไรก็ตามยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่าโควิด-19 จะส่งผลดีต่อ

ธรรมชาติอย่างแท้จริง เพราะในขณะเดียวกันโควิด-19 ส่งผลให้มีการใช้พลาสติกมากขึ้น ส่งผลให้มีจำนวนอาหารเหลือทิ้งเพิ่มขึ้น เนื่องจาก Supply Chain (ห่วงโซ่อุปทาน) เสียหาย เพราะฉะนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจว่าในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมจะเป็นอย่างไรต่อไป ซึ่งพบว่าในสถานการณ์เช่นนี้มีการปล่อยคาร์บอนน้อยลง แต่น้อยลงเพราะคนไม่มีเงิน กิจกรรมทางเศรษฐกิจลดลง เมื่อเศรษฐกิจถดถอยลงอย่างอื่นจึงได้ลดลงไปด้วย ดังนั้นหากต้องการเห็นผลในระยะยาวจึงต้องตั้งคำถามว่า จะต้องทำอย่างไรต่อไปหลังจากล็อกดาวน์

อีกทางหนึ่งของข้อถกเถียงในความสัมพันธ์นี้คือ การตั้งข้อสังเกตว่าจุดกำเนิดของเรื่องทั้งหมดนี้นั้นมาจากการที่มนุษย์ไปรุกรานธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ การกินสัตว์ป่า กินค้างคาวที่เชื่อว่าเป็นพาหะนำเชื้อโรค เพราะฉะนั้นปัญหาจึงอยู่ที่มนุษย์ได้เข้าไปรุกรานธรรมชาติมากเกินไปเพียงใด เรื่องนี้ทำให้โลกต้องหวนกลับมาคิด เพราะว่าเศรษฐกิจทั้งหมดทั้งมวลเกือบจะหยุดลงทั้งโลกนั้นสืบเนื่องมาจากความก้าวร้าวความเย่อหยิ่งของมนุษย์ที่คิดว่ามนุษย์ควบคุมสิ่งต่าง ๆ ได้ แล้วธรรมชาติก็มีไว้ให้ย่ำเช่นนี้หรือไม่ นั่นหมายความว่าต้องตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเสียใหม่ว่าควรจะเป็นอย่างไร

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

โควิด-19 ได้แสดงให้เห็นถึงช่วงขณะแห่งอำนาจนิยมในการบริหารจัดการรัฐและสังคม ในความหมายที่ว่า เมื่อเจอปัญหาเช่นนี้จะมีการผลักดันให้โลกอยู่ในภาวะวิกฤติ และเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่ต้องเข้ามาจัดการกับวิกฤติเหล่านี้ วิธีการรับมือจัดการกับวิกฤติโควิด-19 ที่เกิดขึ้นทั่วโลกจึงมีวิธีการที่หลากหลาย เช่น ประเทศที่ยอมให้วิกฤติเป็นตัวกำหนดแล้วรัฐบาลอาศัยช่วงจังหวะเพื่อใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดพอสมควร แม้แต่ในประเทศซึ่งเป็นเสรีนิยมประชาธิปไตยอย่างนิวซีแลนด์ ในมาตรการแก้ไขปัญหาได้มีการใช้อำนาจใช้กฎหมายบังคับค่อนข้างเด็ดขาด ในขณะที่ประเทศซึ่งไม่ยอมรับวิธีการดังกล่าวอย่างสวีเดน ยังคงความสัมพันธ์แบบเดิมไว้ ต้องยอมรับผลที่ตามมาคือ จำนวนผู้ติดเชื้อและผู้เสียชีวิตที่เพิ่มขึ้น

การรับมือกับวิกฤติในอีกประเภทหนึ่งคือ ประเทศที่เป็นเผด็จการอยู่แล้ว มีอำนาจนิยมอยู่แล้ว อย่างเช่นประเทศจีน เมื่อเกิดปัญหาจึงสามารถย้ายเมือง ย้ายคนจำนวนมากเป็นล้านได้ หรือจัดการให้คนอยู่กับที่ได้ จีนทำได้แทบทั้งหมดด้วยเหตุผลที่เป็นอำนาจนิยม

ขณะเดียวกัน อีกประเภทที่น่าสนใจคือ ประเทศไทยที่อาจไม่ได้เป็นเสรีนิยม-ประชาธิปไตยในรูปของการปกครอง แต่เมื่อถึงเวลาวิกฤติเช่นนี้สามารถรับมือกับปัญหาได้ดี หากพูดถึงนายกรัฐมนตรีท่านปัจจุบันซึ่งเป็นทหารที่สวมอำนาจด้วยการยึดอำนาจ ในการทำงานเรื่องอื่นอาจยังมีข้อกังขาอยู่บ้างแต่สามารถทำตามคำแนะนำได้อย่างชัดเจนเมื่อถึงวิกฤติการแพร่ระบาด

ฉะนั้น ในสถานการณ์วิกฤติเหล่านี้ สิ่งที่เกิดขึ้นช่วงแรกคือ ประเทศอยู่ในภาวะสะเปะสะปะจนกระทั่งมีคณะที่ทำงาน คณะที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการแพทย์ ออกมาชี้แนะขั้นตอนแนวทางว่าควรรับมือกับวิกฤติอย่างไร ซึ่งรัฐบาลของไทยจึงทำได้ดี ประกอบกับการประสิทธิภาพด้านการแพทย์ที่ดีที่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ซึ่งลักษณะเด่นของระบบการแพทย์คือการใช้อำนาจ แพทย์จะเป็นคนตัดสินใจว่าต้องผ่าตัด ตัดสินว่าต้องกินยา เพราะชีวิตกับความตายเป็นวิกฤติของมนุษย์ เมื่อเป็นเช่นนี้ อาชีพแพทย์จึงทำงานในการตัดสินใจตามวิชาความรู้ ดังนั้น ในแง่นี้จะสอดคล้องกับระบบการปกครองของไทย ส่งผลให้ค่อนข้างประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการโควิด-19 ในด้านการจัดการและรักษาชีวิต ส่วนในด้านการจัดการชีวิตที่เป็นมิติทางเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม เป็นช่วงขณะหนึ่งที่มีอำนาจนิยมแฝงฝังอยู่ในรูปของรัฐในการบริหารจัดการทั้งหลาย ซึ่งรอวันเวลาที่จะผันหน้ามาเป็นอำนาจนิยม ซึ่งมักเกิดขึ้นเสมอเมื่อมีวิกฤติ ไม่ว่าจะเป็นวิกฤติแบบใด เพราะฉะนั้นโควิด-19 จึงทำให้เห็นความสัมพันธ์แบบนี้ได้ชัดเจนขึ้น

1.3 การใส่หน้ากากอนามัยและการต่อต้านการใส่หน้ากากอนามัย

ประเทศแถบเอเชียมีการใส่หน้ากากโดยทั่วไปด้วยความสมัครใจ แต่ในยุโรปหลายประเทศรัฐบาลต้องออกกฎบังคับให้ใส่หน้ากากอนามัย กรณีที่น่าสนใจคือประเทศอเมริกา ในงานประชุม ณ ทำเนียบขาว มีผู้เข้าร่วมประชุมกว่าพันคน แต่ผู้นำประเทศอย่าง โดนัลด์ ทรัมป์ รวมถึงผู้ร่วมประชุมคนอื่น ๆ ไม่ได้มีการใส่หน้ากาก ด้วยลักษณะเช่นนี้จึงมีมุมมองว่า อเมริกาเชื่อในทฤษฎีสมคบคิดที่ทรัมป์บอกว่าไวรัสนี้มาจากที่อื่น แต่ในอีกประเด็นหนึ่งนอกเหนือจากทฤษฎีสมคบคิดคือ การใส่หน้ากาก ล้างมือบ่อย ๆ เชื่อว่าคนจะไม่ค่อยเป็นหวัด ซึ่งจะส่งผลกระทบอย่างมากต่อวงการเกษตรกรรมในเชิงธุรกิจที่ถือเป็นธุรกิจใหญ่ของประเทศ อย่างไรก็ตาม เหตุผลนี้ยังไม่สามารถอธิบายกรณีการประท้วงการใส่หน้ากากอนามัยในเบอร์ลิน ประเทศเยอรมนีได้

เพราะฉะนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจมาก นำไปสู่คำถามที่ว่า คนดี ๆ ไม่ใส่หน้ากากอนามัย คนที่ใส่คือผู้ร้าย หรือในอีกทางหนึ่งคือ เมื่อคนดี ๆ ใส่หน้ากากอนามัยอาจตีความได้ว่าเกิดสถานการณ์ไม่ดีขึ้น ซึ่งพื้นที่ซึ่งปกติ เมื่อใส่หน้ากากอนามัย จะทำให้ผู้ผิดปกติ แล้วพื้นที่ซึ่งปกติกลายเป็นไม่ปกติ เพียงแค่การนำหน้ากากอนามัยมาใส่ได้อย่างไร เพราะฉะนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจว่าหน้ากากอนามัยพวกนี้ทำงานอย่างไร

1.4 Social Distancing

Social Distancing สำคัญอย่างมากสำหรับสังคมการเมืองเพราะหากคิดจากมุมมองทางการเมืองฐานของสังคมการเมืองจะอยู่ที่สัญญาประชาคม แต่เป็นสัญญาประชาคมบนฐานความคิดที่บอกว่ามนุษย์มีความสัมพันธ์ต่อกัน จึงนำไปสู่ข้อสงสัยว่าหากมี Social Distancing อย่างจริงจังในวงกว้างมากขึ้นจะส่งผลให้ไม่เกิดสัญญาประชาคม และอาจกระทบกระเทือนถึงสังคมการเมือง Social Distancing จึงเป็นโจทย์ให้ถกเถียงถึงความสัมพันธ์ทั้งหมดเหล่านี้ว่าจะดำเนินต่อไปอย่างไร แม้จะมีการใช้เทคโนโลยีทดแทนการมีปฏิสัมพันธ์ในความจริง แต่ปฏิสัมพันธ์เสมือนจริงผ่านเทคโนโลยีนั้นยังมีข้อจำกัดในด้านการใช้อวัจนภาษา ซึ่งเป็นการสื่อสารที่มีความสำคัญพอ ๆ กับวัจนภาษา เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้กำลังเป็นปัญหาตามมาอีกปัญหาหนึ่งเช่นกัน

1.5 ปัญหาระหว่างเรื่องความศรัทธากับ Social Distancing

พบว่าสาเหตุของการแพร่ระบาดของโควิด-19 บ่อยครั้งเกิดจากการประชุมชนในร้าน สถานบันเทิง สนามมวย และโบสถ์จากการประกอบกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน เฉพาะในกรุงเทพฯ เมื่อโควิด-19 เริ่มระบาด มัสยิดในกรุงเทพฯ ได้ปิดลงทั้งหมด ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เคยเกิดขึ้น

1.6 สังคม New Normal หลังโควิด-19

ประเด็นสุดท้ายคือ โควิด-19 กับ New Normal สิ่งใหม่ต้องถูกยอมรับให้กลายเป็นเรื่องปกติ เช่น อาจต้องยอมรับว่าปีหน้าจะไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในประเทศไทยที่มีเศรษฐกิจผูกโยงกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นที่แน่นอนว่าส่งผลให้มีรายได้ลดลง นำไปสู่คำถามคือ คนทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะอยู่กับวิถีใหม่เช่นนี้ได้อย่างไร

และ New Normal จะมาถึงได้อย่างไร หากมนุษย์กำลังเดินอยู่บนโลกสองใบ ระหว่างโลกเก่าที่ไม่ยอมตายแล้วโลกใหม่ยังไร้กำลังที่จะถือกำเนิด

2. การร่วมสนทนาแลกเปลี่ยน โดย รศ.ดร. อภิวัฒน์ รัตนวราหะ

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ไม่ได้เป็นเรื่องใหม่ที่เพิ่งเคยเกิดขึ้นครั้งแรก ในวงการนักระบาดวิทยาได้มีการกล่าวถึงเรื่องโควิด-19 มานานแล้ว ในประวัติศาสตร์โลกเคยมีปรากฏการเกิดโรคระบาดเช่นนี้ขึ้นหลายครั้ง ดังนั้น โควิด-19 จึงไม่ได้เป็นเรื่องใหม่ และหากตั้งโจทย์ถึงสังคมหลังโควิด-19 ต้องพิจารณาว่าหลังจากนี้ไปเป็นเวลาเท่าไร แต่จะขอคิดต่างว่าประมาณ 20 - 30 ปีขึ้นไป ซึ่งความจริงแล้วโควิด-19 เป็นเหมือนเสี้ยวหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่จะทำให้เกิด New Normal ขึ้นได้จริงหรือไม่ นั่น อาจแบ่งภาพสังคมหลังโควิดออกเป็น 6 แบบ ดังนี้

2.1. ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง ในอีกภาพหนึ่งหลังจากมีวัคซีนอย่างแพร่หลายแล้ว โลกจะกลับไปเป็นเช่นเดิม ผู้คนเริ่มเดินทางท่องเที่ยว ด้วยแรงขับเคลื่อนของของโลกาภิวัตน์ และเครื่องมือทางดิจิทัล

2.2. ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปไม่มากนัก หากเปลี่ยนไปไม่มากคิดว่าสังคมหลังโควิด-19 จะเป็นในแบบที่เห็นอยู่ ซึ่งโลกยังมีปัจจัยขับเคลื่อนที่ทำให้โลกเปลี่ยนไปในระยะยาว ไม่ว่าสังคมหลังโควิดจะเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและยาวนานขนาดไหน แต่จะเป็นเพียงช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น

2.3. อีกมุมหนึ่งก่อนหน้าการเกิดโควิด-19 โลกได้ประสบปัญหามากมายทั้งความขัดแย้ง การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ การใช้ทรัพยากร การพึ่งพาเทคโนโลยี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาสะสมเดิมก่อนเกิดของโควิด-19 แล้ว

2.4. หลังจากโควิด-19 เริ่มเลือนหายไปแล้ว โลกอาจจะกลายเป็นอีกแบบหนึ่ง เป็นสังคมในลักษณะตัวใครตัวมัน มีความเป็นชาตินิยมมากขึ้น เกลียดชังคนต่างชาติ จินกับ

อเมริกาอาจขัดแย้งกันมากขึ้น ในขณะที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของโลก กรณีเช่นนี้ โควิด-19 กลายเป็นตัวเร่งให้ความหายนะของโลกเป็นไปตามแนวโน้มที่เคยมีมาก่อน

2.5. การเปลี่ยนผ่านสู่ความยั่งยืน ก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้มีความพยายามในการสร้างแนวทางใหม่ ๆ ในระดับชุมชน เช่น การลดใช้พลาสติก แต่เมื่อมีสถานการณ์โควิด-19 เข้ามาปริมาณการใช้พลาสติกได้เพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงมีความท้าทายในการผลักดันให้โลกเข้าไปหาความยั่งยืนในสิ่งที่อาจเกิดขึ้นได้คือ โลกกลับไปเป็นเหมือนเดิม แยกว่าเดิม หรือสามารถเปลี่ยนแปลงบางอย่างออกมาเป็นแนวทางที่ดีขึ้นได้

2.6. ด้านความสัมพันธ์ที่ได้มีการกล่าวถึงในข้างต้น มีมุมมองว่าดิจิทัลส่งผลให้ชีวิตแปลกแยกมากขึ้นแต่ในอีกมุมหนึ่งดิจิทัลได้สร้างพื้นที่ของการพูดคุยถกเถียงกันในโลกออนไลน์มากขึ้นแก่มนุษย์ปัจจุบัน อยู่กันเป็นหมู่เกาะมากขึ้นในหมู่บ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม ถ้าไม่มีเครื่องมือดิจิทัลจะไม่มีโอกาสได้ถกเถียงกันกับใคร เพราะชีวิตจะจบแค่หมู่เกาะสังคมที่อาศัยอยู่ ดิจิทัลจึงอาจจะเป็นโอกาสจากหายนะที่เกิดขึ้น จากเดิมที่เราแยกกันกลับมาเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งจะเข้าไปสู่โลกเปลี่ยนผ่านสู่ความยั่งยืนได้

3. การร่วมสนทนาแลกเปลี่ยน โดย ศ. สุรัชย์ หวันแก้ว

ข้อคิดข้อถกเถียงในเรื่องที่ได้มีการพูดคุยในข้างต้น เห็นด้วยในประเด็นที่ว่า ความเจริญของมนุษย์ได้เข้าไปเบียดเบียนที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายส่วนในโลก รวมไปถึงเชื้อโรคหลาย ๆ ส่วนอยู่ในโลกของความหลากหลายทางกายภาพ แต่ความเจริญทางวัตถุกลายเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืนยังว่ามีส่วนกระทบกระเทือนต่อระบบหลายอย่างในชีวิตที่อยู่ร่วมกันบนผืนพิภพแห่งนี้หรือไม่

การระบาดของโรคโควิดจะทำให้ชาตินิยมเข้มแข็งขึ้น ความรู้สึกเช่นนี้ยิ่งสร้างกำแพงระหว่างกันยิ่งรู้สึกแบ่งพวกกันให้มากขึ้น ยิ่งรู้สึกภูมิใจในความเป็นเรามากขึ้น และรู้สึกว่าคนอื่นไม่เหมือนเราในลักษณะที่ด้อยกว่าเรา หรือทำให้เรามีความรู้สึกเป็นมนุษย์เหมือนกับคนอื่น และควรต้องสนใจและชีวิตอื่น ๆ ซึ่งความสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้เกิดความเจริญที่ไม่ไปเบียดเบียนกัน เกิดโลกที่ร่มเย็นกว่า โดยมีใช้การเข้าไปสร้างเงื่อนไขเพื่อเอาประโยชน์

จากกันจนเกินไป ประเด็นเหล่านี้จึงเป็นโจทย์ที่เห็นด้วยว่าควรระดมองโควิด-19 ให้ไกลกว่าการเป็นปรากฏการณ์หนึ่ง

โอกาสใหม่จากโควิด-19 รวมถึงการพิจารณาบทบาทของตัวเองและบทบาทของความรู้ ในสถานการณ์เช่นนี้อาจจะเห็นคนที่พอจะใช้ความรู้ความคิดมามองโลกด้วยกัน ใช้วงวิชาการที่รัฐสกร่วมทุกชั้นกันได้พูดถึง เป้าหมายการพัฒนาที่ลดเงื่อนไขทางเบียดเบียนกัน แต่สร้างเงื่อนไขการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเท่าที่พอจะทำได้ เพราะฉะนั้นโลกที่สามารถจัดสมดุลในแง่ชาตินิยมกับมนุษยนิยมจึงมีความน่าสนใจ เพราะหากเราไม่สนใจดูแลธรรมชาติ อัตราการเกิดภัยพิบัติจะมีแนวโน้มถี่ขึ้น แต่หากถกเถียงกันเฉพาะเรื่องเชื้อโรค โดยไม่ได้คำนึงถึงปัญหาทรัพยากร อาจส่งผลต่อความทุกข์ยากของคนในประเทศเช่นกัน เพราะฉะนั้น ในสถานการณ์โควิด-19 ต้องมองในแง่ความเสี่ยงและโอกาสใหม่ โดยการระดมความรู้ร่วมกันแก้ไขโจทย์ที่กำลังเผชิญ

มุมมองที่มีต่อโควิด-19 ต้องไม่ใช่เพียงด้านการสร้างผลกระทบอย่างเดียว แต่ขณะเดียวกันโควิด-19 เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขของมัน โดยมนุษย์ได้สร้างความสำเร็จแบบหนึ่ง แต่สร้างปัญหาหลายอย่าง และคิดว่าจะจัดการกับสิ่งเหล่านี้ได้ด้วยวิธีคิดแบบเชื้อโรคคุมเชื้อโรค ซึ่งสะท้อนจากการแถลงข่าวเรื่องการควบคุมเชื้อรายวัน และชื่นชมกันว่าประสบความสำเร็จในส่วนนี้ แต่ไม่ได้เอาส่วนที่ดูแลชีวิตความเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจของผู้คนหรือท้องถิ่นรวมถึงแรงงานข้ามชาติ แม้แต่คนไทยที่ไปทำงานที่อื่น เข้าไปในความสำเร็จด้วย เพราะฉะนั้นการมองเรื่องโควิด-19 จึงจำเป็นต้องมองให้เห็นว่าสามารถคิดและทำอะไรได้มากกว่าการมองเพียงเรื่องผลกระทบในแง่ผู้ตกเป็นเหยื่อ แต่ควรมองในแง่ผู้ได้รับผลกระทบที่สามารถเป็นผู้กระทำต่อสถานการณ์อันเป็นต้นตอของผลกระทบต่าง ๆ และในส่วนมหาวิทยาลัยในฐานะที่เป็นแหล่งความรู้ควรจะหาหรือเรื่องการตีโจทย์ผลกระทบจากโควิด-19 รวมไปถึง โอกาสที่สังคมจะใจกว้างมากขึ้นหรือแคบลงไปจนไม่ได้ยินเสียงอื่น ๆ นอกจากเสียงที่อยากจะได้ยินเสียงพวกเดียวกัน

โควิด-19 เป็นรูปแบบของเชื้อโรคที่ระบาดเป็นระลอกและยังไม่มีทีท่าว่าจะยุติลงได้อย่างไร ท้ายที่สุดอาจจึงอาจต้องสร้างระบบภูมิคุ้มกันขึ้นมาโดยปริยาย ประเด็นเหล่านี้จึงไม่ใช่มาตรการควบคุมโดยใช้อำนาจรัฐอย่างเดียว แต่สนใจอำนาจด้านสังคมที่ต้องกำกับดูแลกันมากขึ้น ซึ่งในส่วนนี้อาจใช้วิชารัฐศาสตร์เข้ามาช่วยวิเคราะห์ให้มากขึ้น ไม่ใช่การมองการเมืองแบบเดิม เพราะการเมืองเรื่องความมั่นคงยุคใหม่อาจจะต้องมองในเรื่องบทบาทรัฐ

ในช่วงที่ต้องการการศึกษาเหมือนกัน แต่บทบาทที่มองรัฐอำนาจนิยมจะกลายเป็นรัฐที่คุกคามประชาชน และสร้างความหวาดกลัว รัฐในลักษณะนี้ไม่อาจแน่ใจว่าจะเป็นสิ่งที่ยอมรับได้เพียงใดสำหรับอนาคต

โควิด-19 กระตุ้นให้คนหันกลับมาองความเชื่อมโยงของพื้นฐานชีวิตที่ต้องอยู่กับสิ่งสามัญที่สุด คือ ดิน น้ำ ป่า ดังนั้น มุมมองต่อความรวดเร็วของความเจริญ หรือการใช้ Social Distancing ในความจริงแล้วเป็นคำที่ไม่ถูกหลักวิชาการทางสังคมวิทยา คือ สังคมมนุษย์โตขึ้นมาจากรู้สึกร่วมกัน ความเดือดร้อนด้วยกัน ความรู้สึกที่ว่าหากไม่ช่วยกันดูแล บางส่วนในสังคมอาจใช้ความรุนแรงต่อกัน ในขณะที่ด้านสังคมศาสตร์ต้องหันมาช่วยดูเช่นกันว่าจะพบทวนสถานการณ์ในมิติทางกายภาพ มิติทางเชื้อโรค มิติทางความเจริญต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นั้นมีนัยอย่างไรกับโอกาสที่จะสร้างความร่วมมือในใหม่ ดิจิทัล อาจจะเป็นพื้นที่แห่งความหวัง พื้นที่ทางการเสวนา หรืออาจจะเป็นพื้นที่สร้างการเกลียดชังด้วยเหตุนี้จึงควรยกระดับการมองเรื่องเหล่านี้ด้วยเช่นกัน

4. การสนทนาเพิ่มเติมในประเด็นอนาคตหลังโควิด-19 **ศ.ดร. ชัยวัฒน์ สภาอานันท์ ให้มุมมอง ดังนี้**

อนาคตเป็นสิ่งที่มีความเป็นไปได้หลายอย่าง เพราะฉะนั้นสิ่งที่ท้าทายคือจะทำอย่างไรให้เป็นอนาคตที่ปรารถนา มนุษย์กำหนดอนาคตโดยเข้าไปแทรกแซงในกระบวนการทางธรรมชาติและทางสังคม แต่จะทำได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับเทคโนโลยีหรือความสามารถที่จะทำงานด้วยกัน แต่ถ้าสมมุติว่าอำนาจนิยมไม่ได้อยู่เพียงกรอบเพื่อสุขภาพ จะส่งผลให้ความชอบธรรมของอำนาจนิยมลดลง แต่เมื่อไรก็ตามที่อำนาจนิยมใช้ประโยชน์จากสถานการณ์โดยข้อบัญญัติข้อกำหนดจากระบอบสุขภาพเหล่านี้ มิติอำนาจนิยมในสังคมที่เป็นอยู่จะเข้มแข็งขึ้นไปอีก ซึ่งบางเรื่องเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องดำเนินการ ในขณะที่อีกทางเป็นที่น่าสนใจเช่นกันว่าจะมีอะไรที่สามารถถ่วงสมดุลอำนาจนิยมไม่ให้มันฉุดตึงไปในทิศทางอย่างที่ไม่อยากจะไป

จากที่อาจารย์วัฒน์ชวนให้มองคิดว่าเป็นโลกที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล อาจกลายเป็นทางเลือกหนึ่ง เพราะโลกเหล่านั้นเป็นพื้นที่ที่อำนาจนิยมยังเข้าไปคุกคามไม่ได้ ที่สำคัญคือมีแนวทางเป็นของตัวเอง คุณูปการของสิ่งเหล่านี้อาจทำให้อำนาจของอำนาจนิยมลดลง

อนาคตเกิดขึ้นได้เพราะการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน มีบทสนทนาระหว่างกัน และทำอะไรบางอย่างจึงจะกำหนดประวัติศาสตร์ในอนาคตได้ เช่นเดียวกับที่เคยทำมาในอดีตแล้ว อย่างเช่น ตัวอย่างในยุโรปหลายแห่งได้ทำให้ออกแบบการพบเจอกันผ่านฉากรัน ซึ่งมีที่ใส่มือเข้าไปเพื่อถอดกันได้ แต่เป็นอ้อมกอดที่สวมเข้าไปแล้วในพลาสติก ในทางกลับกัน จึงน่าสนใจว่าเมื่อมีการเว้นระยะห่างมากขึ้นกลับกันทำให้คนคิดถึงกันมากขึ้น จึงน่าสนใจที่การกำเนิดความคิดสร้างสรรค์ต่าง ๆ จะเป็นตัวกำหนดอนาคตที่เป็นอยู่ได้ ให้ไปในทิศทางที่เกิดขึ้น

รศ.ดร. อภิวัฒน์ รัตนวราหะ ให้มุมมอง ดังนี้

อนาคตไม่ใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นเอง แต่ขึ้นอยู่กับว่าสามารถมองอนาคตได้หลากหลายแค่ไหน และจะนำอนาคตที่หลากหลายนั้นมาทำอะไรต่อไป สำหรับการมองอนาคตหลังโควิด-19 ในระยะยาวจะต้องไม่มองเรื่องโรคแค่โรคของมนุษย์ แต่ต้องรวมไปถึงโรคของสัตว์ อย่างเช่น ในหนังสือของ Peter Singer ที่พูดถึงการขยายพรมแดนของจริยธรรมให้ไปไกลมากกว่าสี่ขี้นของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้จึงต้องร่วมกันคิดว่า **ต้องทำอะไรให้สามารถขยายพรมแดนจริยธรรมที่มีในปัจจุบัน ไม่ใช่แค่จริยธรรมระหว่างคนกับธรรมชาติ แต่รวมถึงระหว่างคนด้วยกันเอง** แต่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างไม่สามารถทำได้โดยง่าย เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์มี 2 แบบ คือ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และการเปลี่ยนแปลงโดยค่อย ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นความท้าทายสำหรับการศึกษา งานวิจัยที่จะต้องพยายามค้นหาว่าอะไรบ้าง ที่จะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นแบบที่ละเอียดเล็กที่ละน้อยในการที่จะขยายพรมแดนจริยธรรม

ศ. สุรัชย์ วัฒนแก้ว ให้มุมมอง ดังนี้

หากพูดถึงการเปลี่ยนแปลงมนุษย์สามารถกระทำการเปลี่ยนแปลงได้ทั้ง 2 ลักษณะในการเปลี่ยนแปลงที่ดูเหมือนเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ แต่ลึก ๆ นั้นอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง ซึ่งเป็นโจทย์ว่าแท้ที่จริงว่า เรากำลังพูดถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่มีความหมายเชิงคุณภาพ

ประเด็นที่ต้องถกกันต่อคือ การจัดการความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และมนุษย์กับธรรมชาติ และเมื่อเจอโควิด-19 จึงเป็นโอกาสในวิกฤติที่จะตั้งคำถามว่า ต้องจัดระบบความสัมพันธ์ใหม่หรือไม่อย่างไร เพราะฉะนั้นนี่จึงเป็นการพูดถึงการเรียนรู้ของมนุษย์กับสิ่งที่ตัวเองเผชิญร่วมกัน เป็นที่แน่นอนว่าต้องพบการใช้อำนาจที่อาจเกินเลยไปถึงต้องจัดสมดุลกันใหม่เรื่องการใช้อำนาจหรืออำนาจนิยม ซึ่งอาจจะต้องขึ้นอยู่กับการกำกับดูแลอำนาจนั้นโดยสังคม ถ้าไม่กำกับดูแลอาจเลยเถิดจนขาดความชอบธรรม

อีกประเด็นคือ เรื่องการเรียนรู้ที่เกิดคำถามว่าจะทำความเข้าใจอย่างไร จะเรียนรู้ได้อย่างไร ความเร็วในการเรียนรู้ของมนุษย์อาจเคยเป็นเรื่องซึ่งต้องใช้เวลายาวนานในการเรียนรู้เรื่องบางอย่าง แต่ปัจจุบันการเรียนรู้ที่มีสื่อชนิดใหม่เป็นบริบทใหม่ของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยี การสื่อสารที่ส่งผลให้เรียนรู้ได้เร็วขึ้น ซึ่งความเร็วการเรียนรู้ของมนุษย์มันไม่ใช่เชิงเครื่องจักรภายนอกอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องที่มนุษย์เองสามารถที่จะพัฒนาวิธีการเข้าใจด้วยการเรียนรู้ที่เรียกว่าการตื่นรู้ ซึ่งน่าสนใจมากกว่าการแบ่งเป็นสายวิชาจนไม่เรียนรู้จากกันเลย กับการเรียนที่ล่าสุดท้ายเราก็คือเป็นมนุษย์อยู่ในโลกนี้

ท้ายที่สุดการปฏิบัติกับอนาคตราวกับว่าไม่มีทางเลือกคือ การยอมรับความจริงว่าสามารถทำได้เพียงเท่านี้ ซึ่งต้องตั้งคำถามต่อไปว่าถ้าใช้คำว่า “ราวกับว่าจะ” เป็นการทดสอบสติในการตรวจสอบความรู้ของมนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้กระทำต่ออนาคตว่าต้องเป็นแบบนั้นหรือไม่ หรือมีทางเลือกแต่ไม่ได้นำมาพิจารณาพิจารณาประกอบ

ต้องการเสนอว่าการคุยเรื่องอนาคตหลังโควิด-19 ว่าจะเป็นอย่างไรมาก่อน อนาคตใครเป็นเจ้าของ หรืออนาคตต้องอยู่ในยุทธศาสตร์ชาติเท่านั้น แล้วยุทธศาสตร์ชาติรู้เรื่อง

โควิด-19 หรือเรื่องสงครามเย็นของจีนกับอเมริกาหรือไม่ ซึ่งไม่ได้หมายถึงยุทธศาสตร์ไม่ดี แต่หมายถึงโลกมีเงื่อนไขความไม่แน่นอนมากมาย ทั้งเงื่อนไขความไม่แน่นอนทางกายภาพ และสังคมการเมือง แล้วท่ามกลางความไม่แน่นอนนี้ จะคุยเรื่องอนาคตโดยผูกขาดพื้นที่ของ คนบางกลุ่มแค่นั้นอาจเป็นไปได้ พื้นที่อนาคตควรเป็นพื้นที่ที่เป็นประชาธิปไตยมากกว่านี้ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ทุกคนต้องเรียนรู้ต้องปรับตัวเพื่อที่จะได้รู้สึกว่าเป็นอนาคตที่ร่วมกันมา เพราะฉะนั้นชีวิตจริง ๆ จึงขึ้นอยู่กับกันและกัน พื้นที่อนาคตเงื่อนไขใหม่ที่ หลยอย่างอาจถูกมองข้ามไปตอนนี้ ได้เกิดความรู้สึกย้อนขึ้นมาว่า เราอยากเห็นคุณค่า ของความสัมพันธ์บางอย่างที่ลืมนไปเลยในช่วงที่ผ่านมา เป็นต้น

ศ.ดร. ชัยวัฒน์ สภาอานันท์ ให้มุมมองเพิ่มเติม ดังนี้

คนรุ่นใหม่มีอายุน้อยกว่าคนรุ่นเก่า แต่ในแง่ดิจิทัล คนรุ่นใหม่มีความสามารถในการใช้มากกว่า เพราะคนรุ่นเก่าไม่ได้อยู่ในโลกดิจิทัลเท่ากับคนรุ่นใหม่ ด้วยช่องว่างส่วนนี้ได้ส่งผลให้เกิดความไม่เข้าใจ และทำให้เกิดความขัดแย้งมากมาย

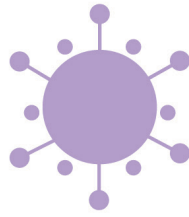
มักมีการพูดว่าอนาคตเป็นผลของอดีต แต่ในปัจจุบันไม่ได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในการเข้าถึงอนาคต ด้วยชีวิตที่กำหนดเป้าหมายไว้แล้ว แล้วจึงเดินไปหาเป้าประสงค์ เลยมีสิ่งที่เรียกว่าอนาคตที่พึงประสงค์ ซึ่งสร้างมันขึ้นได้ อนาคตที่พึงประสงค์เป็นอนาคตที่คนทั้งหลายมีส่วนร่วม ไม่ใช่ยุทธศาสตร์ชาติ

เพราะฉะนั้นหากมีการเปิดพื้นที่ให้พูดถึงอนาคต ใครเป็นเจ้าของ ใครสามารถที่จะทำสิ่งเหล่านี้ได้ จะนำไปสู่อนาคตที่ปรารถนาของผู้คนในสังคมร่วมกัน แต่หากไม่มีการเปิดพื้นที่และยืนยันว่าอนาคตควรเป็นอย่างไรเหมือนเช่นในอดีตเคยเป็นมา พยายามยืดจุดเวลา เช่นนี้แล้วอาจเป็นอันตรายมากต่อการเปลี่ยนแปลงทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นนวัตกรรมหรือปฏิวัติ ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจและสังคมไทยอาจจะต้องใคร่ครวญถึงสิ่งเหล่านี้

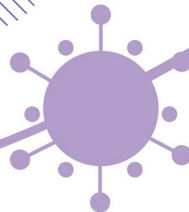
รศ.ดร. อภิวัดน์ รัตนวราหะ ให้มุมมองเพิ่มเติม ดังนี้

สังคมหลังโควิด-19 นัยหนึ่งคือเป็นเรื่องของคำในการรับรู้และการสร้างอนาคต ซึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งเปิดโอกาสให้คนที่มีความหลากหลายสามารถรับรู้เหตุการณ์หรือว่าปัจจัยต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่ออนาคตเขาได้อย่างไรบ้างนั้นมีอย่างน้อยเพียงใด ถัดมากคือ **ความเป็นธรรม** ที่จะสร้างอนาคตของตัวเองต้องไม่ใช่เพียงแค่การรับรู้อย่างเดียว แต่ต้องสามารถเปิดพื้นที่ และโอกาสให้ได้สร้างชีวิตของตัวเอง โดยมองว่าเป็นโอกาสให้คนรุ่นใหม่มีโอกาสในการสร้างอนาคตของตนเองได้มากขึ้น โดยที่ไม่ได้มีการกำหนดโดยโครงสร้างที่ใหญ่กว่านั้น

2

ทุกข์เก่าในวิถีใหม่ : ชีวิตและอนาคตคนทำงาน หลังห้าลงเมือง

สรุปงานสัมมนาวิชาการฯ ตอนที่ 2 เรื่อง
**“ทุกข์เก่าในวิถีใหม่ : ชีวิตและอนาคตคนทำงาน
หลังห้าลงเมือง”**

วันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2563 ณ ห้องประชุมสถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้นำเสนอผลงาน

1. ดร. บวร ทรัพย์สิงห์

เรื่อง “แรงงานนอกระบบแนวหน้าเคลื่อนเมืองในโควิด-19”

2. ดร. ศยามล เจริญรัตน์

เรื่อง “คนทำงานในระบบอาหารกับความมั่นคงทางอาหารในภาวะวิกฤติ”

3. ดร. มนทกานต์ จิมมาปี

เรื่อง “โควิด-19 ชัตดาวน์: ความเชื่อมโยงจากครัวเรือน เกษตรกรรายย่อย
ถึงแรงงานในเมือง”

4. ดร. ธนาบงค์ บัวทอง

เรื่อง “งานรายได้และความเสี่ยงต่อโรคระบาดใหม่ของ
คนทำงานสูงอายุ”

ร่วมสนทนากับ **รศ.ดร. นवलน้อย ตรีรัตน์** และ **พศ.ดร. ฐส ปิติตา**

ภาพรวมของการสัมมนาในครั้งนี้เป็นการนำเสนอและวิเคราะห์สิ่งที่ได้ค้นพบ
จากการศึกษา ของนักวิจัยจากสถาบันวิจัยสังคม โดยผู้วิจัยได้เชื่อมโยงให้เห็นอดีต ปัจจุบัน
อนาคต ของคนทำงานที่มีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปหลังจากช่วงเกิดการระบาดของโควิด-19
แบ่งเป็นประเด็นใหญ่ 4 ประเด็น ดังนี้

1. แรงงานนอกระบบแนวหน้าเคลื่อนเมืองในโควิด-19
นำเสนอโดย **ดร. บวร ทรัพย์สิงห์**

1.1. ความเป็นมาของปัญหา

ผู้วิจัยใช้คำศัพท์ว่า “ผู้ปฏิบัติงานแนวหน้า (frontline workers)” หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานที่เผชิญกับความยากลำบากและความเสี่ยงต่อสุขภาพ ซึ่งคนทำงานในหลายอาชีพ ยังคงทำงานในช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด-19 เพื่อให้คนอื่น ๆ และตนเองสามารถ ดำเนินชีวิตอยู่ได้

ผู้ปฏิบัติงานแนวหน้าที่พบเห็นโดยทั่วไปคือ กลุ่มแพทย์และพยาบาลซึ่งทำหน้าที่หลัก ในการช่วยบรรเทาป้องกันให้สถานการณ์การแพร่ระบาดดีขึ้น เป็นกลุ่มที่ได้รับการยอมรับ ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือ เมื่อจบการปฏิบัติงานมักจะได้รับ การเชิดชูในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เป็นคุณประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติงานแนวหน้าดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติงานแนวหน้าไม่ได้มีเฉพาะบุคลากรในระบบสาธารณสุขเท่านั้น เนื่องจากอีกด้านหนึ่งของสังคมเดียวกันยังมีผู้ปฏิบัติงานแนวหน้าที่เป็นผู้ประกอบการ อิสระ เป็นแรงงานนอกระบบ เป็นคนทำงานที่ไม่มีความมั่นคงในงาน ในรายได้ เข้าไม่ถึงสิทธิ และหลายครั้งสังคมกลับมองในภาพลบ ผู้ปฏิบัติงานแนวหน้าในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เผชิญ เจ็บป่วยในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตในช่วงก่อนสถานการณ์โควิด และเผชิญ ความยากลำบากเพิ่มขึ้นระหว่างสถานการณ์โควิด แต่ยังคงต้องปฏิบัติงานอยู่ตลอดเวลาเพื่อ ให้ตนเองและครอบครัวมีรายได้ ในสถานการณ์โควิด-19 เขาเป็นแรงงานส่วนหน้าซึ่งอาจ ไม่มีหน้างานที่เห็นชัด แต่พอหลังวิกฤติแรงงานเหล่านี้ถูกนำมาเป็นชายขอบเช่นเดิมอย่าง ที่เขาเคยทำอยู่

1.2. กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา

ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาโดยแบ่งตามอาชีพ 4 อาชีพ คือ คนขับรถรับจ้าง ค้าขายหาบแร่แผงลอย ลูกจ้างทำงานบ้าน คนเก็บของเก่า รวมจำนวน 276 คน โดยเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมายใน 4 ภูมิภาค รวมทั้งกรุงเทพมหานคร และมีช่วงเวลาศึกษา ตั้งแต่เดือนเมษายน - สิงหาคม 2563 ซึ่งเป็นช่วงของการแพร่ระบาดมากที่สุด และเป็นช่วง ที่สะท้อนถึงความยากลำบากของแรงงานและคนไทยทุกคน

1.3. ผลการศึกษา

1.3.1. อาชีพและอายุของผู้ปฏิบัติงานแนวหน้า ผลการศึกษาด้านเพศพบว่า

ประชากรส่วนใหญ่ใน 4 อาชีพ ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยของอายุประมาณ 45 ปี ส่วนด้านอาชีพ พบว่าอาชีพลูกจ้างทำงานบ้าน มีอายุค่าเฉลี่ย 49 ปี อาชีพขับรถรับจ้าง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย มีอายุเฉลี่ย 48 ปี ด้านการศึกษาและประสบการณ์ พบว่า ใน 4 กลุ่มอาชีพมีระดับการศึกษาค่อนข้างน้อยอยู่ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีประสบการณ์ทำงานมากกว่า 10 ปี

ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า โอกาสของกลุ่มเป้าหมายที่จะสามารถเปลี่ยนงานหลังภาวะวิกฤติมีน้อยมาก ถ้าหากหลุดจากงานแล้วแทบจะไม่มีโอกาสกลับเข้าสู่งานได้อีก

1.3.2. ค่าใช้จ่ายของผู้ปฏิบัติงานแนวหน้า ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์ของผู้ปฏิบัติงานแนวหน้ามีรายจ่ายคิดเป็นร้อยละ 70 ของรายได้ทั้งหมด โดยในช่วงการระบาดของโควิด-19 มีค่าใช้จ่ายหลักที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือ ค่าอาหาร ค่าไฟฟ้า ค่าเช่าบ้าน ตามลำดับ คนทำงานสองคนมีค่าเฉลี่ยดูแลตนเองในอุปการะรวมตนเองด้วยจำนวน 4 คน หมายถึง การทำงานดูแลตัวเองครั้งหนึ่งดูแลคนอื่นครั้งหนึ่ง แรงงานปฏิบัติการส่วนหน้าไม่มีอาชีพเสริม มีเพียงร้อยละ 13 ที่มีประกอบอาชีพเสริมรองรับ ซึ่งอาชีพเสริมส่วนใหญ่คืองานก่อสร้าง นอกนั้นจะประกอบ 4 อาชีพข้างต้นเป็นหลักเท่านั้น

1.3.3. การเตรียมตัวและป้องกันในสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 ผลการศึกษาพบว่า การป้องกัน และการเตรียมตัวที่แรงงานทำได้ง่ายที่สุดและประหยัดค่าใช้จ่ายคือ การสวมใส่หน้ากากอนามัย ล้างมือ กินอาหารปรุงสุก ในขณะที่ทำได้ยากหรือทำไม่ได้เลย คือ การกลับไปสู่ภูมิภาคเดิม การเปลี่ยนงาน เปลี่ยนที่อยู่อาศัย ดังนั้นทางเลือกที่มีค่าใช้จ่ายจำนวนมากเช่นนี้จะไม่อยู่ในตัวเลือกของแรงงาน

1.3.4. ผลกระทบต่อผู้ปฏิบัติงานแนวหน้า ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มที่เป็นหางแร่ ผงลอยและขับรถรับจ้างประสบปัญหาเรื่องจำนวนลูกค้ำมีน้อยลง กลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านที่มีนายจ้างหลายคนถูกเลิกจ้างทันทีเนื่องจากนายจ้างกังวลเรื่องการเดินทางไปมาของลูกจ้างว่า อาจมีความเสี่ยงต่อการนำเชื้อมาสู่ครอบครัวนายจ้าง ส่วนกลุ่มลูกจ้างที่ทำงานประจำมีผลกระทบเรื่องการไม่สามารถออกจากบ้านนายจ้างได้ ดังนั้น การอยู่บ้าน 24 ชั่วโมงจึงหมายถึงการทำงาน 24 ชั่วโมงไปด้วย และกลุ่มคนเก็บของเก่า ต้องเผชิญกับสถานการณ์ความหวาดระแวงจากคนในชุมชน เนื่องจากการเก็บของจากที่อื่นซึ่งต้องสงสัยว่าอาจมีเชื้อโควิด-19 ผงอยู่มาไว้ในชุมชนเพื่อรอการขาย ผลกระทบดังกล่าวส่งผลให้ทั้ง

4 อาชีพ มีรายได้ลดลงกว่า ร้อยละ 50 ซึ่งสิ่งที่มาชดเชยรายได้บางส่วนคือเงินเยียวยานอกเหนือจากนั้นคือ การใช้เงินฝาก การจำนำ จำนองทรัพย์สิน

1.3.5. สถานการณ์เบื้องต้นของผู้ปฏิบัติงานแนวหน้า ผลการศึกษาแบ่งเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1.3.5.1. ชีวิตของแรงงาน

- เป็นเพศหญิง (ยกเว้นผู้ขับรถรับจ้าง) อายุมากกว่า 48 ปี การศึกษาระดับประถมศึกษา – มัธยมศึกษา
- อยู่ด้วยกันเป็นครอบครัว มีบุตร 2 คน และมีสมาชิกเป็นพนักงานครึ่งหนึ่งของสมาชิกทั้งหมด
- ร้อยละ 80 ได้รับการรักษาตามหลักสิทธิหลักประกันสุขภาพ

1.3.5.2. งานของผู้ปฏิบัติงานแนวหน้า

- มีรายจ่ายประมาณร้อยละ 70 ของรายได้
- มีภาระค่าใช้จ่ายเช่าบ้าน ผ่อนบ้าน (เช่าร้าน เช่าพื้นที่ขาย พื้นที่จอดรถ) ยานพาหนะ ค่าอาหาร ค่าดูแลผู้อยู่ในอุปการะ
- ทำงานมาแล้วประมาณ 10 ปี ร้อยละ 80 ไม่มีอาชีพเสริม
- ไม่ได้สังกัดอยู่ในกลุ่มอาชีพ (รวมถึงชุมชนที่อยู่อาศัย)

1.3.5.3. การป้องกันและเตรียมตัว

- ปรับเปลี่ยนวัน เวลา เงื่อนไขการทำงาน
- การดูแลป้องกันตนเอง ครอบครัว และผู้ที่เกี่ยวข้อง (นายจ้าง ลูกจ้าง และคนในชุมชน)
- การป้องกันเตรียมความพร้อมส่วนใหญ่นำเงินถึงค่าใช้จ่ายต้นทุนในการเตรียมความพร้อม
- บางอาชีพไม่สามารถป้องกันได้ เช่น จักรยานยนต์รับจ้าง ลูกจ้างทำงานบ้าน เกือบของเก่า

1.3.5.4. ผลกระทบและการปรับตัว

- ลูกค้า - ผู้ใช้บริการลดลง / นายจ้างเลิกจ้าง - นายจ้างไม่ให้หยุด / ไม่มีของเก่า
- ร้านรับซื้อไม่เปิด
- รายได้ลดลง / ภาระค่าใช้จ่ายมากกว่ารายได้

- นำเงินที่เก็บออมมาใช้ นำของมีค่าไปเปลี่ยนเป็นเงิน และกู้ยืม
- ความกังวลว่าตนเองจะแพร่เชื้อให้กับครอบครัว - ชุมชน / ความไม่ไว้วางใจกัน / ผลกระทบทางสังคม - จิตใจ
- เงินเยียวยา 5,000 บาท ช่วยให้ผู้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้

2. คนทำงานในระบบอาหารกับความมั่นคงทางอาหารในภาวะวิกฤติ นำเสนอโดย ดร. ศยามล เจริญรัตน์

2.1. ความเป็นมาของปัญหา

ผู้วิจัยชี้ให้เห็นว่าช่วงเวลาที่ผ่านมาเมือง ธุรกิจหลายธุรกิจได้หยุดชะงักลง แต่ยังมีคนอีกกลุ่มที่ทำงานอยู่คือ คนทำงานในระบบอาหารที่ยังคงทำงานอยู่ท่ามกลางความเสี่ยงของโรคระบาด ซึ่งเกี่ยวพันถึงความมั่นคงทางอาหารในภาวะวิกฤติ

ผู้วิจัยอธิบายว่า ระบบอาหารเป็นเรื่องใหญ่ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 ส่วน คือ การผลิต การแปรรูป การกระจาย การบริโภค และการจัดการขยะ ซึ่งเมื่อนำมาเทียบกับเรื่องความมั่นคงทางอาหาร 4 หลักคือ การเข้าถึง การมีใช้ การใช้ประโยชน์ และเสถียรภาพแล้ว มีความเชื่อมโยงกันบางประการ และพบว่า ทั้งระบบอาหารและความมั่นคงทางอาหารต่างมุ่งสำรวจและทำความเข้าใจโครงสร้างของแนวคิด แต่มองไม่เห็นคนที่อยู่ therein อย่างไรก็ดี จากข้อจำกัดของภาวการณ์แพร่ระบาดทำให้การศึกษาครั้งนี้จำกัดวงการศึกษาให้เหลือเพียงคนทำงานในระบบอาหารในเมืองกรุงเทพฯ สองส่วน คือ การแปรรูปและการกระจายอาหาร การผลิต และแปรรูปคือ เรื่องการมีกินมีใช้อย่างเพียงพอ การกระจายอาหารเป็นเรื่องของการเข้าถึง

2.2. กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา

ผลจากการสำรวจพบว่า คนที่ทำงานในระบบอาหาร มีหลายประเภทหลายภาคส่วน เป็นแรงงาน ทั้งในและนอกระบบ คนทำงานกลุ่มนี้ส่วนมากเรียกได้ว่าเป็นคนทำงานรายได้น้อยหรือ Low Paid Worker โดยเก็บข้อมูลจากคนทำงานในระบบอาหารจำนวน 458 คน ในกลุ่มการแปรรูป และการกระจายอาหาร ร้อยละ 79 มีรายได้น้อยกว่า 20,000 บาทต่อเดือน หรือประมาณ 666 บาทต่อวัน และในกลุ่มนี้ รายได้ระหว่าง 10,000

- 15,000 มากที่สุด (ร้อยละ 35) คิดเป็นวันละ 333 - 500 บาทต่อวัน อีกร้อยละ 2 มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท นอกจากนี้มีระดับการศึกษาที่ไม่สูง เกือบครึ่งจบในระดับมัธยม ปวช. และปวส. มีเพียงร้อยละ 15 ที่จบระดับปริญญาตรีและสูงกว่า โอกาสของการเลิกงาน จึงมีจำกัดตามระดับการศึกษา

2.3. ผลการศึกษา

2.3.1. เพศและวัยของคนทำงานในระบบอาหาร

ผลการวิจัยพบว่า จำนวนของผู้หญิงในกลุ่มของคนทำงานในระบบอาหาร โดยเฉพาะในช่วงอายุ 40 ปี และ 60 ปี มีสัดส่วนมากกว่าแรงงานชายอย่างชัดเจน แต่ยังไม่สามารถชี้ชัดได้ว่าเพราะเหตุใดที่คนทำงานในระบบอาหารส่วนมากเป็นผู้หญิง แต่ส่วนหนึ่งคาดว่าเกิดจากการให้คุณค่าของเพศหญิงและชาย ในอาชีพที่เกี่ยวกับอาหาร และโอกาสในการเลิกงานของผู้หญิง ซึ่งอาชีพในระบบอาหารยังคงเป็นอาชีพที่มีรายได้น้อย ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากอายุที่เพิ่มมากขึ้นจะยิ่งเห็นว่า ผู้หญิงยังคงติดอยู่ในกับดักของอาชีพที่มีรายได้น้อยมากกว่าผู้ชาย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้หญิงจะมีจำนวนมากกว่า แต่เมื่อลองลึกไปในรายละเอียด กลับพบว่า ทั้งสองเพศมี “ความทุกข์ร่วม” ที่ไม่มีความมั่นคงในงานและรายได้เลย ราวครึ่งหนึ่งไม่มีประกันสังคม หรือเป็นกลุ่มแรงงานนอกระบบ มีชั่วโมงการทำงานมากกว่า 8 ชั่วโมง สองในสามมีภาระต้องดูแลเด็กและคนแก่ เรียนจบไม่ถึงปริญญาตรี รายได้ไม่สูง ไม่มีเงินออม และมีหนี้ทั้งในและนอกระบบจากค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

2.3.2. รายได้ของคนทำงานในระบบอาหาร

ผลการวิจัยพบว่า คนทำงานในระบบอาหารล้วนติดกับดักรายได้ต่ำ ที่ทำยังไงก็จะได้รับรายได้ต่ำ (เท่าเดิม) ส่วนมากไม่สามารถขยับข้ามไปสู่อาชีพที่ดีกว่า หรือมีรายได้ที่สูงกว่านี้ได้ เพราะนอกจากต้นทุนชีวิตที่ทำให้การขยับทางฐานะทำได้ยาก จากระดับการศึกษาที่มีโอกาสในการเพิ่มศักยภาพ (ไม่มีเวลาพัฒนาทักษะเพราะทำงานยาวนาน) แล้วยังมีสัมภาระชีวิตที่ต้องดูแล ดังนั้น โอกาสของการเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจจึงทำได้ยาก

พบว่า ร้อยละ 62 ไม่มีเงินออมและมีหนี้ ร้อยละ 38 มีเงินเดือนไม่พอใช้ ร้อยละ 29 มีเงินพอใช้เป็นบางเดือน ร้อยละ 54 จ้างงานตัวเองในลักษณะงานหาบแร่แผงลอย ขายโดยรถเข็น เพราะฉะนั้นในภาพรวม จึงมีปัญหาเรื่องรายได้ไม่พอรายจ่ายในขณะ

ทำงานมากกว่า 10 ชั่วโมง คนกลุ่มนี้ไม่มีประกันสังคมโดยเหตุผลที่ไม่เข้าประกันสังคมเพราะจะเพิ่มรายจ่ายร้อยละ 70 มีภาระต้องดูแลคนอื่น อีกหนึ่งปัญหาคือ คนกลุ่มนี้ไม่มีบ้านเป็นของตัวเองจึงมีภาระเรื่องค่าเช่าบ้าน บางคนจึงแก้ปัญหาด้วยการอยู่บ้านนายจ้างซึ่งมีความเสี่ยงต่อการไร้ที่อยู่ในอนาคตเมื่อเกิดวิกฤติ ส่วนการกระจายอาหารปรับรูปไปอย่างมากในเมือง การเข้าถึงผู้บริโภคและการสร้างงานขนาดเล็กจึงเกิดขึ้น เช่น รถพุ่มพวงแบบมอเตอร์ไซด์ที่ลงทุนน้อยกว่าและคล่องตัวกว่า

2.3.3. ปัญหาและความกลัวในสถานการณ์โควิด-19

จากการศึกษาพบว่า คนกลุ่มนี้มีความกลัวหลัก ๆ สองเรื่องคือ กลัวการติดเชื้อโควิด-19 และกลัวจะมีปัญหาทางเศรษฐกิจ แต่ปัญหาที่กลัวมากกว่าคือการไม่มีเงิน ไม่มีรายได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องออกมาทำงาน ซึ่งจากการที่ต้นทุนชีวิตต่ำกว่า แต่กลับมีสัมภาระชีวิตเท่าหรือมากกว่า ความกลัวจึงมากกว่า ความกลัวในช่วง โควิดคือเรื่องปากท้องความเป็นอยู่ทั้งของตัวเองและครอบครัว แม้ว่าจะกลัวติดเชื้อแต่ก็เลือกที่จะเสี่ยงทำงานเพื่อมีรายได้ ทำให้ไม่มีเสรีภาพทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังประสบปัญหาเรื่องการต่อรอง และขาดความมั่นคงในงาน เพราะนอกจากคนที่ตกงานแล้ว คนที่ยังมีงานทำก็ยังคงกลัวว่าจะตกงาน หรือมีรายได้ไม่พอกิน สิ่งที่น่าสนใจคือคนทำงานเหล่านี้ทำงานในระบบอาหาร แต่ก็ยังพบว่ามีส่วนหนึ่งประสบปัญหากินไม่อิ่ม หรือกินไม่พอ คนทำงานส่วนมากต้องการเป็นคนทำงานที่สร้างรายได้เลี้ยงตัวเองและครอบครัวเองอย่างมีศักดิ์ศรี มากกว่าขอรับเงินชดเชยหรือการสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ

2.3.4. การประกันสังคมในช่วงโควิด มี 2 ประเด็น คือ

2.3.4.1 คนทำงานในระบบอาหารเข้าสู่ระบบประกันสังคมได้ไม่ถึงครึ่ง การช่วยเหลือในฐานะคนทำงานจึงไม่มีและกลายเป็นการสงเคราะห์ (5,000 บาท)

2.3.4.2. คนที่เข้าสู่ระบบประกันสังคมในมาตรา 39 และ 40 ได้ คือ คนทำงานในระบบอาหารแบบจ้างงานตัวเอง หรือผู้ประกอบการขนาดย่อมที่พอจะจ่ายได้ ซึ่งก็ไม่ได้รับเงินชดเชยอยู่ดี

ทั้งนี้ ผู้วิจัยชี้ให้เห็นว่า ในภาวะโควิด งานเพิ่มมากขึ้น เวลาทำงานมากขึ้น และมีคนถูกบังคับให้หยุดงานแบบไม่เต็มใจมากขึ้น ไม่รวมคนที่ถูกให้ออกจากงานแต่มีรายได้ลดลงอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้น ในภาวะวิกฤตินี้ชีวิตคนทำงานเปลี่ยนไปอย่างมาก โควิดทำให้ปัญหาเรื่องความไม่มั่นคงในงานชัดเจนมากขึ้น และเป็นปัญหาต่อคุณภาพชีวิตและ

ความมั่นคงของชีวิต คนทำงานในระบบอาหารขนาดใหญ่มักถูกทำให้เห็นไม่ชัด หรือมองไม่เห็น และเมื่อมองไม่เห็นก็ไม่ได้รับการดูแล หรือได้รับการดูแลแบบแยกส่วน อย่างไรก็ตาม ถ้าคนทำงานในระบบอาหารไม่มั่นคงทางอาชีพและรายได้ และออกจากงาน ผู้บริโภคโดยเฉพาะในเมืองอย่างเรา ๆ ที่พึ่งพาอาหารจากคนอื่นจะมีความมั่นคงทางอาหารได้อย่างไร

2.4. ข้อเสนอแนะ

คำถามที่ว่า “ทุกซ์เก่าในวิถีใหม่ ที่เราจะหาโอกาสให้ชีวิตกับอนาคตอย่างไร” นั้น ผู้วิจัยได้ข้อเสนอใน 4 ประเด็น ไว้เป็นเบื้องต้น คือ

2.4.1. ยืนยันว่าปัญหาเรื่องคนทำงานในระบบอาหารมีมานาน และเมื่อถูกทำให้มองไม่เห็น ปัญหาจึงไม่ได้รับการแก้อย่างเป็นระบบ ดังนั้นต้องทำให้ถูกมองเห็นก่อน

2.4.2. ค่าแรงในระบบอาหารราคาถูก เพราะต้องการกดให้ราคาอาหารถูกเพื่อให้ทุกคนเข้าถึงได้ ดังนั้น หากทำให้ราคาอาหารสะท้อนต้นทุนที่แท้จริงได้ ค่าแรงในอาหารก็จะสามารถเพิ่มมากขึ้นและสามารถปรับโครงสร้างของราคาอาหารไปพร้อมกับค่าแรงงานในส่วนต่าง ๆ ด้วย อย่างลดค่าอาหารไว้กับการขึ้นหรือไม่ขึ้นเงินเดือนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

2.4.3. เมื่อความมั่นคงทางอาหารของเราเกี่ยวกับความมั่นคงทางรายได้และอาชีพของคนทำงานในระบบอาหาร ดังนั้น ผู้บริโภคต้องตระหนักร่วมรับผิดชอบถึงเรื่องเหล่านี้โดยไม่เพิกเฉย

2.4.4. ต้องขยายขอบเขตการคุ้มครองคนทำงานให้ถ้วนหน้า และทำงานได้จริงทั้งในภาวะปกติและภาวะวิกฤติ ร่วมกับการส่งเสริมการรวมกลุ่มรวมตัวของคนทำงานในการเปล่งเสียง และเจรจาต่อรอง

ผู้วิจัยได้กล่าวทิ้งท้ายไว้ว่า การใช้ชีวิตในสถานการณ์ที่มีโรคระบาดเปลี่ยนไปเกิดความไม่มั่นคงในงาน ความไม่มั่นคงในชีวิต ในขณะที่ระบบอาหารยังมีคนทำงานแต่เมื่อมองไม่เห็นคน คนทำงานก็ไม่ได้รับการดูแล แล้วเราจะมั่นคงทางอาหารได้อย่างไร หากคนทำงานในระบบอาหารไม่มีความมั่นคงในอาชีพ ดังนั้นจึงยืนยันว่าคนทำงานต้องได้รับการดูแลในฐานะคนทำงาน และคนทำงานเหล่านี้มีความภูมิใจในงานของเขาแม้ว่าจะรายได้น้อยและงานหนัก

3. โควิด-19 ชัตดาวน: ความเชื่อมโยงจากครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยถึงแรงงานในเมือง นำเสนอโดย ดร. มณฑกานต์ จิมมาบี

3.1. ความเป็นมาและการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยอธิบายว่า ข้อมูลในงานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการสำรวจภายใต้โครงการศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจ - สังคมของโควิด-19 ต่อครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยในชุมชนเกษตรกรรม เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือน/ผู้แทนครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ศึกษาจำนวน 15 จังหวัด ครอบคลุม 5 ภูมิภาคทั่วประเทศ ได้กลุ่มตัวอย่าง 1002 ครัวเรือน โดยเก็บข้อมูลตั้งแต่วันที่ 17 - 26 พฤษภาคม 2563

3.2. ผลการศึกษา

3.2.1. ข้อมูลพื้นฐาน

3.2.1.1. ข้อมูลพื้นฐานด้านโครงสร้างครัวเรือนเกษตรกร

โครงสร้างของครัวเรือนเกษตรกรในปัจจุบันมีความซับซ้อนจากส่วนผสมของแรงงานการกระจายรายได้ในครัวเรือนค่อนข้างหลากหลาย โดยภาพรวมขนาดครัวเรือนเฉลี่ย 4.8 คน ครัวเรือนที่มีสมาชิกอายุ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 48.7 ครัวเรือนที่มีสมาชิกกำลังศึกษาอยู่ ร้อยละ 54.2 ครัวเรือนที่มีสมาชิกมีปัญหาสุขภาพ ร้อยละ 13.1

3.2.1.2. ข้อมูลพื้นฐานด้านการผลิต

- ครัวเรือนเกษตรกรมีที่ดินทำกินรวมเฉลี่ย 22 ไร่ (ที่ดินทำกินตนเองเฉลี่ย 15.2 ไร่, ที่ดินทำกินของคนอื่น ไม่เสียค่าเช่า เฉลี่ย 2.2 ไร่ ที่ดินเช่า 5.7 ไร่)

- การผลิตหลักในแปลงเกษตร ได้แก่ ข้าว อ้อย ข้าวโพด ยางพารา มันสำปะหลัง ไม้ผล พืชผัก

- การผลิตเสริมที่สร้างรายได้ในแปลงเกษตรกร

- การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และนำไปขายในลักษณะผู้ประกอบการรายย่อย หรือการขายส่งผู้บริโภค ร้านค้า/แม่ค้าพ่อค้า ฯลฯ ร้อยละ 8 (มากที่สุดคือ ภาคใต้ ร้อยละ 20 รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 11)

- ช่องทางหรือวิธีการขายผลผลิตแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ช่วงโควิด 19 ได้แก่ การขายผลผลิต(พืช/สัตว์) จากการผลิตหลักให้พ่อค้ารับซื้อผลผลิต/บริษัทรับซื้อผลผลิต

ขายในตลาดนัด ตลาดสีเขียว ในหรือนอกชุมชน และเปิดร้านค้าที่บ้านตนเองเพื่อขายผลผลิตให้ผู้บริโภคในหรือนอกชุมชน

3.2.1.3. ผลกระทบของโควิด-19 ต่อมิติเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกรรายย่อย ในระยะสั้นอาจกล่าวได้ว่า ครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยไม่ได้รับผลกระทบมากนัก โดยเฉพาะในครัวเรือนที่พึ่งพารายได้จากภาคเกษตรเป็นหลัก เนื่องจากมีฐานการผลิตและฐานทรัพยากรที่หลากหลาย ส่วนเกษตรกรที่ปลูกพืชหลักเป็นอ้อย ข้าว และมันสำปะหลัง เมื่อเลยช่วงเก็บเกี่ยวไปแล้วจึงเกิดการชดตัวในเมือง

ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งมีรายได้ในภาคเกษตรลดลงคือ กลุ่มผู้ปลูกยางพาราและกลุ่มผู้ปลูกไม้ผล รวมถึงดอกไม้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ นาบัว สตรอว์เบอร์รี่ มะม่วง และมังคุด เนื่องจากอยู่ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยว และประสบความลำบากในการขนส่งสินค้าไปยังพื้นที่ต่าง ๆ รวมถึงปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่จะเข้ามาช่วยเก็บเกี่ยวผลผลิต เนื่องจากมีการปิดพรมแดนการเข้าออก

ส่วนครัวเรือนที่ได้รับเงินส่งกลับจากลูกหลานที่เข้าไปทำงานในเมือง พบว่าเกือบครึ่งได้รับเงินส่งกลับน้อยลง โดยเหตุผลหลักๆ ได้แก่ ถูกเลิกจ้างเนื่องจากปิดกิจการ ถูกพักงาน ลดเวลาทำงานและค่าจ้าง กลุ่มแรงงานย้ายถิ่นต้องสำรองไว้ใช้จ่ายส่วนตัวมากขึ้นในช่วงที่รายได้ลดลง ทำให้ส่งกลับทางบ้านได้น้อย หรือของดเงินส่งกลับ ในขณะที่กลุ่มที่ประกอบอาชีพค้าขายไม่สามารถขายสินค้าได้ เนื่องจากการสั่งปิดห้างสรรพสินค้า ตลาดนัด รวมถึงมือเดอร์สินค้าลดลง

3.2.2. ผลกระทบของโควิด-19 ต่อเงินส่งกลับของสมาชิกนอกภาคเกษตรกรรม ในครัวเรือนเกษตรกรจะมีสมาชิกอย่างน้อย 1-2 คนที่ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม โดยทำงานในชุมชน/จังหวัดเดียวกัน ร้อยละ 34 ทำงานนอกจังหวัด ร้อยละ 28 ตกลง/ถูกปลดออกจากงาน ร้อยละ 13 รายได้ลดลง ร้อยละ 15 ในช่วงวิกฤติโควิด-19 จำนวนเงินส่งกลับลดลงประมาณร้อยละ 48

3.2.3. ผลกระทบของโควิด-19 ต่อแรงงานคืนถิ่น

ผลการวิจัยพบว่า มีเพียงร้อยละ 4 ของครัวเรือนที่รายงานว่ามีการแรงงานย้ายถิ่นกลับบ้านในช่วงหลังโควิด-19 (เดือนมีนาคม 2563 เป็นต้นมา) ซึ่งเหตุผลที่แรงงานไม่เดินทางกลับบ้านในช่วงแรกของการชดตัวในเมืองคือ การรอโอกาสทำงานหลังจากสถานการณ์ดีขึ้น อีกทั้งไม่อยากกลับชุมชนเพราะเกรงจะถูกตำหนินำเชื้อโรคมาแพร่สู่คนอื่น สำหรับแผนชีวิต

ของกลุ่มแรงงานคืนถิ่นในช่วงแรกนั้นยังคงวางแผนที่จะกลับเข้าไปทำงานในเมืองเหมือนเดิม มากถึงร้อยละ 65 โดยส่วนใหญ่จะกลับไปทำงานทันทีหลังสถานการณ์ปกติ บางส่วนรอให้พ้นช่วงวิกฤติจึงค่อยกลับไปทำงานเหมือนเดิม

3.2.4. การปรับตัวของครัวเรือนเกษตรกร

ผลการวิจัยพบว่า การปรับตัวของครัวเรือนเกษตรกรอยู่บนฐานการผลิตและทรัพยากรที่หลากหลาย ได้แก่ การลดรายจ่ายโดยการปลูกผัก/เลี้ยงสัตว์กินเอง (ร้อยละ 48) รองลงมาคือ การลดรายจ่ายโดยหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติเพิ่มขึ้นกว่าช่วงปกติ (ร้อยละ 25) และการหารายได้จากอาชีพเสริมอื่น ๆ (ร้อยละ 17)

การปรับตัวอาศัยมิติความสัมพันธ์ทางสังคม เครือข่ายทางสังคมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังที่พบว่า ร้อยละ 41 มีการบริจาคแบ่งปันให้ญาติมิตรในชุมชน ร้อยละ 36 มีการเข้าร่วมกิจกรรมและเผื่อระวางในชุมชน และร้อยละ 16 ร่วมบริจาคแบ่งปันเงิน ผลผลิตอาหาร ฯลฯ ให้ภายนอกชุมชน

ทั้งหมดนี้คือ การศึกษาในช่วงการล็อกดาวน์ระยะแรก ไม่ใช่ระยะยาว หากสถานการณ์โควิด-19 ยังยืดเยื้อไปอีก ผู้วิจัยก็ยังไม่แน่ใจว่าภาคเกษตรจะรับมือได้หรือไม่ อย่างไร

4. งาน รายได้ และความเสียดังโรคระบาดใหม่ของคนทำงานสูงอายุ นำเสนอโดย ดร. สนานนท์ บัวทอง

4.1. ที่มาและการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยพบว่าในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 มีการสำรวจข้อมูล “ออนไลน์” ด้านผลกระทบต่อประชากรไทยในภาพรวม แต่ยังคงขาดข้อมูลผลกระทบต่อผู้สูงอายุที่มีความเปราะบางทางสังคมเศรษฐกิจ เนื่องจากผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการสำรวจประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป โดยใช้การสัมภาษณ์ - แบบสอบถามออนไลน์ รวบรวมข้อมูลใน 5 ภูมิภาค เขตเมือง - เขตชนบท ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น ประกอบด้วย กรุงเทพมหานคร ภาคกลาง (สมุทรสงคราม พระนครศรีอยุธยา) ภาคเหนือ (ลำปาง เชียงราย) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (นครราชสีมา บุรีรัมย์) และภาคใต้ (สงขลา พังงา)

4.2. ผลการศึกษา

4.2.1. ข้อมูลบุคคลของผู้สูงอายุ : กลุ่มเปราะบางทางสังคมและเศรษฐกิจ

ร้อยละ 55 เป็นผู้หญิง

ร้อยละ 57 มีรายได้ไม่น้อยกว่า 20,000 บาทต่อปี

ร้อยละ 57 อายุ 60 - 69 ปี

ร้อยละ 48 รายได้ไม่เพียงพอ

ร้อยละ 58 อาศัยอยู่ในชนบท มีบุตรและบุตรบุญธรรมเฉลี่ย 2.76 คน

ร้อยละ 64 กำลังสมรส

ร้อยละ 6 อาศัยอยู่คนเดียว

ร้อยละ 69 จบชั้นประถมศึกษา

ร้อยละ 12 อาศัยอยู่กับคู่ครอง

ร้อยละ 81 มีมือถือ

ร้อยละ 1 อยู่กับเฉพาะหลานอายุไม่น้อยกว่า 15 ปี

ร้อยละ 46 เข้าถึงอินเทอร์เน็ต

ร้อยละ 5 อยู่กับเฉพาะญาติ

จากข้อมูลบุคคลข้างต้นส่งผลให้เห็นสภาพปัญหาชัดเจนว่าประชากรกลุ่มนี้มีความเปราะบางทางสังคมและเศรษฐกิจค่อนข้างชัดเจน สืบเนื่องจาก ร้อยละ 69 จบประถมศึกษา ในขณะที่ร้อยละ 57 มีรายได้ไม่น้อยกว่า 20,000 บาทต่อปี ร้อยละ 48 บอกว่า มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ในด้านรูปแบบการอยู่อาศัย ร้อยละ 6 อยู่คนเดียว ร้อยละ 12 อยู่กับคู่ครอง ในขณะที่เดียวกันมีร้อยละ 1 อยู่กับเฉพาะหลานอายุไม่น้อยกว่า 15 ปี และร้อยละ 5 ที่ต้องอยู่กับญาติโดยไม่มีลูกหลาน

4.2.2. การย้ายที่อยู่อาศัยและรูปแบบการอยู่อาศัย

ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 เกิดการย้ายที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุและสมาชิกในครอบครัว อาจนำไปสู่การกีดกันที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุเนื่องจากมีลูกหลานมาอยู่ด้วย มาช่วยดูแล ในขณะที่เดียวกัน การห้ามเคลื่อนย้ายประชากรโดยรัฐ ส่งผลให้เกิดโอกาสให้ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งในพื้นที่ต้นทางได้มากขึ้น อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า การย้ายที่อยู่ของผู้สูงอายุมีไม่มากนัก ร้อยละ 97 ผู้สูงอายุไม่ได้ย้ายที่อยู่

ร้อยละ 2 ผู้สูงอายุไม่ได้ย้ายเพราะมีคนมาอยู่ด้วย มีเพียงร้อยละ 1 ที่ผู้สูงอายุย้ายข้ามจังหวัด และสำหรับลูกหลาน มีประมาณร้อยละ 2 ที่ย้ายกลับไปอยู่กับผู้สูงอายุด้วยเหตุนี้จึงเป็นการยืนยันได้ว่าการล็อกดาวน์ ทำให้คนย้ายถิ่นกลับไปได้ โดยไม่ส่งผลกับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุเท่าไรนัก

4.2.3. กิจกรรมทางเศรษฐกิจ รายได้ และความเพียงพอของรายได้

ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้ความเปราะบางทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุชัดเจนขึ้น จากผลการศึกษาพบว่า ร้อยละ 47 ของผู้สูงอายุทำงาน และ 4 ใน 5 ของผู้สูงอายุที่ทำงานอยู่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจในระยะยาว ซึ่งอาชีพของคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นงานนอกระบบ โดยรายได้ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 พบว่า แหล่งรายได้มีความสัมพันธ์กับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ กล่าวคือ รายได้จากการทำงานลดลงจากเดิม ร้อยละ 49 เหลือร้อยละ 30 ในขณะที่แหล่งรายได้สำคัญจากเบี้ยยังชีพเพิ่มความสำคัญขึ้นจากร้อยละ 40 เป็น ร้อยละ 56 จึงมีการพึ่งพาแหล่งรายได้จากเบี้ยผู้สูงอายุมากขึ้น โดยผู้สูงอายุในเมืองได้รับผลกระทบมากกว่าผู้สูงอายุในชนบท

ด้านความเพียงพอของรายได้ลดลงจากร้อยละ 53 เหลือร้อยละ 36 และร้อยละ 17 เปลี่ยนจากเพียงพอเป็น “ไม่เพียงพอ” โดยค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการสื่อสาร (อินเทอร์เน็ตมือถือ)

ร้อยละ 17 ค่าใช้จ่ายของบุตรหลานที่อยู่บ้าน ร้อยละ 70 ต้นทุนด้านอาชีพ ร้อยละ 60 อีกส่วนที่สำคัญคือ หนี้สิน ซึ่งโดยปกติของผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 63 ไม่เคยมีหนี้สินแต่ช่วงโควิด-19 ทำให้คนร้อยละ 9 มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น โดยสรุปแล้ว โควิด-19 ได้ส่งผลกระทบต่อการทำงาน รายได้ และส่งผลให้คนมีหนี้สินมากขึ้น

4.2.4. สุขภาพกายและสุขภาพจิต

โดยปกติผู้สูงอายุมีความเสี่ยงด้านสุขภาพความเจ็บป่วยอย่างใดอย่างหนึ่ง และการตายที่สูงกว่า อย่างไรก็ตาม จากการประเมินสุขภาพตนเอง ร้อยละ 48 บอกว่าตนเองมีสุขภาพดีและดีมาก ร้อยละ 47 บอกว่ามีสุขภาพพอใช้ ในขณะที่การเปรียบเทียบกับก่อนโควิด-19 พบว่า ร้อยละ 80 มีภาวะสุขภาพเหมือนเดิม ร้อยละ 17 มีภาวะสุขภาพแย่ลง อย่างไรก็ตาม ในร้อยละ 17 นี้ยังไม่สามารถตอบได้แน่ชัดว่าแย่ลงเพราะโควิด-19 หรือแย่ลงตามระยะเวลา แต่เมื่อเจาะลึกลงไปจะพบว่าเดิมเป็นคนที่มีลักษณะทางสุขภาพที่แย่อยู่แล้วและแย่ลงไปอีก

สำหรับสุขภาพจิตพบว่า ร้อยละ 24 มีปัญหาสุขภาพจิตอย่างใดอย่างหนึ่งในช่วงโควิด-19 และในกลุ่มความกังวลใจพบว่า ร้อยละ 41 กลัวตนเองและคนในครอบครัวติดเชื้อโควิด-19 และร้อยละ 28 กังวลใจเรื่องรายได้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าผลกระทบจากโควิด-19 ส่งผ่านมาทางรายได้การทำงานและส่งผลไปยังความกังวลใจได้เช่นกัน

4.2.5. กิจกรรมประจำวันและความพึงพอใจในชีวิตตนเอง

การมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชนเป็นการส่งเสริม “Active Aging” แต่ในช่วงโควิด-19 ซึ่งรัฐให้อยู่บ้าน จึงอาจกระทบต่อความอยู่ดีมีสุขด้านกายภาพ สุขภาพจิตของผู้สูงอายุได้ ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในงานบ้านของผู้สูงอายุไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก เช่น การทำกับข้าว ซักผ้า ดูแลหลาน ดูแลบ้าน แต่สิ่งที่ผู้สูงอายุมีความยากลำบากมากขึ้นคือ การไปซื้ออาหาร ไปหาหมอตามนัดซึ่งในส่วนนี้อาจส่งผลต่อสุขภาพรวมทั้งการทำธุระนอกบ้าน ด้านความพึงพอใจในชีวิตพบว่า ร้อยละ 52 มีความพอใจและพอใจมาก ร้อยละ 46 มีความพอใจในระดับปานกลาง อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการเปรียบเทียบช่วงก่อนและหลังโควิด-19 พบว่า 1 ใน 4 มีความพึงพอใจในชีวิตลดลง

4.2.6. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโควิด-19

ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 อาจมีข่าวลือหรือข้อมูลลวง ประกอบกับผู้สูงอายุมีการเข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารน้อย ซึ่งอาจนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องได้ จากการศึกษาพบว่า ข้อมูลข่าวสารเรื่องโควิด-19 ที่ผู้สูงอายุได้รับ ร้อยละ 93 มาจากวิทยุและโทรทัศน์ ร้อยละ 82 มาจากสมาชิกในครอบครัว อย่างไรก็ตามยังปรากฏมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับระยะฟักตัวของโรคและจำนวนวันที่ต้องกักตัวจากการสำรวจเมื่อเดือนกรกฎาคม พบว่าผู้สูงอายุ ร้อยละ 55 มีความเข้าใจว่าระยะฟักตัวของโรคและจำนวนวันที่ต้องกักตัวคือ 7 วัน แต่ในขณะเดียวกันผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้ปฏิบัติตามคำแนะนำสวมหน้ากากอนามัย ล้างมือบ่อย ๆ มีระยะห่างทางสังคม และหลีกเลี่ยงการออกจากบ้าน ท้ายที่สุด ร้อยละ 75 บอกว่าได้รับการช่วยเหลือจากรัฐในฐานะใดฐานะหนึ่ง ดังนั้น ผู้มีรายได้น้อย เกษตรกร ผู้สูงอายุ และร้อยละ 73 ได้รับความช่วยเหลือเกี่ยวกับส่วนลดค่าน้ำ ค่าไฟ ข้อมูลทั้งหมดนี้เป็นการประมวลมาจากผลการสำรวจในเบื้องต้นของผู้ศึกษา

5. การร่วมสนทนาแลกเปลี่ยน โดย ผศ.ดร. รส ปิติถล

ผศ.ดร. รส ปิติถล ให้มุมมองต่องานศึกษาทั้ง 4 ชั้น ดังนี้

งานทั้งหมดได้ให้รายละเอียดจำนวนมาก ทำให้เห็นถึงความหลากหลายของปัญหา แต่เมื่อมองในภาพรวมพบว่า ควรต้องพยายามดึงรายละเอียดให้เห็นภาพใหญ่มากขึ้น

งานศึกษาทั้ง 4 กลุ่ม มีจุดร่วมในการนำเสนอกลุ่มคนเปราะบางคือ กลุ่มที่มีรายได้น้อย จึงมีความน่าสนใจในภาพรวม กล่าวคือ หากมองในภาพรวมของเศรษฐกิจ การจ้างงานเมืองไทย จะพบว่ายังมีคนที่อยู่ในภาวะลำบากอีกจำนวนหนึ่งที่ยังไม่มีการหยิบยกกล่าวถึงในการศึกษานี้มากนัก โดยเฉพาะเมื่อพูดถึงผลจากโควิด-19 หากปรับไปเป็นผลจาก sector (ภาคส่วน) จะพบว่ากลุ่มที่โดนผลกระทบมากที่สุดคือ กลุ่มที่อยู่ใน sector บริการ ซึ่งสามารถดึงออกมาได้มากกว่านี้ จึงอาจยังจับไม่ตรงจุดที่โดนโจมตีหนักที่สุดจากโควิด-19 อย่งไรก็ตาม ตัวรายงานได้ฉายภาพที่ดีมาก

ควรจัดระบบให้งานศึกษาทั้ง 4 ชั้น จะทำให้เห็นลักษณะของผลกระทบจากโควิด-19 ชัดขึ้น ทำให้เกิดความน่าสนใจว่าลักษณะที่โควิดเข้าไปกระทบตรงไหน จุดไหน เช่น งานเรื่องความมั่นคงของระบบอาหาร ได้มีการดึงเอาคนที่มีความสัมพันธ์ในเชิงการจ้างงานอยู่เข้ามา แต่ในขณะที่งานเรื่องแรงงานส่วนหน้า งานเรื่องชานา งานเรื่องคนสูงอายุ จะเป็นคนที่ไม่ได้อยู่ในลักษณะความสัมพันธ์ของการจ้างงาน ทำให้ลักษณะของผลกระทบจากโควิด-19 ต่างกันออกไป ผลกระทบจากโควิด-19 ส่งผลให้งานลดลงหรือรายได้ที่หายไป แต่ในอีกด้านหนึ่งของคนที่อยู่ในสัญญาการจ้างงาน ผลกระทบของโควิด-19 ที่เข้ามาจะทำให้ความสัมพันธ์การจ้างงานหายไปเลย

แรงงานที่อยู่ในลักษณะการจ้างงานและไม่ได้อยู่ในการจ้างงาน ทั้ง 2 ส่วน มีนัยที่ต่างกันอยู่ โดยเฉพาะนัยของมาตรการที่นำมาใช้รักษาการจ้างงานหรือการเข้ามาเพื่อช่วยลดผลกระทบชั่วคราว นอกจากนี้ ผลกระทบของโควิด-19 ในประเทศไทยมักเป็นลักษณะของผลกระทบซ้ำเติม โดยเฉพาะภาคเกษตรที่ปรากฏลักษณะของการซ้ำเติมอย่างชัดเจน เนื่องด้วยสถานการณ์เดิมของเกษตรอยู่ช่วงกลางที่ประสบปัญหาาราคาพืชผลไม่ดี ประสบภัยแล้ง เพราะฉะนั้นการขาดรายได้ที่ลูกหลานส่งให้อันเนื่องมาจากผลกระทบของโควิด-19 จึงเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้ภาวะที่ย่ำแย่อยู่แล้วจะยิ่งแยลงไปอีก

อีกประการหนึ่งคือ ผลกระทบในลักษณะที่ซ้ำเติมคือรายได้ที่มีอยู่เดิมแทบไม่เพียงพอ เพราะฉะนั้นเมื่อรายได้ที่มีอยู่หายไป การหาทางออกจึงยิ่งยาก กระทั่งกลายเป็นการกู้หนี้ยืมสิน สุดท้ายก็จะส่งผลในระยะยาว ดังนั้นจะสามารถเห็นทางออกในการแก้ปัญหาในระยะยาวได้หรือไม่ โดยเฉพาะทางออกร่วมกันในผลกระทบที่หลากหลาย

แนวทางในการรับมือกับโควิด-19 ที่ผ่านมาแบ่งออกเป็นสองทางหลักคือการกระจายเงินช่วยเหลือ แนวทางการให้เงินนั้นมีข้อดีที่ความรวดเร็วและตรงจุด แต่ในไทยยังบกพร่องในเรื่องความรวดเร็ว ซึ่งจากการศึกษาอาจพบว่า กว่าเงินจะไปถึงอาจมีการกู้หนี้ยืมสินแล้ว อีกแนวทางคือ การคงการจ้างงานเอาไว้ โดยรัฐเข้าไปร่วมจ่ายเงินเดือนให้ผู้จ้างงาน อย่างไรก็ตาม ในเมืองไทยจะเห็นชัดว่าไม่ได้เน้นการรักษาการจ้างงานแต่เน้นการกระจายเงิน ซึ่งไม่อาจทราบได้แน่ชัดว่าได้สัมฤทธิ์ผลแค่ไหน แต่ตัวผู้ศึกษาอาจเห็นภาพที่ชัดกว่าเงิน 3,000 บาท ได้ช่วยแก้ปัญหาหน้านั้นเพียงใด

นอกจากนี้ยังมีโจทย์ให้ถกเถียงกันไปอีกว่าผลกระทบจากโควิด-19 ยังไม่จบอย่างน้อยในประเทศไทยผลจากเศรษฐกิจตกต่ำอย่างอาจคงอยู่ไปได้อีก สุดท้ายจะมีการออกแบบอะไรที่นำมาใช้รองรับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างไร รวมไปถึงการถอยกลับมาแก้ปัญหาพื้นฐานก่อนโควิด-19

ในภาพใหญ่อาจนำไปสู่การพูดถึงสวัสดิการที่ครอบคลุมคนในวงกว้างมากขึ้น เพราะมีคนที่ยากจนที่ยังพื้นฐานจริง ๆ เช่น คนภาคเกษตรที่มีเงินอุดหนุนเป็นตัวที่พุงเอาไว้ คนที่อยู่ในภาคที่ไม่เป็นทางการซึ่งไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการสังคมต่าง ๆ ได้ แม้จะมีการประกันสุขภาพ แต่ไม่ควรไปถึงจุดที่ป่วย ควรจะมีอะไรที่เป็นฐานรองรับไว้ก่อน ผู้สูงอายุที่ได้เบี้ยผู้สูงอายุสุดท้ายกลายเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เขาสามารถอยู่ได้ แม้จะมีจำนวนไม่มากก็ตาม ถ้าจะมองไปถึงการแก้ปัญหาในระยะยาวและปัญหาที่เห็นอยู่จะทำอย่างไร สุดท้ายคือคำถามว่าจะออกแบบระบบสวัสดิการพื้นฐานอย่างไร

6. การร่วมสนทนาแลกเปลี่ยน โดย รศ.ดร. นวณ้อย ตรีรัตน์

ประเด็นสำคัญมากข้อหนึ่งของการศึกษาช่วงโควิด-19 คือช่วงเวลาในการจัดเก็บข้อมูล เนื่องจากบริบทของเรื่องแต่ละประเด็นจะต่างกัน การเก็บข้อมูล

ในช่วงแรกจะพบระดับความเครียดสูงมากจากภาวะการไม่รู้ และการโหมประโคมจากภาครัฐให้คนตกใจเพื่อกระตุ้นให้คนป้องกันตนเอง เพราะฉะนั้นความกลัวสั้น ๆ ในช่วงแรกอาจเป็นเรื่องที่เปลี่ยนไปได้จากการเรียนรู้ที่มากขึ้น เพราะฉะนั้นส่วนนี้จึงเป็นส่วนสำคัญสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ไปสำรวจมา ไม่เช่นนั้นอาจมีการหลงเอาปรากฏการณ์ต่าง ๆ มาเป็นข้อเท็จจริง

ประเด็นต่อมาในงานศึกษาเรื่องอาชีพแนวหน้า ได้มีการกล่าวถึง 4 กลุ่มอาชีพ ซึ่งนักวิจัยอาจให้ความสำคัญกับบริบทอาชีพนั้นมาก เมื่อถึงจุดที่ว่าโควิดส่งผลกระทบอย่างไรบ้าง กลายเป็นข้อมูลส่วนนี้สั้น และหายไปอาจจะต้องดึงเพิ่มเติมขึ้นมา ซึ่งการให้บริบทว่ากลุ่มคนจนโดยพื้นฐานได้ประสบเจอปัญหามากอยู่แล้ว เมื่อเจอโควิด-19 เขาอาจได้รับผลกระทบพอ ๆ กันกับสังคมกลุ่มใหญ่ แต่อาจทำให้ชีวิตแย่ลงไปกว่ากลุ่มอื่นได้อย่างมากมาย ถ้าเป็นเช่นนี้ จะทำให้สามารถเปรียบเทียบได้ จึงต้องการให้ยกประเด็นเรื่องผลกระทบขึ้นมาให้ชัดเจนกว่านี้

งานเรื่องความมั่นคงในระบบอาหาร อาจมีส่วนที่ย้อนแย้งกัน เช่น กลุ่มประชากรตั้งแต่มัธยมศึกษา ปวช. ปวส. อีกกลุ่มหนึ่งเป็นอนุปรัชญากับปริญญา ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ปวส. สามารถเทียบเท่าอนุปรัชญา เพราะฉะนั้นจึงต้องตรวจสอบข้อมูลหลาย ๆ อย่างที่จะเข้ากลุ่มกันทั้งที่ควรเป็นคนละกลุ่มกัน

งานครัวเรือนเกษตรกรจะเห็นได้ชัดว่าช่วงที่มีการสำรวจผลกระทบยังไม่มีชัดเจน สินค้าเกษตรในช่วงแรกของการล็อกดาวน์มีราคาต่ำลง แต่เมื่อคลายล็อกดาวน์ราคาสินค้าเกษตรหลายตัวได้ปรับเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้นนี้อาจเป็นวงจรเดิมของเกษตรอยู่แล้ว แต่บางอย่างเกิดจากช่วงที่ล็อกดาวน์มีปัญหาเรื่องการขนส่ง จึงมีความจำเป็นด้านช่วงเวลาการเก็บข้อมูลเพื่อแยกประเด็นที่เป็นปรากฏการณ์ออก ให้อยู่เฉพาะประเด็นปัญหาที่ต้องหาทางออก

เรื่องผู้สูงอายุ ประเด็นน่าสนใจและทำได้ดี แต่ยังไม่ปรากฏสัดส่วน ข้อมูลที่ไม่ไปด้วยกัน เพราะต้องดูข้อมูลเพื่อหาความสัมพันธ์ของการสร้างเรื่องราว จึงควรทำข้อมูลให้ชัดเจนขึ้น ผู้สูงอายุแบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่ไม่ทำงานไม่มีกิน ซึ่งต้องหาหนทางดูแลหรือช่วยเหลือ และกลุ่มมีเงิน มีเงินออม แต่อยากทำงาน เพราะการทำงานคือการสร้างกลุ่มทางสังคม การทำงานทำให้กลายเป็นคนที่มีสุขภาพดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพราะฉะนั้นในการตีความข้อมูลต้องระมัดระวัง เนื่องจากผู้สูงอายุที่ทำงานได้อย่างจะสร้างทุนทรัพย์ เป็นสิ่งที่จะต้องสนับสนุนอย่างมาก เป็นการทำงานตามสมัครใจ ไม่ใช่การจำยอม

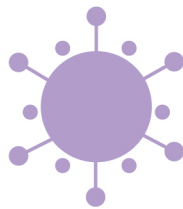
ต้องทำให้มีกิน เพราะฉะนั้นควรมีข้อมูลที่สามารถเล่าเรื่องราวส่วนนี้ได้

ในงานศึกษามีการพูดถึงเรื่องหนี้แต่ไม่ได้บอกว่าเป็นหนี้จากสาเหตุอะไร เพราะในทางเศรษฐศาสตร์อาจเป็นหนี้ที่เกิดจากการมีสินทรัพย์เพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้นหนี้ อาจไม่ได้เป็นปัญหาที่ตัวมันเอง แต่เมื่อไรก็ตามหากเป็นหนี้เพื่อการบริโภคจะเป็นปัญหา ซึ่งหากลงรายละเอียดสามารถตอบคำถามอะไรได้พอสมควร

ภาพรวมของงานศึกษาทั้ง 4 ชิ้นมีความตรงกันว่า หากโควิด-19 กลับมาจะ ส่งผลให้เกิดการถือคตาวน สิ่งที่ตามมาคือการตกงานแน่นอน แต่ภาวะลดลงของงานจะเป็นปัญหาชั่วคราวหรือไม่นั้นเป็นปัญหาที่ต้องคิดว่าสภาพการจ้างงานในอนาคตจะเป็นอย่างไร เป็นข้อเสนอเรื่องการจ้างงานให้กับรัฐ เพราะอย่างไรก็ตามด้วยข้อจำกัดด้านจำนวนเงินของรัฐที่มีจะสามารถจ้างงานชั่วคราวได้เท่านั้น แต่หลังจากนั้นงานพวกนี้จะหายไปหรือไม่ งานเหล่านี้จะดำรงอยู่ หรือหากเปลี่ยนรูปไปจะเป็นอย่างไร จะมีระบบอะไรที่จะรองรับความไม่แน่นอนจากหลาย ๆ สาเหตุ คำถามเหล่านี้จะเป็นโจทย์สำคัญของนักวิจัย

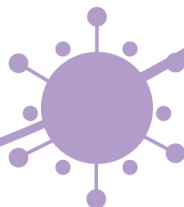

3

What is the sustainable social recovery after COVID-19?

Learning from International Experiences

สรุปงานสัมมนาวิชาการฯ ตอนที่ 3
บรรยายพิเศษ เรื่อง

What is the sustainable social recovery after COVID-19 : Learning from International Experiences

วันที่ 17 กันยายน 2563 ณ ห้องประชุมสถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Speakers

1. **Dr. Pornpod Sridan** Social Research Institute, Chulalongkorn University
Topic: “The study of policies and measure to reduce economic and social impacts in response to the COVID-19 crisis: Preliminary findings from 6 countries”
2. **Leonie Pearson**, SEI Asia
Topic: “Pathways forward: Opening up for jobs and SDGs.”
3. **Dr. Walden Bello**, Focus on the Global South
Topic: “COVID-19 as crisis and opportunity: Global Supply Chains, Distorted Development, and De-growth (3)”
4. **Paulus Wirutomo**
Topic: “Indonesia facing new normal: Sociological perspectives”

Discussant

Professor Dr. Chantana Banpasirichote

1. The study of policies and Measure to Reduce Economic and Social impacts in Response to the COVID-19 Crisis: Preliminary findings from 6 countries

Presented by Dr. Pornpod Sridan, Social Research Institute, Chulalongkorn University

Impact of COVID-19 pandemic on World Economy

- The COVID-19 pandemic has had a more negative impact on activity in the first half 2020 that anticipated.
- Global growth is projected at -4.9 percent in 2020, 1.9 percentage points below the April 2020 World Economic Outlook (WEO) forecast.
- The adverse impact on low-income households is particularly acute, imperiling

the significant progress made in reducing extreme poverty in the world since the 1990s.

The purposes of the research:

1. To study policy and measure situations in 6 different countries to reduce economic and social impacts in response to COVID-19 outbreak.
2. To analyse comparative policies and measures in 6 different countries to reduce economic and social impacts in response to COVID-19 outbreak.
3. To develop suitable policy recommendations, plans and measures for Thailand's contexts to reduce economic and social impacts in response to COVID-19 outbreak both short term and long-term impacts.

Populations and Sample

This research is a qualitative research, study on policies and measures in different countries to reduce economic and social impacts in response to COVID-19 outbreak. The data was collected from researchers, articles, news, and other documents during the beginning of the pandemic on January 2020 to September 2020, using NVivo version 12 for the analysis.

Research Findings

I. Economic Measures

Thailand	USA	UK	Japan	China
Tax reductions and Tax deductions for eligible small and medium enterprises (SMEs)	CARES Act – to provide wide-spread emergency relief for Americans and the country economy	Talk determine.	Failure to pay rent for up to 3 months Fiscal and Financial Measures: there are 4 main initiatives as follows: 1. healthcare spending 2. supporting SMEs and employment rates 3. Post pandemic economic recovery. 4. rebuilding economic structure.	Economic stimulus: companies will pay 95% of the original electricity price.

Thailand	USA	UK	Japan	China
Tax: Eligible medical and public health personnel involved in the prevention or treatment of COVID-19 are granted exemption for special pay.	Trade facilities: expands subsidies to states to assist small business	Loan finance facilities.	Tax and social security: return deadlines have been extended.	Tax Exemption and Refunds: for lower taxpayers and enterprises engaging in manufacturing key support materials for epidemic prevention and control.
Loan facilities: a six-month loan payment holiday for all SMEs.	Loan Guarantees: 350 US Billion Dollar in available fund to guarantee loans made to certain small business.	Grant scheme.	Accounting standards: impairment accounting.	Loan Facilities: extend and can apply for deferment of repayment of principal and interest payable. Overdue loan repayments in such period will not be subject to penalties.
	Payroll Tax: provides a quarterly refundable payroll tax credit equal to 50% of qualified wages paid to employees during COVID crisis.	Stamp duty land Tax.	Extension of listed company disclosure obligations: The deadline for submission of annual securities reports, financial statements and financial forecasts is extended to September 30, 2020.	Subsidies: company can obtain training subsidy for conducting online or offline occupational training.

Thailand	USA	UK	Japan	China
	Business Taxes: removes limitations on excess business losses applicable to non-corporate business			
	Loan Facilities: \$454 billion for programs and facilities for businesses not receiving adequate relief as well as for states and municipalities			

II. Labor and Employments Measures

Thailand	USA	UK	Japan	China
Reduction in Contributions: granted a three-month reduction in the level of contributions to the social security fund for both employers and employees.	Employee Benefits : i.e. Requiring employer-sponsored group health plans to cover certain COVID-19 testing and related health care Visits / Encouraging the use of telehealth services / Expanding medical expenses reimbursable / Providing relief: to certain retirees / Providing fiduciary and plan participant relief.	Sick Pay: support SMEs and employers with the additional costs of paying COVID-19 related SSP. The refund will be limited to two weeks	Remote-Working Support: adoption of IT solutions and telework infrastructure. Free IT solutions and remote working consulting is available.	Restrictions on Termination: Employers are prohibited from terminating employees in every case relating to COVID-19

Thailand	USA	UK	Japan	China
<p>Paid Leave / Force Majeure: revised the definition of force majeure to include hazards from the COVID - 19 pandemic pay partial wages to employees who have to cease working temporarily, and who do not receive wages from the employer during the temporary cessation.</p> <p>For cases of termination due to COVID- 19 will pay partial wages to the qualifying former employees.</p>	<p>Paid/Unpaid Leaves: provide Paid Sick Leave for 14 days for COVID 19 related absences, and unpaid leave under the EFMLA for COVID- 1:9 related reasons.</p>	<p>Contributions: 500,000 employees out of the tax altogether.</p>	<p>Paid Leave: it an employer asks an employee to take time off work for 'reasons attributable to the employer', such employer must pay at least 60 percent of the employee's average wage.</p>	<p>Restrictions on Termination: Employers are prohibited from terminating employees in every case relating to COVID-19</p>

Thailand	USA	UK	Japan	China
	Payroll Protection Measures: The Payroll Protection Program which provided enhanced unemployment compensation.	Contributions: 500,000 employees out of the tax altogether. Income Support: all UK employers with a PAYE scheme will be able to access support to continue paying part of their employees' salary.	Employment Adjustment Subsidies: subsidize companies up to 15,000 yen per person per day if employees are made to take special leave (separate from their regular paid leave).	Employee Benefits: both in small and medium size enterprises, large enterprises and others non-governmental organizations. Enterprises that have serious difficulties in production and operation due to the COVID- 19 situation can continue to postpone the payment of social insurance contributions Social insurance and tax.
		Coronavirus Job Retention Scheme: for employees who have been asked to stop working, but who are being kept on the pay roll as safeguard workers from being made redundant.	Adjustable Working Hours System: flexibility to be given to employers to demand overtime or a reduced amount of work as a result of COVID-19.	

III. Health and Safety Measures

Thailand	USA	UK	Japan	China
<p>Business closures: Most business categories and public spaces been allowed to reopen, but required precautionary measures.</p>	<p>Stay at Home Orders</p>	<p>Devolved Administrations : Regulations and Guidance diverge significantly between the 4 nations.</p>	<p>State of emergency declaration: lifted from all prefectures as of May 25. Despite signs of a speculated second wave, no fresh emergency measures have been announced.</p>	<p>Lockdown Lifted: locked down and sealed off Wuhan in the Hubei Province to contain the spread of COVID-19. Then, officially lifted outbound travel restrictions and ended the lockdown.</p>
<p>Public Gatherings: Public gatherings are banned under the Emergency Decree.</p>	<p>Business Closures and its openings with restriction</p>	<p>Face coverings and RPE (PPE): are mandatory (with some exceptions) on public transport.</p>	<p>Travel Restrictions: those who have been in Japan are instituted over 100 countries. No visas issued for foreigners coming into Japan until further notice. Entering or re-entering are required quarantine.</p>	<p>United Restrictions: people are encouraged to wear face masks, have their temperature tested, and avoid large scale gathering. A red-yellow-green three color QR code health scheme is being implemented.</p>

Thailand	USA	UK	Japan	China
<p>Travel restrictions: All incoming international commercial flights are banned, and land borders are closed or severely restricted. Foreign nationals are not allowed into the country, and Thai citizens overseas may only enter the country. They have a medical certificate confirming fitness issued within the previous 72 hours.</p>	<p>Travel Restrictions: urging U.S. citizens to avoid all international travel due to the global impact of COVID-19. In countries where commercial departures remain available, U.S. citizens in the United States should arrange for immediate return to the United States.</p>	<p>Business trading restrictions: entered 'Step 3' of lifting restrictions</p>	<p>Foreign investment regulations: Effective from July 15, Foreign Exchange and Trade Act will require prior filing for investment by foreign entities in Japanese medical and pharmaceutical companies, including those who manufacture ventilators and vaccines.</p>	<p>Travel restrictions: suspended the entry of most foreign nationals, reduced international passenger flights and shut down some international ports, require a period of mandatory home-based or centralized quarantine and virus tests for inbound travelers from overseas.</p>
<p>Corporate Meetings: Board and shareholders' meetings conducted fully electronically.</p>	<p>Public Gatherings : CDC recommends Cancellation of community-wide gatherings (e.g. >250 people) and gatherings of more than 10 people for organizations that serve high-risk Populations.</p>	<p>Specialist Sector Guidance: Government-issued suites of sector specific guides to make premises 'COVID-secure'</p>	<p>Postponement of Tokyo 2020 Olympics: until July 2021.</p>	<p>Business Closures: resumption of work and production on the premise of effective epidemic containment subject to local regulatory procedures. cinemas and non-online education/training companies remain forbidden or restricted.</p>

Thailand	USA	UK	Japan	China
	Face Masks: urging Americans to wear cloth face coverings as a “critical tool in the fight against COVID-19 that could reduce the spread of the disease.	Reporting illness at work: UK employers are required under RIDDOR to report a worker diagnosed with or dying from COVID-19 attributable to “occupational exposure”.	Electronic director signatures via cloud; cloud software will be permitted to approve minutes of board meetings.	
		Public gatherings: social gatherings and visits to businesses / venues permitted indoors with members of up to two households, or outdoors in groups up to 6 people from multiple households. People advised to keep 2m away from other households.	Online Medical Check-ups: to limit the spread of the virus in hospitals.	

Thailand	USA	UK	Japan	China
		<p>Travel restrictions: against all non-essential travel.</p> <p>For travel outside of the above exceptions a legally mandated 14 -day quarantine applies for all arrivals into the UK.</p>		

IV. Export and Import

Thailand	USA	UK	Japan	China
<p>Export Controls: Exporting of masks is banned regardless of shipment size.</p>	<p>Export Controls: issued a temporary final rule (“Rule”) to establish export restrictions on certain types of personal protective equipment products (“PPE”) used in the response to the COVID -19 pandemic.</p>	<p>Department of Health and Social Care of the United Kingdom added 82 goods to the medicines that cannot be parallel exported from the UK list.</p>	<p>Import Tax Exemption and Expedited Processes: For businesses importing certain goods deemed as emergency necessities, customs will be expedited, and tax exemptions will be made.</p>	<p>Export: the covered medical devices with the medical device registration certifications before releasing the exports. The exporter provide a written Export Declaration of Medical Supplies and will only allow those products on a white list (MOF-COM white list) to be exported.</p>

Thailand	USA	UK	Japan	China
<p>Import Facilities: Import duties are exempted on goods imported by September 30, 2020, for the treatment, diagnosis, or prevention of COVID-19.</p>	<p>Imports: - China: “ Section 301” tariff exclusions for certain medical products from China - FDA Policy: developed new licensing and enforcement policies to expedite the importation of PPE - Duty Deferrals : U.S. Customs and Border Protection (CBP) postponed deadlines for payment for the deposit of certain estimated duties, taxes, and fees for importers experiencing a significant financial hardship due to COVID-19.</p>	<p>PPE: waiver of import taxes on medical equipment crucial to the fight against coronavirus and providing new guidance for local authorities and ports and borders enforcement officers on the import and safety testing of hand sanitizer.</p>	<p>Import and Export Certificate Validity Extensions: Validity of import and export certificates will be extended if delays are caused by COVID-19. In addition, some import and export certificate and stamping requirements will be relaxed. Deadlines for import and export tax filings and payments may also be extended.</p>	

V. Singapore

The government added more budget to handle the spreading of COVID- 19 under the title “Solidarity Budget” amounting 5.1 billion SGD (or 1.09 to SG GDP), an addition from the first two stimuli amounting 54.8 billion SGD (18 Feb and 26 Mar 20), resulting 59.9 billion SGD in total (or 11.8% to GDP). The main ide as are as follows:

Business Measures	Household Support and Employment Stimulus
<ul style="list-style-type: none"> - Who followed the Quarantine Order (Q0) will be compensated for 100 SGD - Job support scheme - The wage credit scheme - The measure to waive fees from stores and restaurants. - Refund the tax of juristic persons - The loan project for the working capital of SMEs, the financial institutes of Enterprise Financing Scheme increases the loan credit so, SMEs could access the funds. - Refund land and building tax to the business that receives a violent impact. - Expand the tax payment - Enhanced Rental Waiver, to waive the rental fee for hawkers - Enhanced Property Tax Rebate - Temporary Bridging Loan Program - SGUnited Traineeships to support the business that offers the training position to new workers and aims at offering 10,000 job positions within 1 year. - Enhanced Training Support, to give 90% support for the educational fee to the business that sends their workers to skill development 	<ul style="list-style-type: none"> - Employees who follow the Quarantine Order (Q0) will be regarded as sick leave and receive paid hospitalization leave as part of employee’s contracts. - Who have to cancel their vacation in order to serve in the hospital can use the employer’s letter to ask for a full refund from the tourism entrepreneurs. - The elderly aged over 50 and the citizens aged 21 and over who reside in the state’s accommodation that has the size not bigger than two-room will obtain 100 SGD through the passion card or the coupon which allows them to buy products in the supermarket and the network stores. - Support electric and water bills - The project to refund maintenance fee for residents in the state’s accommodation has been a year extended- Special Relief Fund (SRF) amounting to 73 million SGD for taxi and full-time drivers. - SEP Income Relief (SIRS), Self-employed will obtain 1,000 SGD/ month for 9 months. - SEP Training Support Scheme. - 1-year reduction of expenses.

Conclusion and Recommendation

The findings revealed that the crisis will bring impacts on economic recession situation. In this regarding economic impacts and recover direction of each country basically depend on

1. COVID-19 outbreak duration in each country
2. Economic interdependence level in each country.
3. Economic infrastructure.
4. Policies and measures to cope with economy, along with economic stimulation in each country.

2. “Pathways forward: Opening up for jobs and SDGs”

Presented by Leonie Pearson, Senior Research Fellow, SEI Asia

The Research Question is focused around the elements of “What are the current COVID priorities for stimulus expenditure in ASEAN countries? Are they SDGs?”

Sustainable development is at the center of how ASEAN operates the ASEAN Charter 2008 explicitly started sustainable development for the benefit of the present and future generations to place well-being livelihood and welfare of the peoples at the center of the ASEAN community building process. Not only that but over the last few years sustainable development has become central to how ASEAN is focusing its elements into the future.

SDG progress

- **In 2019 ASEAN Chair Thailand heralded the “Advance Partnership for Sustainability”**

In 2019, Thailand had the chairmanship of ASEAN and in that time it had the motto to advance partnerships for sustainability. Not only is the chairmanship an important role in ASEAN in focusing what the elements and the focus for that year of the ASEAN summits and work will be, but it also provides a really important stimulus for creating new structures and new identities for ASEAN to continue its work into the future, such that to quote from the chairman at the end of its time that ASEAN has sought to promote sustainability in all dimensions throughout 2019. It has been carried forward through almost 300 Asian meetings hosted in Thailand throughout the year where an ASEAN’s primary objective has been to develop and ultimately deliver concrete outcomes that benefit the people so as to contribute to building people-centered ASIA.

SDG PROGRESS IN ASIA PACIFIC 2019

- **Complementarities report was released that aligned ASEAN WAY with UN-SDG**

At the same time in 2019, the complementarities report was released which aligns the ASEAN Way with the 17 sustainable development goals as released through the United Nations.

- **ESCAP 2019 report - Not meeting 2019 estimates**

The United Nations, through its ESCAP's program, released information about how ASEAN countries were delivering on the sustainable development goals. As you can see, the middle line actually indicates how progress was going towards targets as identified in 2019, and once those targets in 2019 were hit then we could see that the 20-30 targets would be achieved. Obviously there are not many sustainable development goals that are meeting or any of them that are meeting that 2019 target there are very few that are close critically it's important to identify that there are some that were going backwards such as SDG 12 around responsible consumption and production SDG 13 on climate action and reduced inequalities SDG10.

So this creates us a space when we look at what is happening in ASEAN to be critical, and to be critical in a way that's constructive about how it is delivering on its sustainable development goals. Obviously, 2019 was an important time to set up for future progress and work in achieving all of these 17 targets and delivering on the ASEAN way.

But of course, in 2020 saw the strike of the coronavirus, which is impact on job in outlining some of the challenges that were faced the shutdowns the multiple closures enforced social distancing that happened and the requirements for economic curfews that information provided here.

This is a snapshot of some of the figures that have been presented but in ASEAN context this is developed from Pearson and Melati's work that are in this space at the moment. And it's really important here to understand that ASEAN at this time was meeting regularly and really trying to understand how it could work with the clover crisis to ensure that its community was protected and growth would ensure.

Leonie

Shut downs, ASEAN meetings and stimulus packages

- Countries closed borders, enforced social distancing, curfews, economic shut downs
- Meetings were held every 2 days with ASEAN +3, AMS, ASEAN + UN,
- Stimulus packages were announced

COUNTRY	VALUE (BILLIONS USD)	LOANS (BILLIONS USD)	LOAN AS % EXPENDITURE	STIMULUS PER PERSON	2020 STIMULUS AS % 2017 GDP
Brunei D.	0.313		0%	722	2.6%
Cambodia	2	0.27	14%	121	9.0%
Indonesia	47.6	3.2	7%	176	4.7%
Lao PDR	0.0033	0.038	1152%	46c pp	0.0%
Malaysia	68.5		0%	2,144	21.8%
Myanmar	0.439	0.05	11%	8.12	0.7%
Philippines	77	3.05	4%	712	24.6%
Singapore	65.0325		0%	11, 204 pp	20.1%
Thailand	74.04		0%	1,063	16.3%
Vietnam	14.76	0.1	1%	153	6.6%
TOTAL	350 Billion USD		2% loans	1,630.49	10.6% GDP

Source: Pearson and Melati (forthcoming)

Shut downs, ASEAN meetings and stimulus packages
source: Pearson and Melati (forthcoming)

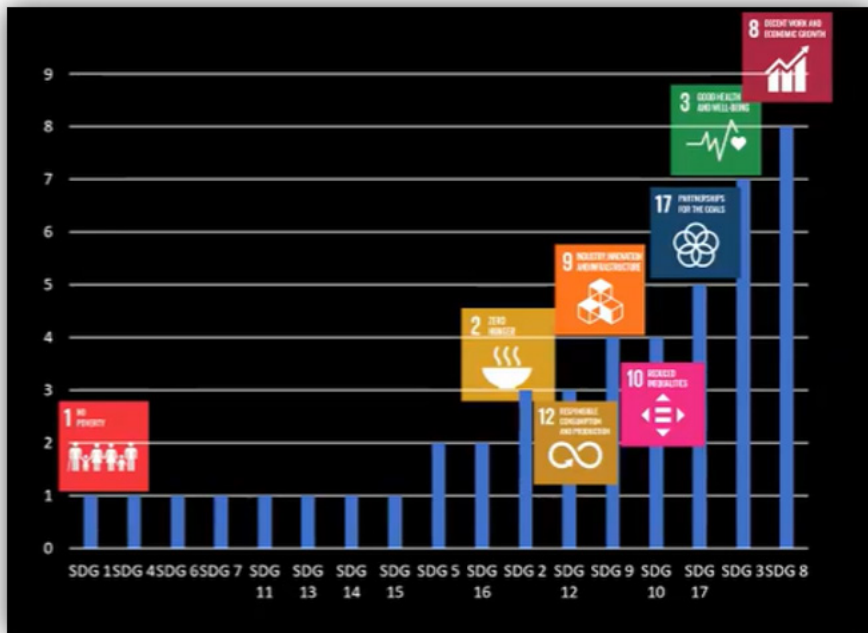
Firstly, we can see that in the ASEAN context 350 billion dollars US dollars has been committed for stimulus packages. This equates to on average 10.6 percent of GDP across the nations as we've calculated based on the 2017 GDP figures and the 2020 stimulus figures for ASEAN about two percent of this expenditure is actually associated with loans and some of those loans.

Most of those loans are obviously to the developing end of the ASEAN countries because, as we know, ASEAN has a split between some of the least developed and some of the most developed countries across the Asia Pacific region.

From these figures we can see what this stimulus expenditure per person actually works out to be, and it spreads in ASEAN from the lowest which is 46 cents per person which happens in the Lao PDR, all the way up to 11 and 204 dollars per person in Singapore. So, not only are we seeing across ASEAN that we have a spread of expenditure total amount, but we also see that this is very different compared to the different countries that you're in obviously the stimulus packages reflect that difference amount of expenditure that happens.

Results: SDG influence on decision making process

- 14 Key ASEAN meetings between Feb-July, first SDG meeting on June 26.
- No specific mention of SDG (targets etc.) in Key ASEAN meeting minutes, discussions etc.
- Alignment of meeting minutes to SDG shows top priority to decent work and economic growth (SDG 8) and Good Health (SDG 3)
- Priority areas of SDG 10, 13 and 12 were not prioritized.

Results: SDG influence on decision making process
 source: Pearson and Melati (forthcoming)

Results: SDG influence on stimulus expenditure.

- First ASEAN-SDG meeting on June 26 was after the 350B USD stimulus had been allocated.
- No specific mention of SDGs (targets, metrics, indicators etc.) in stimulus delivery, etc.
- Alignment of stimulus to DG shows 3 core priorities, and 1 implied.

We can see clearly that the SDGs and the stimulus packages reflect those two good big priorities that we would expect: jobs and health. Almost all

of the stimulus packages reflected these, and some of them also reflected the no poverty or SDG 1 priority that was coming out. For example, the Philippines cache program for low-income houses really focused the economic stimulus on reducing poverty as well as supporting households through private induced economic downturn scenarios we see that in the economic stimulus packages. For example, things like grant trainings for workers impacted by industries and job support schemes as happens in Malaysia and Singapore or the enterprise finance scheme for SMEs that happens in Indonesia and Vietnam the loans restructure that Lao, Thailand and Philippines were actually undertaking for some of their businesses as well and these are very clearly in that SDG aid or decent work and economic growth.

It's a shame though that we've looked through the stimulus packages that not one of them identifies a sustainable development goal or a target or a metric in which it should be measured as part of a success criteria. As such, we see most of this expenditure is going out in the good will in which it is designed and applied to support the people on the ground, even the IMF and The World Bank. So, part of those loans development organizations actually stipulated that you had to provide the loans and expenditure related to SDGs and measuring the progress against those targets.

There has still been no evidence available that actually identifies that national expenditure and stimulus is tied to any of the SDG targets. It's also important to identify that whilst we didn't see many stimulus programs around zero hunger. There were many that also played across this element. So, there was the support of households and access and food parcels and that would be a very clear zero hunger SDG 2 as well. Now, we're saying that there are three SDGs targets that were identified, and there was only one that was implied with the zero hunger.

What are the current COVID priorities for stimulus expenditure in ASEAN countries? Are they SDGs?

- Top priorities for ASEAN Meetings and Stimulus packages: Decent Jobs (SDG 8) and Health (SDG 3) .
- ASEAN meeting priorities do not focus on SDGS (e.g. words, targets, indicators etc.)
- Stimulus package priorities - do not reflect breadth of meeting priorities.
- COVID priorities for stimulus do not reflect ASEAN poor performing SDGs (i.e. SDG 12 responsible consumption, SDG 13 climate action & DSG 10 -inequality).

ASEAN pathways to recovery from COVID-19 crisis

- 5 scenario options.
- Currently ASEAN on World of Wars pathway.
- To deliver jobs and SDG a new pathway is needed.

ASEAN pathways to recovery from COVID-19 crisis

source: Pearson and Melati (forthcoming)

Designing SDG and jobs recovery pathway requires.

Co-benefits of investment:

- Infrastructure investment is clean and green (i.e. SDG 9 & SDG 13)
- Natural capital is part of infrastructure for service industries (e.g, tourism) (i.e. SDG 9 & 15)
- Retrofits are clean and green (i.e. SDG 8 & 11)

Long term double dividend:

- Education & training focused on minorities (i.e. SDG 4 & 10)
- Gender focused jobs stimulus (i.e. SDG 5 & 8)
- Clean Research and Development (i.e. SDG 7&9)

We've identified two key areas in which the future stimulus packages and delivery of stimulus packages because they will be continuing on for the next three years in some countries, and only in the three months in other countries. We've identified two ways that this can happen. The first is around co-benefits of investment, which is about understanding that if you are investing in particular elements, there are ways that you can do it so that you can also deliver on sustainable development goals that are really effective and efficient.

For example, there's been a lot of talk about infrastructure investment and we've identified that a co-benefit could be about investing in clean and green infrastructure and what this means is that we could be looking at delivering on sustainable development goal number 9 which is focused on infrastructure as well as sustainable goal 13 which is about inequality. Also, we've identified the idea that natural capital – which is a critical part of the service industry which has been decimated by the private crisis – can actually

be supported if we look at investing in natural capital assets in both their in their preservation conservation and obviously their rehabilitation in time. And this would deliver SDGs 9 and 15.

At the same time, things like retro-fitting of buildings of other infrastructure assets can actually be done so that it delivers on clean and clean energy sources as well as actually retro-fitting current buildings. The other area we've identified that could deliver on both jobs and SDGs into the future for the ASEAN nations is about talking about a long-term double dividend.

Focusing on education and training which is one of the sustainable development goals but targeting towards either women or minorities. This would then again actually deliver two SDGs and also have the benefits from the education and training, for example, identifying job stimulus packages but focusing those on either gender or minorities. Finally, looking at the research and development priorities which have been identified in some of the other areas and nations, and really focusing on clean research and development on how do we find our clean energy sources, and our greener and cleaner technology uses of vehicle and stimulation. So this is where we see the two areas of co-benefits of investment and long-term double dividend are the ways that the ASEAN nations can deliver in the future both on the sustainable development goals and on jobs.

3. “COVID-19 as crisis and opportunity: Global Supply Chains, Distorted Development, and De-growth (3)”

Presented by Dr. Walden Bello
International Adjunct Professor of Sociology at the State University of New York at Binghamton and co-chair of the Board of Focus on the Global South, a program of the Chulalongkorn University Social Research Institute

This research will focus on some economic vulnerabilities exposed by COVID-19 and how the impact of the virus might, in fact, provide an opportunity to effectively address them.

In addition, the research also focus on how COVID-19 might, despite its terrible effects, enable strategic economic transformations.

- The first vulnerability is the disruption of global and regional supply chains.
- The second is distorted development owing to overspecialization in certain economic brought about by globalization.
- The third is the problem of growth and carbon emissions. COVID-19 – it is our contention, tragic as it is – provides an opportunity to reduce these vulnerabilities. As someone said, let’s not let a good crisis go to waste.

Disruption of Global Supply Chains

On the disruption of global supply chains – Global supply chains have been considered one of the most important innovations of transnational corporations. They refer to the TNC’s organization of production by locating different phases of production in different places throughout the globe according to where they are best located in terms of overall profitability for the TNC.

The key considerations are wage levels, tax rates, and transport costs. The creation of global supply chains has been a major cause of deindustrialization in and community disorganization in many countries and regions, such as the United States and Southeast Asia.

This negative impact was well known before Covid-19. What COVID-19 did was to show the vulnerability of global supply chains to disruptions caused by pandemics, disasters, and wars.

Thus in January and February, the halt in industrial production in China owing to the lockdown around Wuhan and the drastic curtailment of industrial activity throughout the country resulted a rapid drawdown of supplies of essential commodities in many countries importing a whole range of products from China, including face masks and other personnel protective equipment and essential medical devices such as ventilators and respirators, since these countries had lost the capacity to produce them owing to deindustrialization. At the same time, countries that supplied China with industrial components and raw materials, such as the ASEAN countries, saw their economies suffer owing to the steep drop in Chinese industrial demand for their exports.

We saw the same thing happen with food supply chains. More and more local and regional food systems that used to provide most of domestic production and consumption of food have retreated in the face of the onslaught by modern food supply chains. These supply chains which are dominated by large processing firms and supermarkets that are capital-intensive, with relatively low labor intensity of operations- constitute roughly 30 to 50 percent of the food systems in China Latin America and Southeast Asia and 20 percent of the food systems in Africa and South Asia.

COVID-19 severely disrupted these supply chains. For instance, supplies of soybeans from Argentina to the rest of the world were disrupted when communities refused to allow vehicles carrying soybeans to the port of Rosario were stopped by communities which were fearful that they were carriers of the COVID-19 virus. In many parts of the world, local food producers were apparently ready to fill the need caused by supply chain disruptions, but they were handicapped by inappropriate, very restrictive health measures preventing food supplies from the surrounding countryside from entering the cities. COVID-19 provides an opportunity for countries to relocalize both

industrial and agricultural production. This would not only reduce supply disruptions during emergencies. It would revitalize economies by reviving local industries and local agriculture and bring back decent jobs that have been lost to job-displacing and wage-reducing supply chains. Part of this process would mean ending TNC-biased investment policies and ending unequal trade treaties as well as reversing job-destroying commitments to the World Trade Organization.

COVID-19 and Distorted Development

The problem of the structural distortion of an economy owing to overspecialization created by globalization, taking the Philippines and Thailand as examples.

Over the last few decades, the Philippines has specialized in training and sending unskilled, semi-skilled, and skilled labor abroad, Over 10 million Filipinos now work abroad, a figure that comes to some 10 per cent of the country's population. Labor export is now the country's biggest dollar earner, with remittances contributing something of the order of 20 per cent of revenue from exports. With COVID-19 cutting down international travel by at least 90 percent and with labor-receiving countries raising their barriers to the entry of workers and migrants, the Philippines has been hit badly. The rough estimate is that 700,000 overseas Filipino workers will lose their jobs by the end of the year, and thousands have been returning home to a country that has already seen a massive rise in domestic unemployment owing to the halt in economic activity caused by COVID-19.

COVID-19 and Degrowth

The third challenge I'd like to address is one posed to all economies: how to take advantage of COVID-19 to push economies towards radical reductions in carbon emissions. During the recession that followed the financial crisis of 2008, carbon emissions dropped significantly.

For example, the 2008-2009 Global Financial Crisis saw global Co2 emissions decline by 1.4 percent in 2009. The pattern seems to be replicated during COVID-19: Daily global CO2 emissions decreased by 17 percent by early April 2020 compared with mean 2019 levels, just under half owing to changes in surface transport. At their peak, emissions in individual countries decreased by 26 percent on average.

The task will be how to maintain and increase CO2 emissions after COVID-19, so that we don't return to the global financial crisis pattern of a rise of a decline in CO2 emissions in 2009 followed by 5.1 percent increase in emissions in 2010.

The task will fall especially on countries that have either historically or presently been the biggest carbon emitters. One thing seems clear: that decoupling growth from increase in carbon emissions – that is, registering GDP growth while decreasing carbon emissions owing to more “efficient”, less carbon-intensive production processes does not work. Economies will have to “degrow”, not just reduce their rate of GDP growth.

Since the imperatives of addressing poverty and respecting global justice and equity demand that many countries in the global South will have to experience some growth, then it is clear that the adjustment in terms of radically restraining growth and consumption must fall, for the most part, on the rich countries – though, of course, in both the rate of growth and consumption the poorer countries must not follow the high-growth model of the West and the Asian economies by putting the emphasis on equity-

enhancing strategies. The “Green New Deal” put forward by progressive legislators in the US is a step forward but it’s still unclear if it completely embraces a de-growth paradigm.

4. “Indonesia Facing New Normal: Sociological perspectives”

Presented by Paulus Wirutomo

Recent situation in Indonesia

To control the spread of COVID-19, the Indonesian government has implemented several protocols: wearing Mask, washing hands with soap, and physical distancing. In a macro level, Indonesia did not practice a Lockdown policy, and used a large scale Social Restriction instead, such as Work from Home, Study from Home, Worship from Home, etc.

The Government has also launched some mitigating policies, such as Social aid (30.44%), Compensation (19.17%), Capital sharing/Investment (19.11%), Tax Relaxation (14.77%), and Credit subsidy (7.97%), etc. The general achievement is not satisfactory. As of September 13, 2020, the number of confirmed positive case is 218.382, with additional cases of 3.636 per day, and the mortality rate at 4% (from confirmed positive case).

Problems

- During Pandemic emergency “government-led actions’
- Social reactions: “massive civil disobedience”, corruptions, social distrust, social unrest and anger

Sociological Analysis

Every social problem always has objective and subjective point of view. Objectively, statistics are showing an alarming increase of infected victims

Government and educated populations rely on this information. Subjectively, many people feel safe, uninfected (no symptoms) – thus, they define the situation as “not serious”. Therefore, Government could not force all the population to conform their definition of the situations and to obey their protocols (wearing mask, washing hand and physical distancing) – **“social order is a negotiated order”**.

Relying on people’s fear to punishment is not enough. People must understand completely the logic and the behavior of the virus and internalize the protocols. The Government’s socialization program must be differentiated based on social stratification, differentiation and more importantly, it must be done via “community-based”.

So, to create full understanding and awareness, the communication, information and education need to be reviewed and redesigned.

Preparing social transformation toward “the New Era”?

COVID-19 Pandemic is opening a window of opportunity for Social Transformation. The recovery program may not go back to the old pattern (business as usual), but build the better quality of societal life, which include 3 basic elements, namely: **Social Structure** (pattern of power relations), **Culture** (value system, norms, traditions) and **Social Process** (the dynamics of Social interactions and activism).

The Government concept of “Build Back Better” aims at societal-ecological (systemic-holistic) development which **create social resilience with smart citizens**. Learning from “unsuccessful” lessons, the Indonesian Government has lately realized the strategic function of Community-based approaches, shifting from Structural approach (Government-led) to Processual approach (popular participation with Social Capital). Sociologically, the Social

Transformation in Indonesia must be based on the virtue of its traditional value system – **Gotong Royong** (essentially, Social Capital).

This poses a sociological question: “How does the Government empower the community to function as “social infrastructure” so as to maximize the power of Social Capital to build social Resilience at National level?

Social Capital

Development of a nation needs strong Social Capital, but we may not take for granted the usefulness of Social Capital. The smallest level of Community normally has rich Bonding Social Capital, but we cannot rely only on Bonding SC which tends to be very exclusive, and – in some extreme situation – full of conflictual fanaticism. We need to build the function of larger Communities to bridge and synchronize/harmonize the interest of smaller Communities (Bridging SC). And eventually, we need to build “Linking SC”, which links the interests of all level of communities to some larger institutions in the macro national level (including the Central Government).

Recommendations

The Government must shift its Structural approach (based mainly on bureaucratic power) to social dynamic and activism in Community level, or Community-based Development. Community must be functioned as “Social infrastructure” (Community-based, inclusive civil society organization which formally supported by the government to function as self reliant “agent of Development”, based on local social cohesion). Social infrastructure is more inclusive than common organizations which tend to serve its member interests exclusively. The Government must support Social Infrastructure with “Political

Capital”, namely: some legal authority and facilities (materials and financial) to play its role as inclusive “agent of Development” at community level.

The functions of social infrastructure

Public Sphere for problem solving at local level.

- Helping local Bureaucracy to collect data, information from the grassroots and distributing Government’s social aid
- Agent of people education and social control
- Center of Local economic collaborations
- Local security system
- Local information exchange (off-line and online)
- Fortifying social cohesion and solidarity through Bonding
- Bridging and Linking Social Capital

The future impact on social transformation

By implementing the building of “social infrastructure” at community level, we actually build a more real democratization, even more real than just having political parties. If all people in the community level could organized themselves as self-reliant civil society, we can create a new civilization (a Sociological dream).

5. Discussions

Presented by Professor Dr. Chantana Banpasirichote

Raising the question is more important than giving the answer. Looking at the question asked by the organizer whether we are having a “sustainable recovery” or “same same” – which is a Thai word [meaning the situation remains unchanged]. For now, I would say we are “same same” at the moment,

after hearing this. We are discussing quite normative as something what should be, what is supposed to be, but in reality, maybe “same same”.

I think if we want to solve the crisis, we have to define what kind of crisis we are facing. After hearing Professor Walden, COVID-19 is small things, but the bigger thing is in fact our economic system is so much dependent on external determinants and it's very fragile – the fact that we never realized until the COVID-19 came. So, how do we define the crisis is very important? I think we are facing a double crisis and I fully agree with [Professor Walden].

The second question, we are recovering from what? If we are looking at the crisis into 2 layers: the top layers is the COVID-19 crisis, and the lower layer that we don't usually see which is a crisis of capitalist development, a certain kind of capitalism.

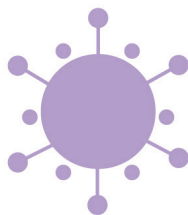
Then I hear papers that investigate all the packages in different countries, money spent and also the progress of SDGs. If SDGs are an opportunity, are we moving towards that direction? The information and the data provided by the presenters doesn't give me confidence that we are changing. Most countries, more or less, one way or the other, use very similar measures to spend money to create jobs, but maybe not more than I think. Dr. Pearson also presented an information that we are not moving to the window of opportunity provided by SDGs – not yet and not to mention that in 2019, also not to mention in the future, that we are not sure that we are moving towards that direction.

The impact of the COVID-19 is not only impact on economy and on health, but also on social and on the society. Apart from this, not everyone agrees on the measures, and the COVID-19 measures probably expand the gap of inequality. There is a problem of social fragmentation also out of the COVID-19, not to mention the political impact on this.

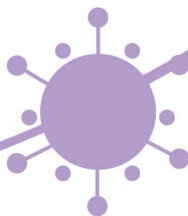
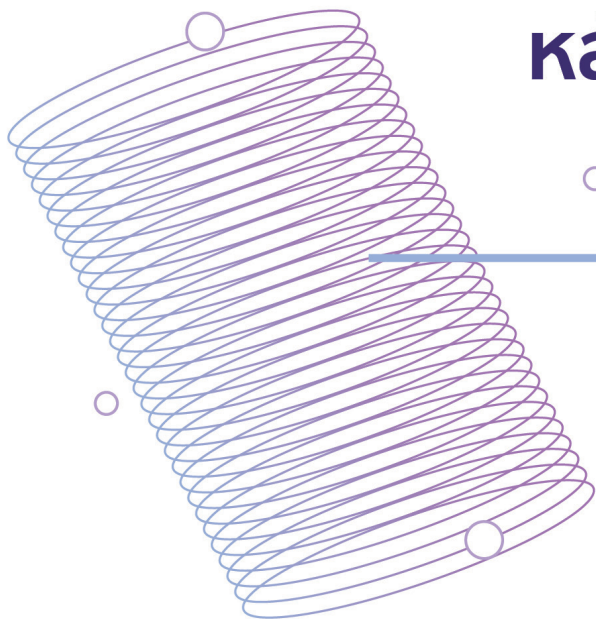
The last presentation referred to the importance of local community. I think now it comes to the fact that the future of society in Southeast Asia very much relies on the community. The study of a local development institute recently that released a survey of communities in different regions of Thailand, and the result showed that COVID-19 should be better managed by the locals.

The one of the imperatives is that if we want to change the society and if the society will be transformed, local community must be taken into consideration seriously. We have been talking about decentralization and about devolution of power for ages, and it is not coming. So looking at the how the recovery is managed by different governments, it's very much centralized. That's why I think that if we keep on the same model of governance, we are not going to go through the crisis to a new transformation.

4

นัยยะของสังคม หลังโควิด-19 สู่อนาคต

สรุปงานสัมมนาวิชาการฯ ตอนที่ 4 เรื่อง “นัยของสังคมหลังโควิด-19 สู่อนาคต”

วันที่ 18 กันยายน 2563 ณ ห้องประชุมสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้นำเสนอผลงาน

1. รศ.ดร. นฤมล อรุโณทัย
เรื่อง “ผันผวน หวนคิด พิบัติ พัฒนา”

2. คุณปกรณ์ เลิศเสถียรชัย
เรื่อง “แนวโน้มและภาพอนาคตของสังคมไทยที่เป็นไปได้”

3. พศ.ดร. นิธิ เนื่องจำนงค์
เรื่อง “ภาพอนาคตของสังคมโลกหลังโควิด-19 : บทสำรวจเบื้องต้น
Transformative scenario planning”

ร่วมสนทนาโดย **รศ.ดร. อภิวัฒน์ รัตนวราหะ**

ภาพรวมของการสัมมนาในครั้งนี้เป็นการนำเสนอและวิเคราะห์สิ่งที่ได้ค้นพบจากการศึกษาของนักวิจัยจากสถาบันวิจัยสังคม โดยผู้วิจัยได้เชื่อมโยงให้เห็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต ของคนทำงานที่มีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปหลังจากช่วงเกิดการระบาดของโควิด-19 แบ่งเป็นประเด็นใหญ่ 4 ประเด็น ดังนี้

1. ผันผวน หวนคิด พิบัติ พัฒนา นำเสนอโดย รศ.ดร. นฤมล อรุโณทัย

1.1. ผันผวน

โควิด-19 เกิดขึ้นในพื้นที่เล็ก ๆ แต่ด้วยกระบวนการทางโลกาภิวัตน์ที่เป็นแนวทางการพัฒนาของโลกทำให้เชื้อโควิด-19 ค่อย ๆ กระจายออกไปจนกระทั่งแผ่ขยายไปแทบทุกพื้นที่ สร้างผลกระทบเป็นวงกว้าง สร้างความผันผวนให้ต่อเศรษฐกิจและสังคม สร้างความตระหนักตื่นตัวแก่ผู้คน ส่งผลในเชิงกายภาพให้เกิดการชะงักงันในช่วงการล็อกดาวน์ จึงเป็นโอกาสให้เกิดการคิด การตั้งคำถามเกี่ยวกับวิถีที่เคยเป็นมา

1.2. หวนคิด

โควิด-19 ทำให้เกิดคำถามเกี่ยวกับชีวิตและการพัฒนา

ผลกระทบในวงกว้างของโควิด-19 ทำให้เกิดการตื่นตัว และตั้งคำถามเกี่ยวกับการพัฒนาที่ผ่านมาในเรื่องการเปิดเสรีด้านต่าง ๆ ในกระบวนการโลกาภิวัตน์นั้น แท้จริงแล้วเป็นอิสระหรือเป็นภัยคุกคามและจริยธรรมจุดยืนในอุดมการณ์เป็นอย่างไร

สมดุลระหว่างความรับผิดชอบต่อสังคมกับเสรีภาพของบุคคลเป็นอย่างไร เช่น กรณีการถกเถียงเรื่องการใส่หน้ากากอนามัย

เดวิด คอร์เตน คือ นักคิดคนหนึ่งที่พูดถึงโลกาภิวัตน์กับการพัฒนา เมื่อเกิดโควิด-19 จึงได้ตั้งประเด็นว่า สังคมและทรัพยากรจะปรับเปลี่ยนเป้าหมายของคนเองหรือไม่ หรือจะเป็นไปแบบเดิม ๆ ซึ่งเสี่ยงต่อการเกิดภัยคุกคามทั้งต่อตนเองและสิ่งมีชีวิตทั่วโลก นอกจากนี้ เดวิด คอร์เตน ยังได้พูดถึงอารยธรรม ในแบบที่ให้ความสำคัญกับการเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อ ซึ่งต่างจากอารยธรรมทั่วไป ที่อาจจะเกิดขึ้นเพราะการครอบงำจากอำนาจที่เหนือกว่า หรือการรัดเอาเปรียบกลุ่มอื่น ๆ ที่อาจจะมีความเจริญ มีอำนาจน้อยกว่า แล้วจึงสร้างอารยธรรมของตนเองขึ้นมา เช่นนี้เป็นกระบวนการสร้างอารยธรรมตั้งแต่สมัยก่อนมา ดังนั้นจึงสังเกตได้ว่าอารยธรรมมีขึ้นมีลง เมื่อมีการตั้งคำถามถึงการพัฒนาจึงต้องพูดถึงในภาพรวมของความกว้าง หนabay ในขณะที่มีความรู้สึกว่าจะเจริญขึ้นด้วยจากการเติบโตของเศรษฐกิจ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทว่าสิ่งเหล่านั้นอาจเป็นภาพลวงตาหรือไม่ ซึ่ง เดวิด คอร์เตน มองว่าโควิด-19 ทำให้เห็นภาพชัดขึ้น

ในสถานการณ์โควิด-19 กลุ่มเปราะบางได้รับผลกระทบมากเป็นพิเศษจากสถานการณ์นี้ ซึ่งต้องดูว่าจะเยียวยาอย่างไร แท้จริงแล้วควรจะย้อนกลับไปตั้งคำถามกับการพัฒนาว่า การพัฒนาที่มีที่ท่าว่าดีขึ้นแต่ทำไมถึงยังมีกลุ่มคนเปราะบางและมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ภายใต้โลกาภิวัตน์ มนุษย์อาจรู้สึกว่าจะสามารถควบคุมทุกอย่างได้ ขณะเดียวกันโควิด-19 ได้เข้ามาท้าทายความรู้สึกดังกล่าวหรือไม่

หากมีการคิดค้นวัคซีนสำเร็จ มีการปรับตัวที่ดี มนุษย์ก็จะกลายเป็นผู้ชนะ หรือท้ายที่สุดหากโลกไปถึงจุดจบจะยังเหลือใครเป็นผู้ชนะอีกหรือไม่

เมื่อรับมือโควิด-19 ไม่ได้เป็นสาเหตุของหายนะแต่สาเหตุของหายนะมาจาก

ขีดจำกัด การเติบโต และหากการเกิดโควิด-19 ทำให้ทุกอย่างช้าลง แต่เราได้หวนคิดแล้วว่าจะปรับเปลี่ยนตัวเองหรือไม่

ในสถานการณ์ของโควิด-19 จะพบว่า กลุ่มที่เน้นมองในเชิงบวกมักเป็นกลุ่มที่มีทุนสำรอง มีทางเลือก ค่อนข้างปลอดภัยจากความเสียหาย ปัจจัยเหล่านี้จึงส่งผลให้เกิดมุมมองว่าท้ายที่สุดเมื่อโควิด-19 ผ่านไป ก็จะสามารถเข้าสู่โลกที่สวยงามดังเดิมได้ ดังนั้นเมื่อได้หยุดและหวนคิดเช่นนี้จะทำให้เห็นภาพผู้คนที่ได้รับผลกระทบแต่ร่ำรวยอยู่อย่างสุขสบายในประเทศที่พัฒนาแล้ว

1.3. พินิจ

จากสถานการณ์โควิด-19 ทำให้เกิดแนวคิดจากปัญหา อย่างน้อย 3 กลุ่มแนวคิด ดังนี้

โรเบิร์ต กิลแมน มีมุมมองว่าการระบาดของไวรัสโควิด-19 ไม่ใช่ปัญหาจากเชื้อโรคแต่เป็นปัญหาจากมนุษย์ที่แสดงอาการผ่านสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การสูญเสียพันธุ์ของมนุษย์จึงเกิดจากน้ำมือของมนุษย์เอง

ขณะที่อีกชุดความคิดมองว่าจะต้องเตรียมการรับมือหายนะครั้งนี้ซึ่งจะนำไปสู่วันสุดท้ายของโลก โดยกลุ่มนี้มักจะมองในมุมมองของปัจเจกเป็นหลัก ไม่ได้มองทิศทางหรือมองการปรับตัว จึงทำให้เกิด Survivalist โดยกลุ่มนี้มักจะหาทางเพื่อจะรอดชีวิตเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงได้เห็นชาวคนที่มีความรู้ทางการเงินได้ทำบังเกอร์กันภัย กักตุนอาหารเตรียมอาวุธ หรือพยายามหาหนทางว่าจะอย่างไรถึงจะมีตัวรอดได้ ซึ่งประเทศที่มีคนกลุ่มนี้จำนวนมาก ส่วนใหญ่มักเป็นกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว

แนวคิดอานานิคมนอกโลก เป็นกลุ่มที่มองการแก้ปัญหาจากสภาวะวิกฤติโลกด้วยการย้ายไปอยู่ในดาวดวงอื่น ซึ่งแนวคิดนี้มีมาก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 แล้ว ในแนวคิดดังกล่าวไม่ใช่การมองเพียงแคโลกอีกต่อไป แต่เป็นการมองอนาคตที่ผูกโยงกับระบบสุริยะจักรวาล แต่การไปตั้งอาณานิคมในดาวดวงเคราะห์อื่น จะเป็นทางออกที่แท้จริงได้หรือไม่ เหตุผลของการย้ายดวงดาวเป็นเพราะมีความไม่พอใจที่จะอยู่ในโลกนี้หรือเพราะคิดว่าโลกนี้อยู่อาศัยไม่ได้ และท้ายที่สุดจะเป็นการแผ่อำนาจสู่การเอารัดเอาเปรียบช่วงชิงทรัพยากรจากที่อื่นหรือ

1.4. พัฒนา

การพัฒนาที่ผ่านมาเหมือนกับโมเดลเครื่องจักรกลที่พยายามสร้างฟันเฟืองต่าง ๆ ด้วยฐานคิดที่ว่าหากมีนโยบายและทรัพยากรที่ดี ฟันเฟืองของเครื่องจักรเศรษฐกิจสังคมจะสามารถขับเคลื่อนได้ดี ในขณะที่ความเป็นจริงของสังคมนั้นมีความซับซ้อนยิ่งกว่าเครื่องจักร และปรากฏการณ์ของโควิด-19 ยิ่งเน้นย้ำความซับซ้อนที่ไม่อาจอธิบายหรือทำนายได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องมองในเชิงสังคม โดยเฉพาะแนวทางที่กำลังจะดำเนินต่อไปนั้นต้องถักทอ เชื่อมร้อย ยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนแก้ไขได้ โดยผ่านการย้อนคิดถอดบทเรียน

จากวิกฤติโควิด-19 จึงมีการเสนอให้ลดการเชื่อมโยง (Delink) เนื่องจากโลกาภิวัตน์ สร้างความเชื่อมโยงและนำสิ่งดีเข้ามาแต่ในอีกด้านโลกาภิวัตน์ได้สร้างความทำลายและวิกฤติ ขึ้นมาเช่นกัน และในแง่ของการลดความเชื่อมโยงคือ การบังคับให้ระบอบจักรวรรดินิยมยอมรับในเงื่อนไขของกลุ่มที่ไม่ค่อยมีอำนาจต่อรอง หรือให้กลุ่มเล็ก ๆ เข้าอยู่ในเงื่อนไขการต่อรอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาาระบบโลก ที่มองความเชื่อมโยงของประเทศศูนย์กลางชายขอบ ในแง่ที่ศูนย์กลางเอาเปรียบชายขอบ และท้ายที่สุดชายขอบเพียงขยับตัวเองขึ้นมาเป็น กึ่งชายขอบ ส่วนหนึ่งก็ด้วยการเอาเปรียบประเทศที่เป็นชายขอบกว่า

ในขณะที่เกิดวิกฤติโควิด-19 กลับพบว่าชุมชนที่เป็นชายขอบ เช่น ชุมชนชาติพันธุ์กลับพึ่งพาตนเองได้ดี และมีความเอื้อเพื่อไปยังชุมชนอื่น เป็นข้อพิสูจน์ให้เห็นว่ากลุ่มชุมชนชายขอบที่ สุด มีประชากรน้อย เสี่ยงต่อการสูญหายในภาวะวัฒนธรรม ได้พยายามสร้างฐานข้อมูลเอง เป็นเจ้าของข้อมูล เช่นนี้อาจเป็นวิถี แห่งความหวังที่สามารถมองเป็นตัวอย่างไปสู่อนาคตได้ กลุ่มชาติพันธุ์ อย่างเช่น ชาวเล มั่นนิ มีภูมิปัญญา ในการรับมือกับภัยพิบัติอย่างสึนามิ และโควิด-19 อย่างที่สังคมอื่นไม่อาจทำได้ ภูมิปัญญา เหล่านี้เป็นมรดกที่จะทำให้รับมือกับภัยพิบัติใหม่ ๆ ในอนาคตได้

เมื่อโควิด-19 ส่งผลให้กิจกรรมหลาย ๆ อย่างชะงัก หยุดลงจึงเป็นโอกาสในการ ย้อนคิดทบทวนเป็นบทเรียนเพื่อการมองอนาคตไปข้างหน้า คือ การย้อนกลับเพื่อมองใหม่ อย่างเช่นมุมมองเดิม ๆ ท้ายที่สุดกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นคนชายขอบได้กลายเป็น ตัวอย่างที่ดี ดังนั้น ค่าของใช้พื้นที่ที่ทำให้สามารถดำเนินวิถีชีวิตวัฒนธรรมได้โดยไม่ให้ถูก ทำลายโดยการพัฒนาใหม่ที่เข้ามา ด้วยการใช้เขตวัฒนธรรมพิเศษนั้นจะเป็นไปได้ หรือไม่ก็เป็นตัวอย่างของการผันผวน หวนคิด พิสูจน์ พัฒนา เช่นกัน

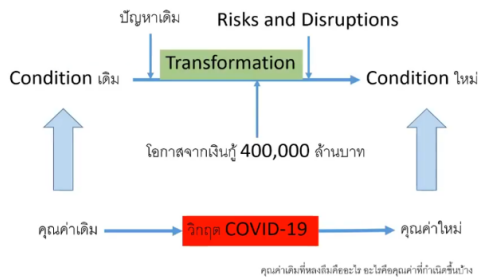
หากหวนกลับไปถึงวิกฤติที่ผ่านมาของประเทศไทยจะพบว่า

เคยประสบกับวิกฤติที่หลากหลาย ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม/สุขภาพ อย่างไรก็ตาม แต่ละวิกฤติได้ส่งผลให้เกิดการปรับตัวเช่นกัน ดังนั้นต้องใช้โอกาสจากวิกฤติที่ผ่านมา ในการสร้างแนวทางการฟื้นฟูหลังวิกฤติ ด้วยการย้อนกลับไปผันผวน หวนคิด พินิจ การพัฒนา เพื่อถอดบทเรียนประสบการณ์ก่อนการพูดถึงเรื่องอนาคต

2. แนวโน้มและภาพอนาคตของสังคมไทยที่เป็นไปได้หลังโควิด-19 นำเสนอโดย คุณปกรณ์ เลิศเสถียรชัย

ภาพของการศึกษาคั้งนี้คือ การให้คุณค่าระหว่างก่อนและหลังการเกิดวิกฤติโควิด-19 โดยการมองว่าคุณค่าเดิมเป็น condition เดิมของสถานการณ์ แต่ในขณะที่เดียวกัน คุณค่าใหม่จะสร้าง condition ใหม่ให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงไป โดยมี Transformation เป็นอีกตัวแปร เช่น เงินที่แสนล้าน รวมไปถึงการแทรกเข้ามาของ Risks and Disruption

Framework for COVID-19 Transformation

Framework for COVID-19 Transformation

แนวโน้มและภาพอนาคตของสังคมไทยที่เป็นไปได้หลังโควิด-19 สามารถสรุปได้
ดังนี้

การอธิบายเรื่องคุณค่าโดยเชิงเปรียบเทียบ จะทำให้เห็นว่าบริบทเชิงคุณค่าที่ต่างกัน มีผลต่อการรับมือที่ต่างกัน เช่นเดียวกับบริบทของสังคมไทยที่ส่งผลต่อการ

ออกแบบ-รับมือกับความเปลี่ยนแปลง โดยโยงกับบริบท การให้คุณค่าเช่นกัน

The tyranny of merit คือ การตอบแทนคนจากความสามารถจากผลงาน หรือให้ค่าของคนจากผลของงานเท่านั้น ได้สะท้อนวิถีคิดแบบปัจเจกนิยมที่ขาดการมองถึงความได้เปรียบเสียเปรียบของทุน ทางสังคม ด้วยสภาพเช่นนี้จึงทำให้คนตัวเล็กตัวน้อย โดนมองข้ามไป แต่เมื่อเกิดโควิด-19 กลับเป็นช่วงเวลาที่คุณค่าของคนตัวเล็กตัวน้อย เช่น คนส่งของ พนักงานซ่อมบำรุง มีบทบาทและความสำคัญมากขึ้น ดังนั้น การรับมือในสถานการณ์โควิด-19 จึงต้องการวิถีคิดแบบส่วนรวม (collective)

นอกจากวิถีคิดแบบส่วนรวม (collective) ในสถานการณ์ของโควิด-19 **ความไว้วางใจ (Trust)** เป็นอีกปัจจัยสำคัญ เช่น เหตุการณ์ของตู้ปันสุขที่ก่อให้เกิดข้อกังขาถึงความไว้วางใจกัน ในกรณีที่มีคนหยิบไปใช้เกินจำเป็นจนกลายเป็นฉวยโอกาสมากเกินไป ในขณะที่เดียวกันโควิด-19 ได้ทำลายความสัมพันธ์ของผู้ประกอบการกับลูกจ้าง ผู้ประกอบการบางคนขายสมบัติส่วนตัวเพื่อนำเงินมาเป็นทุนรอนดูแลลูกจ้าง เหตุการณ์ลักษณะนี้สะท้อนการให้คุณค่าที่จะบ่งบอกว่าทิศทางการขับเคลื่อนไปข้างหน้าเป็นอย่างไร

ในขณะที่ต่างประเทศ เช่น เยอรมนี มีการให้คุณค่าและความเชื่อมั่น ในวิทยาศาสตร์ โดยการอธิบายให้ประชาชนเข้าใจและร่วมมือกัน อย่างไรก็ตาม หากมองในฝั่งยุโรปจะพบความตั้งใจในการฟื้นฟูสังคมให้ยั่งยืนในการอยู่ร่วมกัน หลังโควิด-19 อย่างมีศักดิ์ศรีในโลกต่อไป พร้อมกันนั้นได้ใช้โอกาสจากวิกฤติโควิด-19 ในการสร้างความเข้มแข็ง ความสามารถ เพื่อรองรับวิกฤติครั้งใหม่ในอนาคต

มุมมองนักคิด Noah Harari **มีมุมมองและข้อกังวลต่อรัฐฉุกเฉินที่ได้รับอำนาจพิเศษที่จะสอดส่องประชาชน โดยเฉพาะเมื่อโควิด-19 ผ่านไปแล้ว** แต่สุดท้ายอาจยังถูกใช้เพื่ออ้างการดำรงอำนาจนี้ไปเรื่อย ๆ

Jacques Attali มองว่า เศรษฐกิจก่อนหน้านี้เน้น GDP แต่ต่อไปจะหันกลับมาสู่ **เศรษฐกิจที่มองคุณค่าของชีวิตได้มากขึ้นหรือไม่**

รายงานผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจจาก COVID -19 ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกของ UNDP ให้มีความสำคัญกับ 3 เรื่อง ดังนี้

- 1) มุ่งเน้นเรื่องชีวิตและวิถีชีวิต โดยให้ความสำคัญกับคนเปราะบาง
- 2) การทบทวนเรื่องงบประมาณไม่ให้หลุดจากเดิม แต่ต้องทำงานขาดดุล เพื่อที่จะจัดสรรให้คนที่จำเป็น

3) การสร้างงานใหม่ที่ดีกว่าเดิม สร้างสังคมที่เน้นความยั่งยืน ยืดหยุ่น และเข้มแข็งมากขึ้น โดยแปรให้เป็นสัญญาประชาคมใหม่สำหรับการฟื้นฟูสังคม หลังโรคระบาดอย่างมีคุณค่า

ภาพของอนาคต

1) Self Reliance สังคมไทยจะพึ่งพาตัวเองมากขึ้นได้อย่างไรภายใต้ห่วงโซ่อุปทานโลกที่ล่มสลาย และการชะงักงันของโลกาภิวัตน์

2) Disruption and Digitalization โควิด-19 เป็นตัวเร่งเทคโนโลยีที่พลิกผันมากขึ้นจากเดิม และความสัมพันธ์หลายประเภทที่สื่อผ่านดิจิทัลมากขึ้นจะเป็นอย่างไร

3) Human Security วิกฤติได้เปิดแผลของสังคมที่ถูกซ่อนเอาไว้ ดังนั้นต้องเสริมสร้าง ความมั่นคงของมนุษย์ด้วยสวัสดิการ

หากสามารถตั้งมุมมองในเชิงคุณค่าออกมาได้ จะสามารถนำสิ่งที่เคยมองข้ามกลับมาทำให้ชัดเจนขึ้นได้และด้วยสิ่งเหล่านี้จะทำให้สามารถเปิดจินตนาการใหม่สำหรับการถกเถียงกันต่อไป

3. ภาพอนาคตของสังคมโลกหลังโควิด-19: บทสำรวจเบื้องต้น

Transformative scenario planning

นำเสนอโดย ผศ.ดร. นิธิ เนื่องจันทน์

จากการศึกษา scenarios ของหน่วยงานต่าง ๆ ทั่วโลกพบว่า แต่ละหน่วยงานจะมีโจทย์และจุดโฟกัสที่ต่างกัน เพราะฉะนั้นอาจไม่สามารถถอดบทเรียนมาใช้กับประเทศไทยได้โดยตรง แต่ปัจจัยร่วมกันบางประการ ที่อาจจะเป็นจุดค้ำจุนมุ่งไปสู่ภาพอนาคตที่พึงประสงค์ หรือว่าหลีกเลี่ยงภาพอนาคตที่ไม่พึงประสงค์โดยมี scenarios ที่น่าสนใจ 6 แบบ แต่ในลำดับต้นจะกล่าวถึงสภาพปัญหาจากโควิด-19

3.1. รูปแบบการแพร่กระจายของเชื้อ COVID-19

การแพร่กระจายของเชื้อโควิด-19 สามารถแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

3.1.1. คลื่นลูกที่หนึ่ง การขยายการแพร่ระบาดจากจีนสู่กลุ่มประเทศในเอเชียเป็นหลัก

3.1.2. คลื่นลูกที่สอง การแพร่ระบาดขยายจากเอเชียไปสู่ซีกโลกเหนือที่มีระดับการพัฒนาที่ค่อนข้างจะสูง เพราะฉะนั้นในช่วงแรกในการระบาดในซีกโลกเหนือส่วนมากจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ทั้งในยุโรปตะวันตก และสหรัฐอเมริกา

3.1.3. คลื่นลูกที่สาม การแพร่ระบาดจากซีกโลกเหนือไปยังซีกโลกใต้ ซึ่งเป็นสถานการณ์ในปัจจุบัน โดยนำไปสู่ข้อห่วงกังวล 4 ข้อ

- ซีกโลกใต้มีขีดความสามารถด้านสาธารณสุขจำกัดส่งผลให้อัตราการขยายตัวของผู้ติดเชื้อเร็วขึ้น

- การกลายพันธุ์ของเชื้อ

- อัตราความเหลื่อมล้ำที่สูงขึ้น อาจเกิดการทอดทิ้งประเทศซีกโลกใต้ โดยเฉพาะถ้าวัคซีน ต้องเคารพในสิทธิทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งหมายถึงต้นทุนในการเข้าถึงวัคซีนจะสูงมาก นำไปสู่ปัญหาการเข้าถึงวัคซีนของฝั่งซีกโลกใต้จะยากลำบากมากขึ้น

- หน่วยงานระดับโลกรื่องของ humanitarian fund จำนวนมาก แต่ได้รับการตอบสนองเพียงร้อยละ 23 เพราะประเทศผู้บริจาคยังไม่ตอบสนองการแก้ปัญหาภายในประเทศ เพราะฉะนั้นจากสภาพปัญหาปัจจุบันจึงส่งผลให้เกิดแนวโน้มเรื่องความเหลื่อมล้ำระหว่างประเทศให้สูงขึ้น

3.2. การประเมินผลกระทบจากโควิด-19 ขององค์กรระหว่างประเทศ

ในการประเมินของ WTO, UNTAD, UNWTO ประเทศไทยอยู่ในภาวะที่น่าห่วงกังวล เนื่องจาก มีการพึ่งพาลักจากการค้าระหว่างประเทศ เงินลงทุนต่างประเทศ

Human costs of COVID-19: Global perspectives

WTO	1/3 reduction in world trade in 2020
UNTAD	40% reduction in global foreign direct investment
UNWTO	60-80% reduction in international tourists
ILO	400 million full-time job loss in second quarter of 2020
World Bank	20% reduction in global remittances (\$111 billion dollars)
World Bank	- 71-100 million people fell into extreme poverty (\$1.90/a day) - 176 million people fell below the \$3.20/a day poverty line - 177 million people fell below the \$5.50/a day poverty line
Oxfam	- An additional poor increase around 500 million people
Ferceri et al	- Gini coefficient increase by 1.25% in next five years
Oxfam, FAO and WFP	- 121 million people are on the brink of starvation

Human costs of COVID-19: Global perspectives

3.3. การประเมินสถานการณ์เศรษฐกิจการเมืองหลังโควิด-19

การประเมินสถานการณ์เศรษฐกิจการเมืองหลังโควิด-19 พบว่า มี 6 scenarios ที่น่าสนใจ ดังนี้

3.3.1. School trip: วิกฤติโควิด-19 เกิดขึ้นและจบลงอย่างรวดเร็ว ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงในแง่ปัญหาเชิงโครงสร้าง

3.3.2. National populism: การเกิดกระแสประชานิยม โดยเน้นมุมมอง National First เป็นหลัก จึงอาจทำให้ความร่วมมือระหว่างประเทศสูญเสียไป

3.3.3. Welfare technocracy: ระบบราชการได้ขึ้นมา มีบทบาทมากขึ้น เช่น บทบาทของกระทรวงสาธารณสุขในประเทศไทย แต่ในยุโรปผู้ดูแลเรื่องสวัสดิการจะเข้ามา มีบทบาทมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเสรีภาพและการลดบทบาทของตัวแทนที่มาจาก การเลือกตั้ง

3.3.4. Radical individualism: ประชาชนไม่สามารถพึ่งพาสาธารณสุขได้ เพราะฉะนั้นต้องพึ่งพาตัวเองเป็นหลัก จึงส่งผลให้เกิดการเอาตัวรอดเป็นหลัก เพราะขาดความไว้วางใจในบุคคลอื่นและระบบสาธารณสุข

3.3.5. Varieties of localism: การแก้ปัญหาโควิด-19 โดยการพึ่งพาองค์กรระดับท้องถิ่น โดยอาจส่งผลให้ความเข้มแข็งระดับท้องถิ่นโตขึ้นในขณะที่ความเข้มแข็งระดับชาติลดลง

3.3.6. New golden age: ข้อตกลงใหม่ที่สมดุลกับประเด็นเรื่องสังคมกับโครงสร้างความปลอดภัย การเข้าถึงสวัสดิการ รวมไปถึงการมุ่งเน้นเรื่องสิ่งแวดล้อม อีกประการที่สำคัญคือ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ สังคม และเศรษฐกิจ เกิด re-embedding economy ที่ตลาดขยายตัวเกินการกำกับของรัฐและสังคม เพราะฉะนั้นโจทย์หลักคือการทำให้ตลาดกลับมาอยู่ภายใต้การกำกับอีกครั้งหนึ่ง สุดท้ายขนาดที่พึ่งประสงค์หรือทางออกของนโยบายโควิด-19 ไม่ควรมองแค่ One Dimensional แต่ควรมองแบบ Multi-Dimensional ซึ่งจะเห็นได้ว่า New Golden Age จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีสมดุลระหว่างการรักษาตัวเลขผู้ติดเชื้อพร้อม ๆ กับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจสังคม

3.4. สังคมหลังโควิดกับภาพที่หลากหลาย

ภาพสถานการณ์ของสังคมหลังโควิด-19 อยู่ภายใต้โจทย์และเงื่อนไขที่หลากหลาย

3.4.1. จีนฟื้นตัวก่อนและขยายบทบาทความช่วยเหลือไปยังซีกโลกใต้ อาจทำให้เกิด Sino-centric International Order ขึ้นมาใหม่ แต่หากโดนัลด์ ทรัมป์ ชนะเลือกตั้ง อเมริกาฟื้นตัวก่อน และยึดหลัก American first บทบาทอเมริกาในโลกเสรีจะน้อยลง เพราะฉะนั้นอาจจะเกิดการเปลี่ยนโฉมหน้าของภูมิรัฐศาสตร์โลกขึ้น

3.4.2. โดนัลด์ ทรัมป์ ชนะเลือกตั้ง อเมริกาฟื้นตัวก่อน และ soft power ของอเมริกาตกลง การช่วยเหลือระหว่างประเทศจะลดลง อาจนำไปสู่การเร่งกระบวนการ deglobalization

3.4.3. อเมริกา มีผู้นำคนใหม่ที่ไม่ใช่ โดนัลด์ ทรัมป์ และผู้นำคนใหม่ได้มุ่งเน้นความร่วมมือแบบพหุภาคี ขณะเดียวกันจีนกับอเมริกาสามารถระงับความขัดแย้งได้ในระดับหนึ่ง และหาจุดในความร่วมมือกันได้ ความร่วมมือพหุภาคีจะเข้มแข็งขึ้น

3.5. สังคมหลังโควิด-19 กับอนาคตของสิ่งแวดล้อม

โควิด-19 มีแง่มุมในเชิงบวกต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้พลังงานลดลง สภาพแวดล้อมฟื้นคืนมากขึ้น แต่ในเชิงลบเกิดการใช้พลาสติกและขยะที่เกี่ยวข้องกับ

การแพทย์เพิ่มจำนวนขึ้น จึงมีการมองภาพอนาคตใน 3 กรณี ดังนี้

3.5.1. Base-case ไม่มีความเปลี่ยนแปลงในแง่นโยบายสิ่งแวดล้อม

3.5.2. Worst-case หลังจากการกู้เศรษฐกิจสังคมจากโควิด-19 เกิดภาวะหนี้สินจนไม่มีงบประมาณในการดูแลสิ่งแวดล้อม

3.5.3. Best-case การแก้ปัญหาโควิด-19 ครบถ้วนนโยบายสิ่งแวดล้อมเข้ามาไว้ด้วยกันกับนโยบายสังคมเศรษฐกิจแต่ต้น

3.6. ทางออกไปสู่อนาคตที่พึงประสงค์

3.6.1. การแก้ปัญหาเน้นมุมมองแบบ Multi-Dimensional เชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหาที่ไม่พึงประสงค์

3.6.2. สร้างความมีระหว่างประเทศ ให้แต่ละประเทศมีศักยภาพในการแก้ปัญหา

โดยสรุปแนวทางสู่ทางออกที่พึงประสงค์จะต้องเป็นมุมมองการแก้ปัญหาที่หลากหลาย ไม่ใช่การมุ่งเน้นแก้ไขในด้านใดด้านหนึ่งในที่ใดที่หนึ่ง เพราะการทำได้อย่างใดอย่างหนึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่ยากยิ่งขึ้น และในท้ายที่สุดการแก้ไขปัญหาโควิด-19 ไม่สามารถทำได้เฉพาะในประเทศตนเอง เพราะจะไม่สามารถตัดขาดประเทศใด ๆ ได้ด้วยอาณาเขตเส้นแดน เพราะยังมีเส้นแบ่งธรรมชาติมากมายที่ยังอยู่เหนือการควบคุม

4. การร่วมสนทนาแลกเปลี่ยน

4.1. รศ.ดร. อภิวัฒน์ รัตนวราหะ ได้ให้มุมมองต่อประเด็นการสนทนาข้างต้น ดังนี้

นิยามของ Development ตามแนวคิด Development as freedom ของอมาตยา เซน ได้มุ่งเน้นความเป็นปัจเจกนิยม อิสรภาพของปัจเจก รวมไปถึง การสร้างสมรรถนะของคนในเชิงปัจเจกแต่การเกิดขึ้นของโควิด-19 ทำให้เห็นว่าการพัฒนาในแบบดังกล่าวมีข้อจำกัด โดยเฉพาะในกลุ่มคนเล็กคนน้อย ที่มีศักยภาพและข้อจำกัดในการรับมือ จึงมีการพยายามสร้างประชาสังคม พยายามใช้ชุมชนนิยมเป็นฐาน ในการพัฒนาจากการนำเสนอในข้างต้นนั้นสิ่งต่าง ๆ ที่พยายามทำอาจยังเป็นการเน้นภาพของปัจเจกและในประเด็นการให้คุณค่าควรเป็นโจทย์สำคัญของนโยบายสาธารณะ

จินตนาการเป็นแรงผลักดันสำคัญในการขับเคลื่อนไปข้างหน้า

จินตนาการทำให้เกิดโลก เกิดชุมชนจินตนาการที่เปลี่ยนความหมายไปหลังจากการเกิดโควิด-19 ซึ่งอาจเป็นฐานในการมองอนาคตที่พึงประสงค์ โดยมีความรู้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการขับเคลื่อนไปสู่อนาคตที่หลากหลาย และในฐานะของวงวิชาการ สถานศึกษาที่ทำเรื่องความรู้ต้องมีบทบาทในการหาแนวทางเรื่องความหลากหลายของวิธีการที่จะนำไปสู่ความหลากหลายของอนาคตที่พึงประสงค์

หลักจากการทบทวนถึงฉากทัศน์ที่พึงประสงค์ ขั้นตอนต่อไปควรทำเป็นยุทธศาสตร์และนโยบายการขับเคลื่อน

4.2. มุมมองเพิ่มเติมในประเด็นผลกระทบของโลกาภิวัตน์ โดย รศ.ดร. นฤมล อรุโณทัย

ทุกคนได้รับผลกระทบไม่มากนักน้อยจากกระบวนการพัฒนาและโลกาภิวัตน์ที่ค่อย ๆ ดำเนินไป เช่น เมื่อพูดถึงความยากจน ภาพของความยากจนที่มักนึกถึงคือทรัพย์สินสมบัติ เงินทอง แต่ปัจจุบันความยากจนที่ทุกคนมีร่วมกันคือ ความยากจนเวลา ซึ่งเป็นผลมาจากการเร่งทุก ๆ อย่าง โดยโลกาภิวัตน์ส่งผลให้เกิดความรู้สึกถึงการไม่มีเวลา เวลาที่เร่งร้อน การเกิดโควิด-19 ทำให้เกิดการหยุดชะงัก เพราะฉะนั้นช่วงที่หยุดชะงักต้องหวนคิดว่าได้สูญเสียอะไรไปท่ามกลางการพัฒนาที่ผ่านมา รวมถึงการเสียเวลาที่จะเอามาสร้างกระบวนการกลุ่ม สร้างคตินวมหมู่อย่างที่สนับสนุนกันในข้างต้น

4.3. มุมมองเพิ่มเติมในประเด็นความสมดุลในยุคใหม่ โดย คุณปกรณ์ เลิศเสถียรชัย

ความสมดุลในยุคใหม่ไม่ควรละเลยอัตลักษณ์ของแต่ละปัจเจก จากงานศึกษาในหลาย ๆ ครั้ง จะเห็นความเฉพาะตัวของปัญหาและการไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยตัวเองได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องใช้วิธีการช่วยเหลือกัน ร่วมกันแก้ปัญหาภายใต้ความไว้นื้อเชื่อใจกัน ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ยังเป็นความท้าทายที่ไร้คำตอบในเชิงวิชาการ

4.4. มุมมองเพิ่มเติมในประเด็นความร่วมมืออาเซียนแบบใหม่และประเด็นอื่น ๆ โดย ผศ.ดร. นิธิ เนื่องจำนงค์

การแก้วิกฤติปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ และที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต

ต้องอาศัยกลไกอาเซียนแบบใหม่ ที่ไม่มุ่งเน้นเฉพาะประเทศตนเอง แต่ต้องช่วยเหลือให้ประเทศเพื่อนบ้านสามารถผ่านปัญหาไปได้ด้วยเช่นกัน

ตัวแบบในการพัฒนาเศรษฐกิจ เศรษฐกิจไทยพึ่งพาการส่งออก เงินลงทุนต่างประเทศ การท่องเที่ยว ซึ่งควรใช้โอกาสนี้ในการหาจิตภาพแบบใหม่ว่าทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจต่อไปเป็นอย่างไร

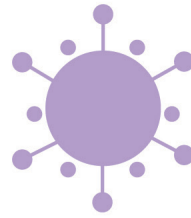
ด้านสิ่งแวดล้อม ควรใช้โอกาสนี้ในการผลักดันเรื่องสิ่งแวดล้อมในเชิงนโยบายจากเม็ดเงินที่ใช้ในการฟื้นฟูประเทศหลังโควิด-19

4.4.4. แบบแผนมีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนนโยบายการแก้ปัญหา แบบแผนบางอย่างมีความรู้แต่มีคนเห็นด้วย เช่นนั้นจะยากต่อการขับเคลื่อน เพราะฉะนั้นโครงสร้างเชิงสถาบันที่เอื้อต่อการนำโครงสร้างของคนที่หลากหลายมาแลกเปลี่ยนและถกเถียงถึงอนาคตร่วมกันนั้นมีความสำคัญ

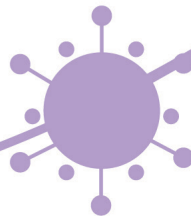
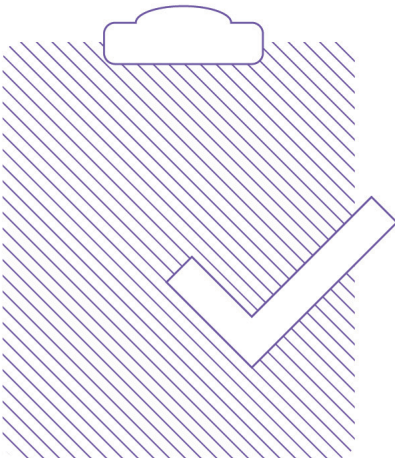
4.5. มุมมองเพิ่มเติมในประเด็น บทบาทของสถาบันวิชาการ โดย รศ.ดร. อภิวัฒน์ รัตนวราหะ

การขับเคลื่อนต่อจากนี้ไป ไม่ว่าจะโลกจะหมุนไปทางไหน ปัญหาที่จะหมุนกลับมาเป็นวงกลมเกิดการย้อนกลับของเหตุการณ์ แม้ว่าคุณลักษณะบางอย่างอาจเปลี่ยนไป ดังนั้น บทบาทของนักวิชาการอย่างหนึ่งคือการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยหลุดพ้นออกจากสถานะที่มีโครงสร้างกดทับ ซึ่งจะหลุดพ้นได้อย่างไรนั้นเป็นสิ่งที่ต้องร่วมกันคิด ออกแบบตัวกลไกหรือโครงสร้างใหม่ และถัดมาคือการใช้วิธีการพูดคุยให้ความรู้ การเข้าไปขับเคลื่อนด้วยตัวเองโดยตรงให้การเปลี่ยนแปลงขึ้น

5

นโยบายและมาตรการ ลดผลกระทบจากโรคโควิด-19 : ทางเลือกและข้อเสนอสู่ออนาคต

สรุปการสัมมนาวิชาการฯ ตอนที่ 5 สัมมนาโต๊ะกลม เรื่อง
**“นโยบายและมาตรการลดผลกระทบ
จากโรคโควิด-19 :
ทางเลือกและข้อเสนอสู่อาคต”**

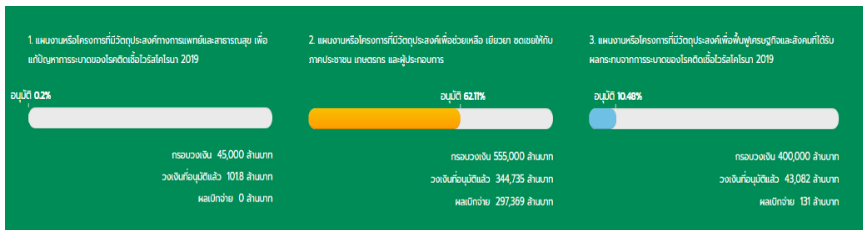
วันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2563 ณ ห้องประชุมสถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ร่วมสัมมนา

- 1. คุณไมตรี จงไกรจักร**
เครือข่ายชุมชนบ้านน้ำเค็ม
- 2. คุณเนืองนิจ ชิดนอก**
ประธานเครือข่ายสลัมสี่ภาค
- 3. คุณวรรณณา แก้วชาติ**
มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย
- 4. คุณชาติชาย เหลืองเจริญ**
ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลเนินฆ้อ
- 5. คุณสุนทรี หัตถ์ แข่งกิ่ง**
กรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพช.)
- 6. รศ.ดร. นवलน้อย ตรีรัตน์**
สถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 7. พศ.ดร. ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ**
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคาม
- 8. ศ. สุริชัย หวันแก้ว**
ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย
- 9. รศ.ดร. ประภาส ปิ่นตบแต่ง**
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 10. ดร. สุรางรัตน์ จำเนียรสวา**
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

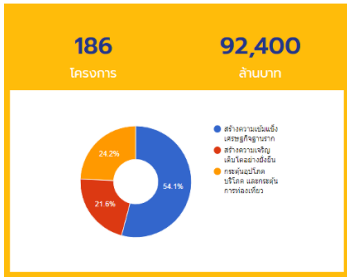
เวทีสัมมนาวิชาการประจำปี 2563 จำนวน 4 ครั้ง ที่ผ่านมามีข้อเสนอผลการศึกษาและการสนทนาแลกเปลี่ยนมุมมองในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ครั้งที่ 1 มุมมองที่หลากหลายต่อโควิด-19 ครั้งที่ 2 ผลกระทบกับคนกลุ่มต่าง ๆ ครั้งที่ 3 บทเรียนจากต่างประเทศ และครั้งที่ 4 แนวโน้มสู่อนาคต ในการจัดเวทีสัมมนาโต๊ะกลมครั้งสุดท้าย เรื่อง นโยบายและมาตรการลดผลกระทบจากโรคโควิด-19 : ทางเลือกและข้อเสนอสู่อนาคต วิทยากรจึงมาร่วมสนทนากันถึงมาตรการฟื้นฟูจากงบประมาณที่มีวงเงิน 400,000 ล้านบาท โดยพิจารณาว่ามีทางเลือกหรือข้อเสนอสู่อนาคตอย่างไร ดังนี้

1. สรุปการใช้งบประมาณในแผนงานฟื้นฟูโควิด-19 ของรัฐบาล นำเสนอโดย ดร. สุรางรัตน์ จำเริญพล

โครงการที่ผ่านการอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีจากจำนวนเงินกู้ 1 ล้านล้านบาท โดยแบ่งออกเป็น 3 แผนงานได้แก่

- ด้านสาธารณสุข กรอบวงเงิน 45,000 ล้านบาท วงเงินที่อนุมัติไปแล้ว 1,018 ล้านบาท
- ด้านการเยียวยา ช่วยเหลือ ชดเชยให้กับประชาชน เกษตรกร และผู้ประกอบการ กรอบวงเงิน 555,000 ล้านบาท วงเงินที่อนุมัติแล้ว 344,735 ล้านบาท ผลเบิกจ่าย 297,369 ล้านบาท
- ด้านการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 กรอบวงเงิน 400,000 ล้านบาท วงเงินที่อนุมัติแล้ว 43,082 ล้านบาท ผลเบิกจ่าย 131 ล้านบาท โดยในงบประมาณ 400,000 ล้านบาท มีข้อเสนอโครงการที่ผ่านการวิเคราะห์เบื้องต้นในรอบแรกในรายละเอียด ดังนี้

แผนงานที่วัตถุประสงค์เพื่อสร้างความยั่งยืนเชิงธุรกิจฐานราก	50,000 ล้านบาท	101 โครงการ
แผนงานสร้างความเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน	20,000 ล้านบาท	83 โครงการ
แผนงานกระตุ้นอุปโภค บริโภค และกระตุ้นการท่องเที่ยว	22,400 ล้านบาท	2 โครงการ

รวมแล้ว

รายงานสรุปผลการอนุมัติและเบิกจ่ายเงินกู้และแหล่งเงินอื่นของแผนงาน/โครงการทั้ง 3 แผนงาน (สศช. สปง. และ สบน.) ณ วันที่ 14 กันยายน 2563 ซึ่งให้เห็นจำนวนการรอบวงเงินของโครงการแผนงานทั้ง 3 โครงการและวงเงินที่อนุมัติไปแล้วจาก 1 ล้านล้านบาท

1. รายงานสรุปผลการอนุมัติและเบิกจ่ายเงินกู้และแหล่งเงินอื่นของแผนงาน/โครงการทั้ง 3 แผนงาน (สศช. สปง. และ สบน.) ณ วันที่ 14 กันยายน 2563

กรม ได้มีมติอนุมัติโครงการที่เสนอขอใช้จ่ายเงินกู้ภายใต้พระราชกำหนดตามที่คณะกรรมการ เสนอแล้ว จำนวน 77 โครงการ รวมกรอบวงเงินที่ 389,928,5006 ล้านบาท 610,071,4994 บาท. (บนพื้นฐานของข้อเสนอตามผลการพิจารณาของคณะกรรมการฯ ครั้งที่ 17/2563 ซึ่งอาจจะมีการปรับลดวงเงินที่ใช้จากวงเงินกู้และใช้แหล่งเงินจากเงินบางรายการ ทั้งนี้ ต้องรอผลการพิจารณาของหน่วยงานรับผิดชอบตามขั้นตอนและรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563)

สรุปวงเงินตามบัญชีท้ายพระราชกำหนด	กรอบวงเงินที่ตามบัญชีเงินกู้	วงเงินข้อเสนอ	จำนวนโครงการ	วงเงินอนุมัติ	จำนวนโครงการ	กรอบวงเงินที่คงเหลือ	ผลการเบิกจ่าย
แผนงาน/โครงการกลุ่มที่ 1	45,000	11,139,2955	5	101,8372	3	44,898,1628	-
1.1 แผนงานหรือโครงการเพื่อรองรับค่าใช้จ่าย หายี่ฮยา ค่าชดเชยและค่าเลี้ยงชีพสำหรับบุคลากรทางทหารแพทย์และสาธารณสุข รวมถึงผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการจัดหา ผู้ชำนาญการทั้งในประเทศและต่างประเทศ		10,019,9255	1				
1.2 แผนงานหรือโครงการเพื่อจัดซื้อจัดหาอุปกรณ์แพทย์และสาธารณสุข วัสดุเวชภัณฑ์โรค และห้องปฏิบัติการทางการแพทย์		1,003,9400	2	2,9394	1		-
1.5 แผนงานหรือโครงการด้านสาธารณสุขเพื่อรับมือสถานการณ์ฉุกเฉิน อันเนื่องมาจากการระบาดของโรคติดต่อไวรัสโคโรนา		115,4300	2	98,8978	2		-
แผนงาน/โครงการกลุ่มที่ 2	555,000	592,243,3120	11	344,734,9490	5	210,265,0510	297,286,2700
2.1 แผนงานเพื่อช่วยเหลือ เยียวยา และชดเชยให้แก่ประชาชน		442,243,3120	10	194,734,9490	4	182,934,0950	
2.2 แผนงานโครงการช่วยเหลือเกษตรกร		150,000,0000	1	150,000,0000	1		114,352,1750
แผนงาน/โครงการกลุ่มที่ 3	400,000	135,391,0062	258	45,091,7144*	69	354,908,2856	1,046,1065
3.1 แผนงานสร้างความเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน		22,236,5516	22	3,063,1805	8		-
3.2 แผนงานสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานราก		24,048,7410	214	14,736,0099**	55		-
3.3 แผนงานกระตุ้น อุปโภค บริโภค และกระตุ้นการท่องเที่ยว		32,059,4436	7	27,292,5240	6		1,046,1065
3.4 แผนงานพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน		57,046,2700	15	-	-		-
รวมทั้งหมด	1,050,000	738,773,6137	274	389,928,5006	77	610,071,4994	298,332,3765

หมายเหตุ: *รวมไปและสนับสนุนวิจัยศึกษาและเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยจะเริ่มต้นการอนุมัติในเดือน ค.ศ. 63 จึงไม่สามารถใช้จ่ายจากงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ. 2563 งบกลางฯ ได้ และขอดำเนินโครงการโดยใช้จ่ายจากเงินกู้ ภายใต้แผนงานที่ 3.3 ตามบัญชีท้ายพระราชกำหนดฯ ต่อไป **โครงการของจังหวัดภายใต้แผนงานที่ 3.2 จำนวน 53 (อยู่ระหว่างการพิจารณาของหน่วยงานรับผิดชอบ)

ที่มา: รายงานจากสภาพัฒนาเรื่องการอนุมัติและเบิกจ่ายเงินกู้

ผลการพิจารณาของคณะกรรมการกลั่นกรองการใช้เงินกู้และคณะรัฐมนตรี วันที่ 14 กันยายน 2563 ที่เป็นโครงการในงบ 400,000 ล้านบาท มีรายละเอียดเบื้องต้น ดังนี้

	A	B	D	E	F	G
4	2.	โครงการที่ ครม. อนุมัติแล้ว	(เงินบาท)	เงินงบประมาณ	รวม	
5	3.1	แผนงานที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานราก	3,063.1805	250.2019	3,313.3824	
6		โครงการพัฒนาธุรกิจบริการดินและปุ๋ยเพื่อชุมชน (One Stop Service)			169.8850	
7		โครงการพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว (Safety Zone)			15.0000	
8		โครงการศูนย์นวัตกรรมการผลิตหัตถ์เชื้อจุลินทรีย์เพื่ออุตสาหกรรมอาหาร ของ วว		49.8300	203.9627	
9		พัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ด้านสัตว์ป่า ของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช			741.5880	
10		โครงการยกระดับเศรษฐกิจในพื้นที่เขียบเศรษฐกิจพิเศษภาคกลางตะวันตกด้วย BCG โมเดล			115.3598	
11		โครงการปรับโครงสร้างการผลิต การรวบรวม และการแปรรูปของสถาบันเกษตรกรรองรับผลผลิตทางการเกษตร ของกรมส่งเสริมสหกรณ์		200.3719	2,003.7188	
12		โครงการ Gastronomy Tourism : LANNA Gastronomy "คิดถึงเชียงใหม่"			48.6000	
13		โครงการพัฒนาการผลิตและใช้แปรรูปจากแหล่งเพื่อเป็นแหล่งวัตถุดิบในอุตสาหกรรมการผลิตอาหารสัตว์				

	A	B	D	E	F	G
14	3.2	แผนงานสร้างความเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน	14,736.0100		14,736.0100	
15		โครงการ 1 ตำบล 1 กลุ่มเกษตรกรหมู่บ้าน			9,805.7070	
16		โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ประยุกต์สู่ "โคก หนอง นา โมเดล"			4,787.9164	
17		โครงการของจังหวัดภายใต้แผนงาน 3.2 จำนวน 53 โครงการ			142.3866	
18	3.3	แผนงานกระดับอนุภูมิภาค บริโภคและกระตุ้นการท่องเที่ยว	27,292.5240		27,292.5240	
19		โครงการกำลังใจของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย			2,400.0000	
20		โครงการเราเที่ยวด้วยกัน			20,000.0000	
21		โครงการอาสาสมัครบริบาลท้องถิ่นเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง			1,080.5860	
22		โครงการพัฒนาตำบลแบบบูรณาการ			2,701.8760	
23		โครงการเฝ้าระวังสร้างแนวกันไฟสร้างรายได้ชุมชน			246.6990	
24		โครงการพัฒนาป่าไม้ สร้างงาน สร้างรายได้ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน ของ กรมป่าไม้			863.3630	
26			45,091.7145	250.2019	45,341.9164	

ผลการพิจารณาของคณะกรรมการกลั่นกรองการใช้จ่ายเงินกู้และคณะรัฐมนตรี
ณ วันที่ 14 กันยายน 2563

โดยจากงบประมาณที่อนุมัติมาทั้งหมดในตอนนี้จะก่อให้เกิดการจ้างงานคนจำนวน 112,907 คน แต่ ณ วันนี้โครงการได้มีการอนุมัติกรอบเงินแล้วประมาณ 90,000 กว่าล้านบาท แต่รออนุมัติงบอยู่ที่ 45,000 ล้านบาท ด้วยเหตุนี้จึงอาจเป็นตัวชี้ให้เห็นกระบวนการบางอย่าง และจากภาพรวมทั้งหมดจึงทำให้สามารถเห็นกลุ่มเป้าหมายได้ว่ากลุ่มใหญ่ที่สุดคือ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มต่อมาคือ ภาคธุรกิจท่องเที่ยว แต่มีส่วนที่หายไปคือ คนเมืองที่ยังมีคำถามว่าจะได้รับการฟื้นฟูอย่างไรจากแผนงานฟื้นฟู

2. คนจนเมืองในสถานการณ์โควิด-19

แลกเปลี่ยนโดย คุณวรรณภา แก้วชาติ และ คุณเนืองนิจ ชิดนอก

จากโครงการที่อนุมัติมาจะสังเกตได้ว่ายังตกหล่นในประเด็นของชุมชนที่อยู่ในเมืองหรือคนจนเมือง ซึ่งได้รับผลกระทบเช่นกัน และมีข้อสังเกตว่าโครงการที่ได้มีการเสนอไว้เป็นโครงการจากภาครัฐไม่ได้ขึ้นมาจากผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง โดยได้มีการเสนอว่าโครงการไม่ควรผ่านหน่วยงานของรัฐหรือผ่านขั้นตอนที่ซับซ้อน แต่เงินส่วนนี้ควรตรงไปที่คนซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงทั้งภาคชนบทและเมือง อย่างเช่น กรณีการจ้างงานคน ตำบลละ 2 คนนั้น ความจริงแล้วได้เยียวยาคนมากน้อยแค่ไหน ด้วยเหตุนี้จึงไม่แน่ชัดว่าจะเป็นการช่วยเหลือจริง ๆ หรือเป็นการใช้งบให้หมดไป ไม่เกิดประโยชน์อย่างที่ควรจะเป็น ดังนั้นจึงมีข้อเสนอต่อไปว่าต้องมีช่องทางหรือกระบวนการที่ให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงกระบวนการนี้ได้โดยตรง

ในส่วนคนจนเมืองนั้น มีองค์กรที่ดำเนินการเรื่องคนจนเมืองอยู่แล้วซึ่งมีฐานข้อมูลที่สามารถสร้างความชัดเจนได้ว่าพื้นที่ใดควรใช้รูปแบบการเยียวยาอย่างไร ในงบประมาณเท่าไรจึงจะเพียงพอ ซึ่งปัญหาของคนจนเมืองมีความหลากหลาย ด้วยเหตุนี้จึงเล็งเห็นว่า งบประมาณควรส่งมาที่ผู้ได้รับผลกระทบจริง ๆ โดยในเบื้องต้นได้มีการเสนอให้องค์กรพัฒนาชุมชนเป็นผู้ดูแลเรื่องงบประมาณ เพราะทำงานกับคนจนเมืองหลาย ๆ ส่วนและสามารถเข้าถึงปัญหาได้อย่างแท้จริง

3. คณะทำงานประสานงานข้อเสนอโครงการ

นำเสนอโดย คุณสุนทรี หัตถ์ เซ่งกั้ง

เดิมการใช้งบประมาณ 400,000 ล้านบาท มีวัตถุประสงค์ให้หน่วยงานรัฐนำเงินจากการกักตุนนี้เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม แต่หากให้รัฐดำเนินการทั้งหมดจะส่งผลให้

เกิดข้อบกพร่องเนื่องจากรัฐไม่สามารถลงรายละเอียดถึงกลุ่มผู้ได้รับความเดือดร้อนอย่างแท้จริงได้ทั้งหมด และประเด็นที่รัฐเสนอยังไม่สามารถถึงการฟื้นฟูเยียวยาคนที่อยู่ล่างสุดของสังคมได้ ในที่สุดจึงเกิดคณะทำงานประสานงานข้อเสนอโครงการบนข้อตกลงในการเป็นช่องทางให้ภาคประชาชนสามารถจัดทำโครงการขึ้นมาเสนอได้เอง เพื่อเสนอทิศทางว่าต้องการฟื้นฟูแบบไหนร่วมในการใช้งบประมาณ 400,000 ล้านบาท โดยไม่ต้องมีสถานะการรอให้รัฐเข้าไปฟื้นฟูเยียวยา

3.1. ขั้นตอนการพิจารณาโครงการ

ขั้นตอนการพิจารณาเดิมนั้นหน่วยงานราชการต้องทำข้อเสนอโครงการส่งไปที่สภาพัฒนา และสภาพัฒนาจะทำหน้าที่กลั่นกรองและส่งต่อให้คณะกรรมการกลั่นกรองระดับชาติ ซึ่งมีเลขาฯ สภาพัฒนาเป็นเลขาฯ ของที่ประชุม จึงอาจอนุมานได้ว่าหากสภาพัฒนาเห็นด้วยกับโครงการนั้น ย่อมมีโอกาสได้รับอนุมัติโครงการ เพราะค่อนข้างมีลักษณะรับรองขั้นต้นจากสภาพัฒนา

ในส่วนของภาคประชาชนจะมีกระบวนการที่ใกล้เคียงกัน แต่เพิ่มเติมคือมีคณะทำงานประสานข้อเสนอโครงการ เมื่อผ่านคณะกรรมการประสานข้อเสนอโครงการแล้วขั้นต่อไปคือส่งไปยังคณะกรรมการกลั่นกรอง แต่เนื่องจากเป็นงบประมาณสำหรับภาครัฐตั้งแต่ต้น ตัวกระบวนการจึงต้องหากระทรวงมารองรับข้อเสนอและดำเนินทางธุรการต่อไปอย่างไรก็ตาม ในคณะกรรมการชุดนี้มีตัวแทนของสภาพัฒนนั่งอยู่ในนี้ ดังนั้น ในทางปฏิบัติเมื่อคณะทำงานชุดนี้เห็นชอบ จึงอนุมานว่าสภาพัฒนาเห็นชอบด้วยแล้วได้ และเมื่อได้รับการอนุมัติโครงการที่เสนอมาจากภาคประชาชน เงินก็จะผ่านมาที่กระทรวง ซึ่งคล้ายกับกระทรวงเป็นหน่วยธุรการให้ และกระทรวงจะส่งมอบเงินแก่ผู้ที่เสนอโครงการ โดยกระทรวงจะไม่ทำหน้าที่พิจารณาหรือกลั่นกรองโครงการใด ๆ

กำหนดการเปิดรับโครงการถึงวันที่ 15 ตุลาคม 2563 โดย ณ วันนี้ได้มีโครงการส่งเข้ามาเพียง 10 โครงการ ผู้เสนอโครงการเริ่มตั้งแต่องค์กระต๊อบตำบล กลุ่มเกษตรกรองค์กรมูลนิธิ นอกเหนือจากนี้มีการตีความให้องค์กรภาคประชาชนครอบคลุมไปถึงวิสาหกิจเพื่อสังคม เนื่องจากกลุ่มวิสาหกิจมีวัตถุประสงค์การจัดตั้งเพื่อนำกำไรมาทำสาธารณประโยชน์ เพราะฉะนั้นองค์กรที่เป็นวิสาหกิจชุมชนจึงสามารถเสนอโครงการได้รวมไปถึงองค์กรภาคประชาชนที่ไม่ได้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิหรือสมาคม แต่ได้ขอให้มีการ

จดทะเบียนในระดับใดหนึ่งกับหน่วยงานรัฐ

3.2. แนวคิดและบรรยากาศการทำงาน

คณะทำงานประสานงานข้อเสนอโครงการ เมืองค์ประกอบในการทำงานที่ประกอบด้วยสำนักนายก สถาปนิก ตัวแทนภาคประชาชน ที่ปรึกษาภาควิชาการ ตัวแทนจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และสำหรับกระทรวงอื่นจะเชิญมาเมื่อมีเนื้อหาโครงการที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงนั้น ๆ โดยการทำงานไม่ได้มุ่งเน้นการตัดสินว่าจะอนุมัติหรือไม่ แต่เป็นการช่วยกันปรับปรุงแก้ไขตัวโครงการ หากเห็นชอบในหลักการให้ประสานงานกับกระทรวงและดำเนินการขั้นต่อไป หากอ่านเอกสารแล้วยังมีคำถาม เบื้องต้นยังไม่เห็นชอบในหลักการจะใช้การพูดคุยร่วมกันหาแนวทางการปรับปรุงแก้ไขโครงการให้เข้าเป้าประสงค์ ด้วยเหตุนี้บทบาทตัวแทนสถาปนิกในคณะทำงานคือ การวิเคราะห์ว่าคนที่ทำงานด้วยมีปัญหาอะไร มีโจทย์อะไรที่ทำให้เขาตกหล่นออกจากโครงการต่าง ๆ ของรัฐ ช่วยอธิบายปัญหาและช่วยอุดช่องว่างเหล่านี้ให้ได้ ดังนั้น สิ่งที่สถาปนิกมองคือรัฐไม่สามารถไปแก้ปัญหาฟื้นฟูเศรษฐกิจสังคมของประชาชนได้ทุกกลุ่ม บางกลุ่มรัฐเข้าไม่ถึง หรือรัฐใหญ่เกินไปที่จะทำงานกับคนเล็ก ๆ และผ่านตรงนี้ได้ก็จะเป็นบทพิสูจน์ว่าองค์กรภาคประชาชนคือภาคีหุ้นส่วนงานพัฒนา รัฐไม่สามารถทำอะไรได้โดยลำพัง มีสถานการณ์ปัญหาอีกมากมายที่รัฐต้องรื้อให้องค์กรพัฒนา หรือองค์กรภาคประชาชนเข้ามาร่วม

3.3. ช่องทางการเสนอโครงการ

การเสนอโครงการสามารถใช้แบบฟอร์มเดียวกับที่สถาปนิกออกแบบให้กับกระทรวง ทบวง กรม หรือที่ระบุว่าแบบฟอร์มเสนอโครงการสาม เพราะเงินงบประมาณ 400,000 ล้านบาท อยู่ในโครงการที่สาม เมื่อเขียนแบบฟอร์มเสร็จแล้วให้ส่งไปยังคณะทำงานประสานงานข้อเสนอโครงการ สังกัดสำนักนายกฯ และเมื่อเลขฯ คณะทำงานประสานงานข้อเสนอโครงการได้รับเอกสารแล้วจะดำเนินการต่อไป

4. มุมมองของชุมชนต่อมาตรการฟื้นฟูด้วยกรอบวงเงิน 400,000 ล้านบาท นำเสนอโดย คุณไมตรี จงไกรจักร และ คุณชาติชาย เหลืองเจริญ

โจทย์การแก้ปัญหาในรอบนี้ของรัฐให้ภาพการเน้นแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งการฟื้นฟูในภาวะวิกฤตินั้นไม่สามารถที่จะทำได้อย่างรวดเร็ว และจบโครงการไปนั้นจะทำให้ไม่สามารถผ่านพ้นไปอย่างยั่งยืนได้

จากประสบการณ์การเป็นผู้ประสานภัยสึนามิและมีโอกาสได้ทำงานฟื้นฟูภัยพิบัติสึนามิในนามมูลนิธิชุมชนไทยของคุณไมตรี จงไกรจักร ที่ผ่านมาได้ทำงานใน 3 ระดับ ดังนี้

- มูลนิธิชุมชนไทยร่วมกับเครือข่ายการฟื้นฟูชุมชนอันดามัน ร่วมกันทำงานอาสาสมัครในพื้นที่สึนามิ ผลักดันให้เกิดการฝึกอบรมอาสาสมัครท่ามกลางการทำงานในสถานการณ์จริง ในเวลาต่อมาอาสาเหล่านั้นได้กลายมาเป็นคนทำงานเพื่อสังคม ผู้นำชุมชนจากการฝึกอย่างจริงจังเป็นระยะเวลา 1 ปี

- ส่งเสริมการจัดระบบกลไกชุมชนให้เกิดเป็นกรรมการชุมชนเป็นองค์กรขึ้นมาในทุกชุมชน ส่งผลให้ชุมชนสามารถขับเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่องได้ และในขณะเดียวกันได้เกิดพัฒนาศักยภาพของคนไปพร้อมกัน

- ใช้กิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างการฟื้นฟูเป็นเครื่องมือในการประสานความร่วมมือให้เกิดการรวมคนและส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในระดับพื้นที่

อีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญคือ ระบบการเงินที่จะส่งมายังภาคประชาสังคม หากใช้ระบบรัฐกังวลว่าอาจมีข้อปัญหา กรณีเช่นกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อาจจะใช้ระบบสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนเป็นตัวกลางหรือระเบียบการเงิน ซึ่งหากเป็นระบบราชการเต็มรูปแบบภาคประชาสังคมอาจไม่เชี่ยวชาญในวิธีการนี้

ด้วยเหตุนี้ คุณไมตรี จงไกรจักร จึงมีข้อเสนอว่าโครงการที่เสนอต้องมีความครอบคลุมเพียงพอ ทั้งกลุ่มคนจนเมือง คนไร้บ้าน ชาติพันธุ์ คนไร้สัญชาติ หรือกลุ่มอาชีพที่ไม่ถูกพูดถึงมากนัก เช่น กลุ่มประมง พร้อมกันนั้นต้องใช้โอกาสจากวิกฤติสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและพัฒนาทรัพยากรบุคคลเพื่อเป็นกำลังในการขับเคลื่อนสังคมต่อไป

ด้านคุณชาติชาย เหลืองเจริญ ในนามเครือข่ายองค์กรชุมชน ได้เสนอแนวทางในการเข้าถึงงบประมาณ 400,000 ล้านบาท ด้วยการเสนอโครงการร่วมกันทั่วประเทศ โดยใช้พื้นที่ฟื้นฟูเยียวยาภายใต้โครงการในกรอบงบประมาณ 1 ล้านบาทต่อตำบล ซึ่งได้เสนอ

โครงการไปยังสภาพัฒน์โดยใช้ชื่อว่า โครงการฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของท้องถิ่นสู่ความมั่นคงใน เศรษฐกิจและทุนชุมชนฐานราก เพื่อให้ไปสัมพันธ์กับกรอบการใช้งานที่สภาพัฒน์ตั้งไว้ แต่ตัวโครงการแม้จะผ่านสภาพัฒน์แล้ว แต่ยังมีข้อติดขัดที่กระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ จึงได้ปรับปรุงรายละเอียดโดยเน้นการสร้างงาน สร้างอาชีพ การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายว่าประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 เป็นจำนวนที่หัวต่อตำบล เพื่อพัฒนาเนื้อหาเชิงรายละเอียดผ่านเครือข่ายองค์กรระดับตำบล ผ่านสภาชุมชน สวัสดิการชุมชน ท้ายที่สุดจึงได้มาจำนวน 2,500 ตำบล อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการเสนอโครงการกลับไปใหม่แล้วแต่ยังไม่ผ่านการอนุมัติออกมา

5. มุมมองของภาควิชาการต่อมาตรการฟื้นฟูด้วยกรอบวงเงิน 400,000 ล้านบาท
นำเสนอโดย ผศ.ดร. ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ รศ.ดร. นวลน้อย ตรีรัตน์
ดร. สุรางรัตน์ จำเนียรสวา และ รศ.ดร. ประภาส ปันตบแต่่ง

ผศ.ดร. ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ มีมุมมองต่อการเข้าไป [มีส่วนร่วมในการจัดการ งบประมาณเงินกู้] ของภาคประชาสังคมในทางหนึ่งว่า สุ่มเสี่ยงในการรับรองให้เงินกู้ี้ให้ มีความชอบธรรม เพราะเมื่อเข้าไปดูรายละเอียดโครงการ เช่น กรณีการท่องเที่ยว ทำให้เกิด คำถามข้อกังขาว่าเงินงบประมาณไปไหน ใครได้ประโยชน์ โดยหากพิจารณาโครงการใน 3 กลุ่มแล้ว พบว่า เป็นโครงการที่สามารถใช้เงินงบประมาณปกติได้ ไม่จำเป็นสำหรับการกู้ให้ประเทศเป็นหนี้ และเมื่อทบทวนแล้วจึงพบว่าตอนนี้ราชการคล้ายกับว่า “สับสน” ในขณะมีปัญหาเศรษฐกิจในระดับชุมชน หรือเศรษฐกิจของประเทศ เช่น แรงงานระดับล่าง ประเด็นเหล่านี้ไม่ได้อยู่ในโครงการที่ภาครัฐเสนอซึ่งเป็นสิ่งที่น่ากังวลมาก

ด้วยเหตุนี้ความเข้มแข็งของชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ ชุมชนต้องมีความเข้มแข็ง มีความพร้อมและการมีส่วนร่วมของประชาชน หากชุมชนไม่มีความพร้อม ท้ายที่สุด การเข้าไปร่วมจะกลายเป็นการรับรองให้กับการกู้เงินมีความชอบธรรมเท่านั้น และสิ่งสำคัญ อีกประการคือการเรียนรู้จากบทเรียนที่ผ่านมาทั้ง Social Investment Project (SIP) เงินกู้โครงการมิยาซาวาแพลน หรือการฟื้นฟูสุสีนามิ สิ่งเหล่านี้เป็นโมเดลที่ควรเรียนรู้และไม่ให้เกิดความผิดพลาดซ้ำ

ด้าน รศ.ดร. นวลน้อย ตรีรัตน์ มองว่าแม้ที่ผ่านมามีบทเรียนหลายครั้ง แต่ต้อง

ยอมรับว่าสถานการณ์ครั้งนี้ค่อนข้างมีความต่างจากอดีต บทเรียนในอดีตอาจต้องนำมาปรับใช้ได้ แต่หากจะใช้เหมือน ๆ กันอาจจะไม่มีความสอดคล้องเท่าไรนัก จึงมีประเด็นที่แลกเปลี่ยนคือ ผลกระทบหลักจากโควิด-19 ได้ส่งผลไปยังการจ้างงานค่อนข้างสูง จึงต้องมีการอนุมัติโครงการในลักษณะการจ้างคนในตำบลทำหน้าที่เก็บข้อมูล ซึ่งอาจดูแปลก ๆ ที่ใช้เงินกู้มาทำเพื่อการนี้ แต่ในขณะนั้นตัวเลขการจ้างงานได้ปรับสูงขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าหากว่าไม่สามารถทำให้เกิดการจ้างงานเอาไว้ได้ นั้นหมายถึงผลกระทบที่จะลงไปสู่คนต่าง ๆ ที่ทำงานจะรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งนี่เป็นประเด็นหนึ่งที่เกี่ยวข้อง เพราะปัจจุบันแทบไม่มีมาตรการรองรับการจ้างงานแรงงานนอกระบบ

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องเกิดโครงการ 2 ประเภท เพราะโครงการที่แก้ปัญหาฐานรากต้องใช้เวลา โดยอย่างไรก็ตามยังคงสนับสนุนโครงการประเภทนี้อยู่ แต่ในขณะเดียวกันต้องคิดถึงปัญหาเหล่านี้ในหน่วยที่เล็กลง คือต้องพิจารณาว่าหากมีปัญหาความเดือดร้อนการแก้ด้วยกระบวนการเหล่านี้ทำให้สามารถเกิดการจ้างงานใหม่และสามารถพยุขรายได้เอาไว้ได้ เพราะท้ายที่สุดโครงการทั้ง 2 ประเภทจะร่วมกันส่งเสริมให้สามารถขับเคลื่อนกลไกทางเศรษฐกิจที่หยุดชะงักให้ไปต่อได้

ดร. สุรางรัตน์ จำเนียรพล ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าจากเม็ดเงินงบประมาณ 40,000 ล้านบาท จะมีการจ้างงานคนอยู่ประมาณ 100,000 คน ในรายละเอียดโครงการจะพบว่า ในระดับตำบลจะมีการจ้างงานคนประมาณ 10 คน ประกอบด้วยโครงการ 1 ตำบล 1 เกษตรทฤษฎีใหม่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จ้างงาน 8 คน โครงการของพัฒนาชุมชนมีการจ้างงาน 2 - 8 คน แล้วแต่ขนาดพื้นที่ โครงการของกระทรวงมหาดไทย จ้างงาน 2 คน โครงการของท้องถิ่น จ้างงาน 2 คน และการจ้างงานของป่าไม้ การจ้างงานของหน่วยงานต่าง ๆ รวมกันเป็นจำนวนประมาณ 100,000 คน

รศ.ดร.ประภาส ปันตบแต่ง ได้เสนอเรื่องการตรวจสอบติดตามประเมินผลโครงการเพื่อทำให้เกิดบทเรียนในระยะยาวของภาคประชาชน โดยต้องมี 2 ส่วนคือ ส่วนที่ทำโครงการใช้งบประมาณ และอีกส่วนคือ ส่วนการตรวจสอบการเสนอแนะจากภาคประชาชน จากข้อมูลในข้างต้น เห็นว่าภาคประชาชนควรมีบทบาทดังนี้

- ด้านงบประมาณควรมีการพิจารณาแบบยุทธศาสตร์ที่ครอบคลุมวิถีชีวิตของผู้คน

- ภาพของโครงการที่มียังไม่ปรากฏสิ่งใหม่ ๆ โครงการยังเป็นลักษณะของ symbolic policy ในขณะที่ประเด็นสำคัญควรเป็นการกระจายและการเข้าถึงของผู้คนลงไปสู่ระดับชุมชนจริงๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับตั้งแต่เนื้อหาโครงการ วิธีคิดที่จะอนุมัติโครงการ การจ้างงานมากกว่าคน ในวงเงิน 400,000 กว่าล้าน นั้นความจริงแล้ว หากลองพิจารณาจะเห็นว่าโครงการลักษณะนี้เคยทำมาแล้วแทบทั้งสิ้น ไม่มีอะไรใหม่มากนัก จึงเสนอว่าต้องมีการประเมินผลอย่างจริงจัง

- ท้ายที่สุด ส่วนราชการได้ ประเมินผลเพียงในแง่ของกระบวนการ ในขณะที่สิ่งสำคัญคือ การเกิดรายได้และการกระจายในช่วงวิกฤติของผู้คน ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ และบทเรียนที่เกี่ยวข้องกับในเรื่องนี้ แต่กลไกของการกระจายยังเป็นประเด็นหนึ่งที่คนไม่ค่อยพูดถึงกันมากนัก เพราะเมื่อผ่านระบบราชการมักจะอยู่ในขอบวงที่จำกัดมาก การต่อรองในระดับชุมชนจึงไม่เกิดขึ้น มีเพียงเครือข่ายเก่า ๆ นักการเมือง ข้าราชการท้องถิ่น

สิ่งเหล่านี้จึงต้องเป็นบทเรียนระยะยาวที่ต้องออกแบบให้สอดคล้องกันไป และความเป็นธรรมของผู้คนที่เข้าถึงทรัพยากรก่อนนี้ หากมองอย่างรัฐศาสตร์ มันเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เนื่องจากภาพใหญ่ของโครงการอยู่ที่วิธีคิด ที่มีลักษณะเป็น symbolic policy มุ่งสร้างค่าทางจิตใจแก่ประชาชน แต่ปัญหาคือทำอย่างไรให้เป็นนโยบายที่มุ่งไปสู่การกระจายผลประโยชน์ ความเป็นธรรมให้แก่ผู้คน โดยเฉพาะกลุ่มคนเปราะบาง ดังนั้นจึงต้องมียุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน อันนี้คือข้อจำกัดของโครงการในช่วงแรก ๆ ที่ทุกอย่างรวมศูนย์อยู่ที่รัฐ

อย่างไรก็ดี การผลักดันของภาคประชาชนน่าจะขยายไปสู่นโยบายที่มุ่งไปสู่การกระจายผลประโยชน์ ความเป็นธรรมให้แก่ ผู้คนได้ โดยภาคประชาชนต้องเสนอต่อรัฐในการพิจารณาโครงการให้มีการกระจายทรัพยากรก่อนนี้เท่าที่จะสามารถทำได้ เพื่อให้เกิดช่องทางที่เข้าไปได้ซึ่งจะเป็นภารกิจร่วมกัน

6. ข้อถกเถียงจากกรณีศึกษาโคกหนองนาโมเดล นำเสนอโดย คุณไมตรี จงไกรจักร คุณชาติชาย เหลืองเจริญ และ ผศ.ดร.ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ

คุณไมตรี จงไกรจักร มิได้มองว่าโคกหนองนาโมเดลมีประเด็นข้อถกเถียงเรื่องการกระจายการเข้าถึง เนื่องจากกำหนดคุณสมบัติผู้เข้าร่วมโครงการในเรื่องการมีจำนวนที่

ดินตั้งต้น เงื่อนไขระยะเวลาการห้ามปรับเปลี่ยนพื้นที่ รวมไปถึงโครงการ 1 ตำบล 1 เกษตร
ทฤษฎีใหม่ที่มีลักษณะคุณสมบัติเงื่อนไขใกล้เคียงกัน เพราะฉะนั้นจึงมีข้อสังเกตว่าคนที่
เข้าถึงได้คือคนที่มีความพร้อม มีทุนในระดับหนึ่งแล้ว ในขณะที่**คนที่เข้าถึงจริง ๆ อาจ**
กลายเป็นคนที่ไม่มีความพร้อมในการเข้าถึงโครงการ

ด้านคุณชาตชาย เหลืองเจริญ ได้เสนอทางออกไว้ว่า เมื่อมีปัจจัยเรื่องพื้นที่
ต้องให้ชาวบ้านตัดสินใจว่าที่ดินแปลงใดมีความเหมาะสม โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาจากคนที่
ย้ายเข้าไม่มีความพร้อมก่อน ด้วยฐานคิดที่ว่าคนที่ขาดโอกาสต้องทำให้เขาเข้าถึงโอกาสก่อน
เพราะฉะนั้นกลไกในการตัดสินใจเรื่องนี้จึงต้องทิ้งน้ำหนักไปที่กลไกระดับพื้นที่ ให้องค์กร
ท้องถิ่นเข้าร่วมพิจารณากับชาวบ้านอย่างเป็นระบบ ใช้กลไกชาวบ้านเป็นกลไกระดับพื้นที่

ในการตัดสินใจ ซึ่งจะสัมพันธ์กับกลไกการตรวจสอบประเมินผลที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้อง
กับข้อเสนอของคุณวรรณภา แก้วชาติ ที่เสนอไว้ว่า การดำเนินงานผ่านหน่วยงานรัฐที่ยัง
ขาดการพิจารณาว่าพื้นที่ที่มีความเหมาะสมหรือไม่ ดังนั้นการพัฒนาจากระบบฐานรากไม่ว่า
จะเป็นชุมชนเมืองหรือชนบท **สิ่งสำคัญที่จะทำให้สามารถผ่านโควิด-19 ไปได้จริง ๆ คือ**
การเข้ามามีส่วนร่วมทั้งระดับล่าง ชุมชน ภาคประชาสังคม ที่ผ่านภาคประชาสังคมได้มี
พยายามทำงานอย่างเต็มที่ในพื้นที่ที่สามารถทำได้ รัฐจึงควรให้ความสำคัญกับกิจกรรมเหล่านี้
ให้มากกว่าการคิดแต่ระดับโครงการ และลงไปในระดับพื้นที่ เพราะสุดท้ายอาจจะไม่เหลืออะไร

ผศ.ดร. ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ ได้ยกตัวอย่าง ต.โนนสวรรค์ อ.ปทุมรัตน์ จ.ร้อยเอ็ด
ซึ่งได้มีการดำเนินโครงการโคกหนองนาโมเดลมาก่อน แต่เมื่อเข้าไปดูระดับตำบลพบว่ากลุ่ม
การผลิตจริง ๆ นั้นมีมากกว่า 10 กลุ่ม ที่ไม่ได้เข้าร่วมโคกหนองนา และกลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่
เพราะฉะนั้นหากกล่าวถึงกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 จึงต้องกลับไปดูในชนบทซึ่งมี
ความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งฐานที่มีอยู่แล้วไม่ได้ถูกนำมาพิจารณา

ข้อนี้ประเด็นที่ 1 และประเด็นที่ขาดหายไปคือ ความมั่นคงทางอาหาร
หลังจากวิกฤติโควิด-19 ผ่านไปอาจไม่สามารถกลับไปเป็นสังคมอย่างเดิมได้ เมื่อกลับไป
เป็นเหมือนเดิมไม่ได้สิ่งที่สำคัญที่สุดในแง่ชนบทคือ คนที่ตกงานกลับบ้านไม่มีปัจจัยการ
ผลิต ไม่มีอาหาร ในอดีตเมื่อวิกฤติต้มยำกุ้งยังมีอาหารทางธรรมชาติให้พึ่งพาและทำให้
เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจ ยกตัวอย่างแม่น้ำโขงที่ไหลผ่าน 7 จังหวัด ไม่มีปลาให้จับในขณะนี้
เพราะฉะนั้นเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร เศรษฐกิจ ที่สัมพันธ์กับทรัพยากรของ
ชุมชนยังไม่ถูกนำมาให้ความสำคัญ

หากกลับไปในช่วงที่โควิด-19 ระบาดหนัก สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งที่เกิดขึ้นคือการแลกเปลี่ยนอาหารระหว่างชุมชนภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคใต้ ทำให้เกิดการกระจายของอาหารจากทุ่งลาไปยังคนที่ต้องอพยพจากนโยบายทางคินผืนป่า หรือไปยังจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่เป็นคนไร้รัฐ คนพลัดถิ่น สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญที่ต้องกลับไปทบทวน จึงมองว่าเศรษฐกิจเชิงศีลธรรม (moral economy) เป็นสิ่งที่น่าจะเป็นแกนกลางหนึ่งในการฟื้นฟู และรับมือวิกฤติที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งเป็นการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจแบบ moral economy โดยฐานเศรษฐกิจเดิมของชนบทมีลักษณะนี้เช่นนี้อยู่แล้ว แต่จะทำอย่างไรให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนที่มีการผลิตที่แตกต่างกัน โดยไม่ได้เป็นการซื้อขายผ่านเงินตราแต่เป็นการแลกเปลี่ยนที่ยุติธรรมระหว่าง คนที่มีปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจไม่ต้องคิดถึงระดับใหญ่ ในเบื้องต้นเพียงให้ชุมชนสามารถพึ่งพากันระหว่างภูมิภาคได้ ซึ่งหากทำโครงการเหล่านี้ขึ้นมาได้จะเป็นประโยชน์อย่างมาก ไม่ใช่แค่การฟื้นฟูแต่ในอนาคตจะทำให้ชุมชนรับมือกับวิกฤติได้ด้วย

7. มุมมองต่อภาพรวมของสถานการณ์โควิด-19 และการรับมือ ฟื้นฟู เยียวยา

นำเสนอโดย ศ. สุริชัย หวันแก้ว

ศ. สุริชัย หวันแก้ว ได้ให้ความเห็นต่อสถานการณ์โควิด-19 และการรับมือ ฟื้นฟู เยียวยา ดังนี้

7.1. บริบทของโควิด-19 ในช่วงแรกได้ชวนให้คิดถึงสังคมหลังโควิด-19 ในระยะยาว แต่สถานการณ์ของการตอบสนองโควิด-19 ใน 6 เดือนที่ผ่านมา พบว่า มาตรการลดผลกระทบที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันยังคงต้องการแนวทางปรับปรุงแก้ไขในตัวเองนโยบายอยู่ ส่วนสำคัญคือข้อจำกัดของฐานข้อมูลที่ส่งผลให้เกิดการตกหล่นของ ผู้ได้รับผลกระทบ การเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินนโยบายจากภาคประชาชนจึงมีความจำเป็น เพื่อเป็นพื้นฐานของการปรับปรุงวิธีการทำงานร่วมกัน

7.2. ประเด็นทางยุทธศาสตร์ ต้องเรียกร้องให้ภาคประชาสังคม ภาควิชาการ และองค์กรที่ทำงานกับคนที่มักจะไม่อยู่ในระบบฐานข้อมูลในปัจจุบัน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานอย่างเป็นระบบมากขึ้น อาจรวมไปถึงการทำงานในกลไกการพิจารณาโครง

การควรต้องมีแผนงานที่กะทัดรัดและแบ่งงานกันให้ขึ้น ตลอดจนการติดตามประเมินผลที่เป็นอิสระ หมายถึง ผู้รับโครงการกับผู้ติดตามประเมินผลต้องแยกบทบาทกันได้ โดยสรุปจึงเสนอเชิงยุทธศาสตร์ให้ภาคีการทำงานมีความทะมัดทะแมงขึ้นไปอีก ให้เห็นถึงวงจรของการทำงานเป็นส่วนหนึ่งของผู้ที่ทำงานขับเคลื่อนไปด้วยและมีข้อมูลใหม่ ๆ เติมไปด้วย รวมไปถึง การมีอิสระในการติดตามตรวจสอบสามารถย้อนกลับเข้ามาได้ ซึ่งส่วนนี้ต้องอาศัยความอิสระในภาควิชาการ จากกลไกที่เกิดขึ้น มหาวิทยาลัยอาจตั้งหลักเพื่อรับโจทย์ทำงานนี้คู่ไปกับภาคประชาสังคมได้มากขึ้น การมีพหุภาคีที่เป็นทางการมากขึ้น และพหุภาคีที่สามารถติดตามตรวจสอบกันได้ มีการย้อนกลับทางนโยบาย การให้ข่าวกับสาธารณะอย่างต่อเนื่อง จะเป็นผลดีกับการปรับปรุงการรับมือกับโควิด-19 ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้อย่างเท่าทัน การทำงานเชิงรุกและเชิงยุทธศาสตร์มากขึ้นนั้นจะส่งผลให้สามารถสร้างภาคีเพื่อกับโควิด-19 ได้อย่างมีพลวัต เพราะสถานการณ์ของโควิด-19 และผลกระทบที่เกิดขึ้นมีความเป็นพลวัตและคาดเดาได้ยากเช่นกัน

7.3. ตลอดระยะเวลา 6 เดือนที่ผ่านมา พื้นที่ทางนโยบายโควิด-19 ค่อนข้างมุ่งเน้นเรื่องความปลอดภัย จาก เชื้อไวรัส ในขณะที่วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจยังไม่มี การรับมืออย่างเป็นกระบวนการเท่าที่ควร ในภาคส่วนสภาอุตสาหกรรม สภาหอการค้า ส่วนเหล่านี้รัฐบาลมีกลไกที่ค่อนข้างเป็นทางการ แต่ยังขาดการทำงานเชิงวิชาการจากทีมที่กะทัดรัดในการรับมืออย่างจริงจัง

7.4. เหนือกว่านั้นในบริบทใหม่จากเดือนสิงหาคมจนถึงปัจจุบันพบการตื่นตัวรอบใหม่ของท้องถิ่น นักศึกษา มีการเรียกร้องพื้นที่ปลอดภัย ซึ่งความหมายของพื้นที่ปลอดภัยบางส่วนผูกโยงกับพื้นที่ที่ไม่มีการใช้อำนาจข่มขู่รังแกในแง่การเมือง แต่หากมองในทางบวกการเรียกร้องพื้นที่ปลอดภัยนี้ จะสื่อสารถึงความต้องการพื้นที่ปลอดภัยที่ไม่ใช่แค่เพียงการไม่ใช้อำนาจคุกคาม แต่เป็นพื้นที่ปลอดภัยที่ครอบคลุมถึงพื้นที่โควิด-19 ขณะเดียวกันก็ต้องการพื้นที่ปลอดภัยที่สามารถแลกเปลี่ยนได้อย่างบริสุทธิ์ใจ ไม่บิดเบือนไปสู่การคุกคามกันและกัน เป็นพื้นที่ปลอดภัยที่สังคมรู้สึกว่าจะต้องรวมทุกคนในช่วงของโควิด-19

ดังนั้น เมื่อเกิดวิกฤติย่อมต้องมีการปลอบประโลมใจบ้าง เป็นสัญลักษณ์ว่ารัฐบาลเอาใจใส่ดูแลแต่เมื่อโครงการมาตรการที่ออกมาไม่มีความทะมัดทะแมงเพียงพอจึงต้องการการปรับปรุงให้ดีขึ้น เพื่อรับมือกับวงจรที่พลวัตของโควิด-19 ซึ่งทางราชการจะทำงานโดยปราศจากการมีส่วนร่วมของคนซึ่งได้รับผลกระทบไม่ได้ อย่างไรก็ตามในช่วงเดือนที่

6 ของการแพร่ระบาดนั้นได้เปิดพื้นที่เชิงนโยบายให้กว้างขึ้น ทั้งยอดผู้ติดเชื้อ ทั้งการมีส่วนร่วมในพื้นที่นโยบายที่ไม่คุกคามกัน ขณะเดียวกันก็ดูแลให้การฟื้นฟูดำเนินไปได้ รวมถึงการดูแลเรื่องการสร้างงาน ร่วมกันสร้างเป็นความตั้งใจที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาเหล่านี้ ส่งผลให้คนรุ่นใหม่เข้าไป มีบทบาทมากขึ้น โดยมองว่าคนที่ได้รับผลกระทบจะสามารถเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนร่วมกันแก้ปัญหาหนี้ เรียนรู้จากสิ่งเดือดร้อน การตื่นตัวในบริษัทใหม่ในการเรียกร้องหาพื้นที่ปลอดภัยและเปิดกว้างในการมีส่วนร่วม ในการคิดถึงอนาคต หากสามารถทำได้จะส่งผลในการสร้างบรรยากาศของการร่วมทุกข์กันได้ ในขณะที่เดียวกันจะลดการแตกแยกแบ่งขั้วและจะหลีกเลี่ยงให้กับความจริงใจทุกุเทศแทน

ในการทบทวนของวันนี้ซึ่งอาจจะเป็นตัวผลักดันอันหนึ่ง และเห็นด้วยอย่างยิ่งที่จะทำเอกสารที่มีนัยของการขับเคลื่อนนโยบายจากหลายภาคส่วน ตอนนี้อยู่ไม่มีใครนำโจทย์เศรษฐกิจท้องถิ่น เศรษฐกิจของประเทศที่ติดกับความซับซ้อนของภูมิภาคเข้ามาเป็นประเด็นเท่าไรนัก

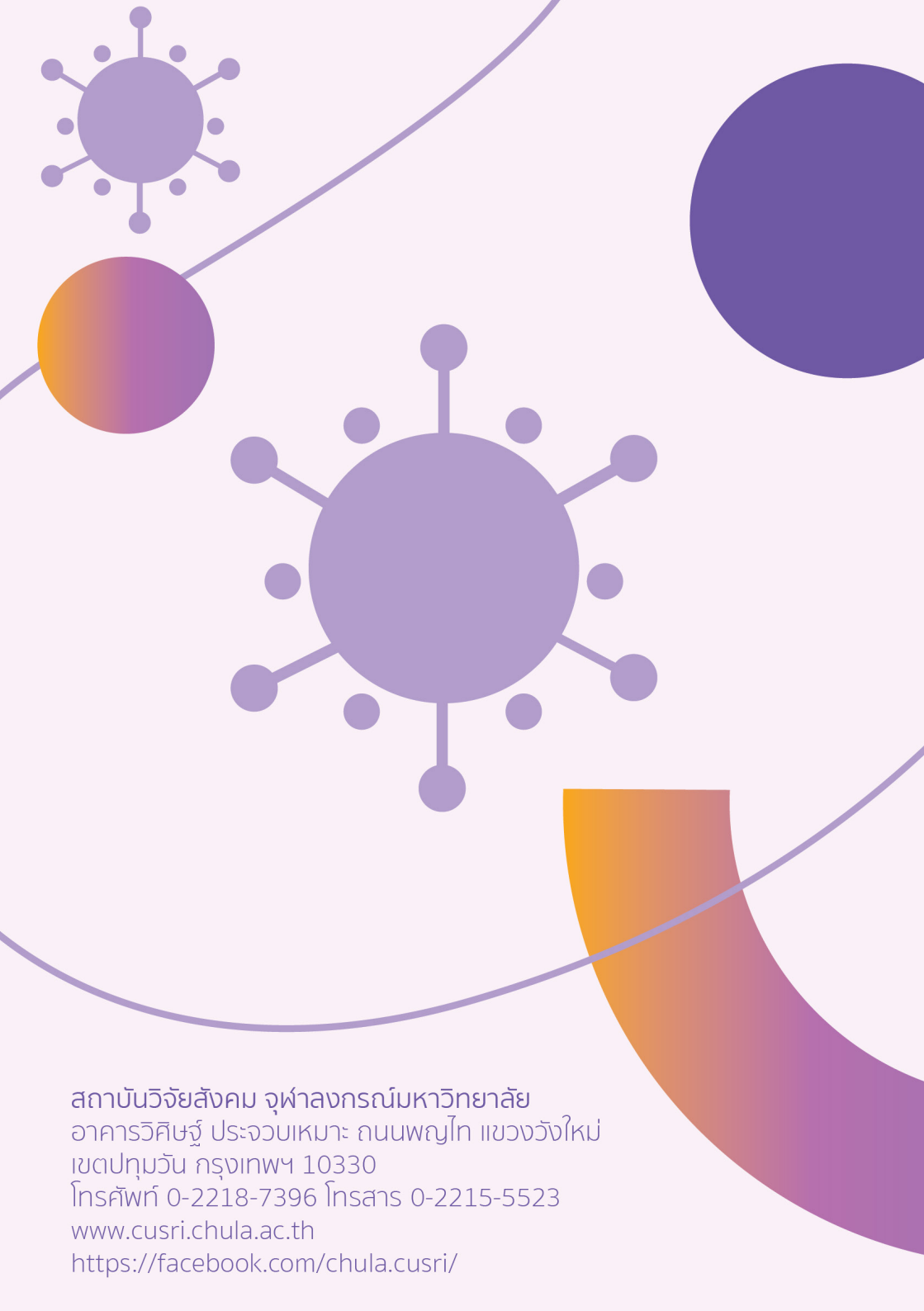
7.5. วิธีคิดระดับโลกในตอนนี้อยู่ไม่ได้มองถึงการไปยังสังคมหลังโควิด-19 แต่มองถึงการจะอยู่ร่วมกับโควิด-19 อย่างไร ซึ่งฝ่ายวิชาการต้องรับผิดชอบเรื่องนี้ โจทย์หลักเชิงวิชาการที่มีการถกกันคือ การยอมรับว่าโรคติดต่อยุคใหม่มีลักษณะพิเศษ เป็นความเสี่ยงที่เผชิญกันมาเป็นระลอก ๆ การเกิดของโควิด-19 ไม่ใช่สิ่งที่เกินความคาดหมายของวงวิชาการ เพียงแต่ไม่แน่ชัดว่าจะเกิดขึ้นเมื่อไร แต่ที่สำคัญคือทางวิชาการยอมรับว่ามนุษย์มีความเชื่อมั่นในวิทยาศาสตร์ว่าสามารถจัดการนิเวศแวดล้อมได้ทั้งหมด รวมทั้งสร้างความเจริญรุกรานเข้าไปในพื้นที่ทางธรรมชาติ ซึ่งความเจริญแบบนี้ไม่อาจควบคุมได้ การทบทวนทางวิชาการจึงเกี่ยวเนื่องทั้งจากปรากฏการณ์ทางภัยพิบัติธรรมชาติและโรคระบาด

7.6. ประเด็นที่มีการกล่าวถึงกันมากคือ ความไม่แน่นอนของคลื่นการระบาด ในลักษณะที่ถี่มากขึ้น เร็วมากขึ้น และคาดการณ์ได้ยากขึ้น ที่สำคัญคือประเทศที่ได้ชื่อว่าพัฒนาแล้ว อาจกลายเป็นประเทศที่ขาดสมรรถภาพในการรับมือกับโควิด-19 หรือประเด็นเรื่องอำนาจนิยมอาจกลายเป็นตัวซ้ำเติมความเสี่ยงของโควิด-19 ในกรณีการเมืองอำนาจนิยมนั้นปราศจากบทบาทสำคัญของฝ่ายวิชาชีพที่ดูแลเรื่องสาธารณสุขได้อย่างเป็นอิสระ

7.7. ในโลกปัจจุบันการรับมือต้องมีสติร่วมกันมากขึ้น แต่ละประเทศล้วนมีวิธีการรับมือกับโควิด-19 แต่ยังไม่มีการสรุปได้เลยว่าโควิดจะจบลงอย่างไร เพราะโควิด-19 มีความเป็นพลวัตที่ไม่แน่นอน ความไม่แน่นอนนี้นำไปสู่ความไม่แน่นอนของการควบคุมไวรัส

เพราะฉะนั้นการดูแลไปสู่นาคตจึงต้องไปไกลกว่าการควบคุมไวรัส แต่ต้องดูแลพฤติกรรมมนุษย์ที่รูก้าวเข้าไปในความหลากหลายทางชีวภาพจนเกินขอบเขตจนเป็นที่มาของแนวโน้มการแพร่เชื้อจากสัตว์สู่คนที่มากขึ้น ทั้งหมดเป็นความสนใจในระดับโลกที่ทำให้เราหันมาสนใจความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรม ให้คุณค่ากับสิ่งเหล่านี้มากขึ้น โดยมีโควิด-19 เตือนไม่ให้ยึดติดกับความเร็ว ความเจริญ แต่ต้องสนใจความเป็นธรรมชาติท่ามกลางการสร้าง ความเจริญด้วย ทั้งความเป็นธรรมที่มีต่อมนุษย์ด้วยกัน และความเป็นธรรมที่ปฏิบัติต่อธรรมชาติ

สิ่งเหล่านี้เป็นหัวใจของการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ในขณะเดียวกันสิ่งเหล่านี้ได้หายไปท่ามกลางการพัฒนาที่เอาเศรษฐกิจเทคโนโลยีขนาดใหญ่ เม็ดเงิน ประสิทธิภาพเป็นที่ตั้ง การคิดเช่นนี้โดยปราศจากความหมายเชิงคุณค่าของชีวิต ความร่วมมือร่วมกัน ความมั่นคงของมนุษย์ สรรพสัตว์ทั้งหลาย มนุษย์อาจเป็นศัตรูแก่ตนเองและโลกด้วยซ้ำไป ซึ่งการเรียนรู้เหล่านี้ต้องหันมาทบทวนว่าองค์กรที่ทำงานเรื่องเหล่านี้ ที่หวังการฟื้นฟูเศรษฐกิจจากท้องถิ่นนั้น มีวิธิตัด วิธียมองเรื่องธรรมชาติแวดล้อมในการเห็นคุณค่ามากกว่าการมุ่งเน้นที่เม็ดเงินอย่างเดียวอย่างไร เพราะฉะนั้นการเรียนรู้ว่าจะอยู่อย่างไรในโลกที่มีบริบทของโควิด-19 จะเป็นสิ่งเตือนใจที่อาจจะสำคัญกว่าการภาวนาให้โควิด-19 หมดไปเพื่อกลับไปอยู่กับสังคมหลังโควิด-19 แบบเดิม แต่กลับไม่ได้มองความสัมพันธ์กับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในความหมายใหม่ที่ต้องทบทวน รวมไปถึง ระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ควรต้องการทบทวนขนานใหญ่กับภาคส่วนที่เราเกี่ยวข้องด้วยเช่นกัน

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ถนนพญาไท แขวงวังใหม่
เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์ 0-2218-7396 โทรสาร 0-2215-5523
www.cusri.chula.ac.th
<https://facebook.com/chula.cusri/>